

॥ હરિ:ૐ ॥

## શ્રીમોટા-વાણી [૯]

પૂ. શ્રીમોટાની ટેપ-રેકોર્ડેડ વાણી



### જિજ્ઞાસુઓની પ્રશ્નોત્તરી ને જીવનના પ્રસંગો

લક્ષ્મી એ જ માત્ર ઉત્કર્ષનું કારણ છે. એ માન્યતા ઘણી ભ્રમણા ભરેલી છે. લક્ષ્મી—ગુણ અને ભાવ વગર એ લક્ષ્મી તો ઊલટું જીવનવિકાસને, ઉત્કૃષ્ટ જીવનને સ્વચ્છંદતામાં પ્રગટાવશે.

લક્ષ્મીનો ઉપભોગ કરવાથી માણસ વધારે ને વધારે નબળો થતો જવાનો. એ વાત આજે કોઈને ગળે—આપણા દેશમાં અને સમાજમાં મોટા માણસને આજે ગળે ઉતરતી નથી.

લક્ષ્મી—ગુણ અને ભાવ વિનાની લક્ષ્મી એ આપણને—આપણા જીવનનો મૃત્યુનો ઘંટ છે. એ મોટાને બરાબર સમજાયું છે. અને એટલે જ એ સમાજમાં ગુણ અને ભાવ પ્રગટે એ માટે મથી રહ્યા છે.

અને એ તો એમ કહે છે કે ભાઈ એક તલના લાખમાં ભાગ જેટલું પણ ભગવાનની કૃપાથી આ જે થઈ શક્યું તો એ બસ છે અને પરિણામની તો એ ચિંતા કરતા નથી. પરિણામ તો જે પ્રકારે જે જ્યારે જેમ થવાનું હશે તેમ થશે. પણ આપણે આપણા ભાગે આવેલું પ્રાપ્ત થયેલું આ કર્મ કર્યા જ કરવું.

— મોટા

સંપાદક :

શ્રી રજનીભાઈ બર્માવાળા

॥ હરિ:ૐ ॥

પ્રકાશક : ટ્રસ્ટીમંડળ, હરિ:ૐ આશ્રમ,  
કુરુક્ષેત્ર મહાદેવના મંદિરની બાજુમાં,  
જહાંગીરપુરા, રાંદેર, સુરત-૩૯૫૦૦૫.  
ફોન : (૦૨૬૧) ૨૭૬૫૫૬૪, ૨૭૭૧૦૪૬  
ઈ-મેલ : hariommota1@gmail.com

© હરિ:ૐ આશ્રમ, સુરત — નડિયાદ

આવૃત્તિ : પ્રથમ વર્ષ : પ્રત :  
દ્વિતીય વર્ષ : ૨૦૧૦ પ્રત : ૨૦૦૦

પૃષ્ઠ : ૮૪ + ૪ ટાઈટલ = ૮૮

પડતર કિંમત : રૂ.

વેચાણ કિંમત : રૂ.

પ્રાપ્તિસ્થાન : હરિ:ૐ આશ્રમ, સુરત-૩૯૫ ૦૦૫.  
હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદ. પો. બો. નં. ૭૪

ટાઈપસેટિંગ/  
ટાઈટલ ડિઝાઈન : દુર્ગા પ્રિન્ટરી,  
અવનિકાપાર્ક, ખાનપુર, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૧.  
ફોન : (૦૭૯) ૨૫૫૦૨૬૨૩

મુદ્રક : સાહિત્ય મુદ્રણાલય (પ્રા.) લિ.  
સિટી મિલ કમ્પાઉન્ડ, કાંકરિયા રોડ,  
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૨૨.  
ફોન : (૦૭૯) ૨૫૪૬ ૯૧૦૧

॥ હરિ:ૐ ॥

## ● નિવેદન ●

(પહેલી આવૃત્તિ)

મોટા એમ કહેતા હતા કે, “મારાં લખાણમાં કોમા, અલ્પવિરામને પણ આઘોપાઘો કરવો નહિ ને ગમે તેટલી વાર એક ને એક બાબતનું પુનરાવર્તન થાય તો તે પણ તેમ જ રહેવા દેવું.” આને લક્ષમાં રાખીને શ્રીમોટાની ટેપ-રેકોર્ડિંગ વાણીને મોટા જેમ બોલ્યા છે તેમ જ મુદ્રણ કરેલ છે, એટલે કે આને કોઈ પણ રીતે મઠારવામાં આવેલ નથી.

આ પુસ્તકની પ્રસિદ્ધિનો મૂળભૂત હેતુ આવી પ્રાપ્ય કેસેટો કાળના પ્રવાહમાં ખોવાઈ જાય કે નાશ પામે તે પહેલાં શ્રીમોટાની વાણીને ગ્રંથસ્થ કરી લેવાનો.

પૂ. શ્રીમોટાની અન્ય ટેપ-વાણીઓને આ રીતે ગ્રંથસ્થ કરીને પ્રકાશિત કરવાના પ્રયત્ન ચાલુ છે. *મોટાનું* આ કામ કરવાનો મારો એકલાનો કોઈ ઈજારો હોઈ શકે નહિ. *મોટાનું* આ કામ એ સમાજનું કામ છે. હું પણ એક સામાજિક પ્રાણી છું. તેથી સમાજ પ્રત્યેની મારી ફરજ રૂપે આ કાર્ય મેં ઉપાડ્યું છે. તો *મોટાના* આ કાર્યમાં જે કોઈ કદરદાન વ્યક્તિની ઈચ્છા સીધી કે આડકતરી રીતે સહાયભૂત થવાની હોય તો તે પોતાનો સાથસહકાર તન, મન અને ધનથી વિના સંકોચે આપી શકે છે.

સાધક-મુમુક્ષુજનો પૂ. મોટાની આ વાણીમાંથી પોતાના જીવનવિકાસ માટેનું માર્ગદર્શન મેળવે એવી અપેક્ષા છે.

પ્રકાશક  
યશવંત એ. પટેલ

॥ હરિ:ૐ ॥

## ● સમર્પણાંજલિ ●

(પહેલી આવૃત્તિ)

શ્રી હર્ષદભાઈ શાહ તથા શ્રીમતી સુભદ્રાબહેન હર્ષદભાઈ શાહ (અમદાવાદ)ને સરનેહ સમર્પણાંજલિ.

સંતોના પ્રેમી ને સંતો માટે ઘસાવામાં પોતાની ગમે તેવી આર્થિક મુશ્કેલીમાં પણ જેમને પરમ આનંદ ને ઉત્સાહ છે. તે આ દંપતીના આ ગુણને લક્ષમાં રાખી આ પુસ્તક તેમને અર્પણ કરતાં પરમ આનંદ અનુભવીએ છીએ.

હરિ:ૐ હરિ:ૐ હરિ:ૐ

— ઈન્દ્રવદન શેરદલાલ  
યશવંત એ. પટેલ

## ● પુનિત સ્મૃતિ ●

(પહેલી આવૃત્તિ)

પૂ. શ્રીમોટાના ચાહક અને સ્વજન  
સ્વ. નંદિનીબહેન હિંમતલાલ મુખી, અમદાવાદની  
પુનિત સ્મૃતિમાં

જન્મ : તા. ૧-૫-૧૯૩૯

દેહાવસાન : તા. ૨૫-૬-૧૯૮૨

॥ હરિ:ૐ ॥

## ● નિવેદન ●

(દ્વિતીય આવૃત્તિ)

પૂ. શ્રીમોટા ભાગ્યે જ પ્રવચન આપતા. તેમની વાણી એટલે ઉત્સવ પ્રવચન કે ક્યાંક કોઈક સ્વજનના ઘેર અંગત વાતચીત થઈ હોય અને તે સ્વજને ટેપ રેકર્ડ કરી લીધી હોય તે વાણી. આ ટેપવાણીનાં પુસ્તકોનું પ્રકાશન જુદાં જુદાં વર્ષોમાં સ્વજનોના વ્યક્તિગત આર્થિક સહયોગથી કરવામાં આવ્યું હતું. જેમાં શ્રી યશવંતભાઈ એ. પટેલ, અમદાવાદનો ફાળો નોંધપાત્ર છે. ઘણા લાંબા સમયથી આ પુસ્તિકાઓ ઉપલબ્ધ ન હોવાથી તેનું પુનઃપ્રકાશન કરીએ છીએ.

શ્રીમોટા એમ કહેતા કે—“મારાં લખાણમાં કોમા-અલ્પવિરામને પણ આઘોપાછો કરવો નહિ ને ગમે તેટલી વાર એક ને એક બાબતનું પુનરાવર્તન થાય તો તે પણ તેમ જ રહેવા દેવું.” આને લક્ષમાં રાખીને શ્રીમોટા આ ટેપરેકોર્ડ વાણીમાં જેમ બોલ્યા છે તેમજ મુદ્રણ કરેલ છે. આને કોઈ પણ રીતે મઠારવામાં આવેલ નથી.

આ પુસ્તકોના પ્રથમ પ્રકાશન અર્થે સહકાર આપનાર શ્રી યશવંતભાઈ એ. પટેલ તથા આદરણીય વડીલ મુ. શ્રી ઈન્દ્રવદન શેરદલાલ (ઈન્દુકાકા) તથા અન્ય પ્રકાશક સ્વજનોનો અમો અંતઃકરણપૂર્વક ખૂબ ખૂબ આભાર માનીએ છીએ. શ્રી રજનીભાઈ બર્માવાળાએ આ આવૃત્તિના પ્રકાશન વેળાએ પણ પૂ. શ્રીમોટાની વાણીની તમામ કેસેટો ફરીથી સાંભળીને આ લખાણ અક્ષરશઃ વાણી મુજબ છે તે મેળવ્યું છે તથા મુદ્રણશુદ્ધિની ચકાસણી કરી છે. હરિ:ૐ આશ્રમ, સુરતના ટ્રસ્ટી તરીકેની તેમની ફરજ તેમણે નિભાવી છે તેથી તેમનો આભાર માનવો અસ્થાને છે. આ પુસ્તકોના કંમ્પોઝીંગ તથા ટાઈટલ ડિઝાઈન બદલ દુર્ગા પ્રિન્ટરી, અમદાવાદ અને પૂ. શ્રીમોટા પ્રત્યેના ભક્તિભાવ વડે આ પુસ્તકોનું મુદ્રણ કરી આપનાર સાહિત્ય મુદ્રણાલય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસના શ્રી શ્રેયસભાઈ વિષ્ણુપ્રસાદ પંડ્યાના અમો ખૂબ ખૂબ આભારી છીએ.

સમાજનો બહોળો વર્ગ પૂ. શ્રીમોટાની આ વાણી થકી પોતાનો જીવનવિકાસ કરી શકે અને શ્રીમોટાના આધ્યાત્મિક વિજ્ઞાનને સરળતાથી સમજ શકે એવી શુભભાવના સાથે આ પુસ્તક સમાજના કરકમળોમાં અર્પણ કરીએ છીએ.

॥ હરિ:ૐ ॥

તા. ૨૫-૭-૨૦૧૦  
ગુરુપૂર્ણિમા, સં. ૨૦૬૬

— ટ્રસ્ટીમંડળ  
હરિ:ૐ આશ્રમ, સુરત

॥ હરિ:ૐ ॥

## ● સમર્પણાંજલિ ●

હરિ:ૐ આશ્રમ, સુરતમાં રહીને  
થોડા સમયથી જોડાઈને મૌનાર્થી—સ્વજનોની  
નિષ્ઠા-પ્રામાણિકતાપૂર્વક સેવા કરનાર અને  
યુવા ઉત્સાહી કર્મચારી  
શ્રી સન્મુખભાઈ ઈશ્વરભાઈ ચૌધરીને  
સ્નેહપૂર્વક સમર્પણ.

— ટ્રસ્ટીમંડળ

તા. ૨૫-૭-૨૦૧૦

હરિ:ૐ આશ્રમ, સુરત

ગુરુપૂર્ણિમા, વિ. સં. ૨૦૬૬

॥ હરિ:ૐ ॥

## ● વિષય-સૂચિ ●

૧. મોટાનાં કાર્યોમાં ઓછામાં ઓછા રાગદ્વેષની શક્યતા છે ..... ૮
૨. ભાવ કેળવવાનાં સાધનો—પ્રાર્થના, ભજન, આત્મનિવેદન ..... ૮
૩. ગુણ અને ભાવ વિનાની લક્ષ્મી જીવનના મૃત્યુનો ઘંટ છે ..... ૧૦
૪. સમાજમાં ભાવ કેળવવા મોટાના પ્રયત્નો ..... ૧૨
૫. જુદી જુદી વિધિઓના પ્રસંગોમાં મોટાની હાજરી બાબત .... ૧૩
૬. પુણ્યથી પાપ ઠેલાય એ ખોટી માન્યતા છે ..... ૧૪
૭. ઓલિયા ફકીરોના સત્સંગમાં ..... ૧૫
૮. ભગવાનનો અનુભવ એક જ જન્મમાં થવો દુર્ઘટ છે ..... ૧૬
૯. ભગવાનના માર્ગમાં ઘણી ચડ-ઉતર છે ..... ૧૮
૧૦. ભગવાનના સ્મરણ તરફ વળવાનું કારણ—ફેફરુંનો રોગ ..... ૨૦
૧૧. જીવનમાં નિષ્ફળ ગયેલા—નિરાશા પામેલાઓ  
આધ્યાત્મિક જીવન તરફ પ્રગતિ કરે છે ? ..... ૨૩
૧૨. મહાત્મા ગાંધીજીના જીવનની અસર સામાન્ય જનસમાજ  
ઉપર અને મોટા ઉપર ..... ૨૫
૧૩. ભગવાનનો અનુભવ પામેલ શરીરધારી મહાત્માઓના  
મિલન વિષે ..... ૨૭
૧૪. ભગવાનના અનુભવી—ચેતનાનિષ્ઠ શરીરધારી  
સંતના સમાગમની અસર વિષે ..... ૨૮
૧૫. મોટાનું કાર્ય—સમાજમાં સુષુપ્ત પડેલા ભગવાનને  
જાગ્રત કરવાનું છે ..... ૩૦
૧૬. મોટા કોઈની સાથે સંબંધ બાંધવા જતા નથી ..... ૩૧
૧૭. મોટાની ગુપ્ત સેવા : પતિ-પત્નીના જીવનમાં પ્રગટેલા  
ત્રિકોણીયા સંબંધને ઉગારવા ..... ૩૨
૧૮. મોટાનો નિયમ : સાક્ષી ન હોય તેવા પ્રસંગો વર્ણવવા નહિ ..... ૩૩
૧૯. મોટાનું આગવું, અનોખું વર્તન ..... ૩૪
૨૦. મોટાને હિમાલયમાં મળેલા અઘોરીબાબાનો પ્રસંગ ..... ૩૫
૨૧. અઘોરપંથની સાધના વિષે ..... ૪૪

॥ હરિ:ૐ ॥

## પૂ.શ્રીમોટા સાથે જિજ્ઞાસુઓની પ્રશ્નોત્તરી ને તેઓશ્રીના જીવનના પ્રસંગો

### શ્રીમોટાની ટેપરેકોર્ડ્સ વાણી ઉપરથી

#### ● મોટાનાં કાર્યોમાં ઓછામાં ઓછા રાગદ્વેષની શક્યતા છે ●

મોટાનાં કર્મની એક વિધિમાં બહુ ઓછામાં ઓછા રાગદ્વેષ રહેલા છે. બીજાં બધાં રચનાત્મક કામોમાં કાર્યકર્તાઓમાં બીજા બધાઓમાં પણ રાગદ્વેષ પરસ્પર એકબીજાની સાથે પ્રવર્તતા હોય છે. મોટાના સમાજમાં ગુણ અને ભાવ પ્રગટાવવાના કર્મમાં એક તો ઓછામાં ઓછા માણસો સંકળાયેલા હોય છે. એ કર્મ કરનારા ક્યાં તો મોટા કે એમની સાથેના એક બે માણસો. સમાજની સાથે આ દાનમાં, ભેટ રકમો મેળવવાનું એક મોટામાં મોટું કર્મ એ તો ખરું. પરંતુ મોટાનો એક નિયમ એવો છે કે જે કોઈ એમને રોટલા ખાવાનું આમંત્રણ આપે, જમાડવાનું આમંત્રણ આપે, ત્યારે દાન-દક્ષિણા, ભેટ આપવાનું જેનું દિલ હોય, ત્યારે જ એમને આમંત્રણ આપે. એવો એક રિવાજ જ પડી ગયો છે. અને ગમે તેટલો જૂનામાં જૂનો સંબંધ હોય ત્યાં પણ મોટા એમને જતા જ નથી અને એક કારણ કે નહિતર એ કામ એ પૈસા મેળવી જ કેવી રીતે શકે ?

એટલે કોઈક એવા બીજા કાર્યકર્તાઓ કે બીજા માણસો એવા આ કામમાં કોઈ ઝાઝા હોતા નથી. એક બે માણસ મોટાની સાથે એવા હોય છે કે જેમાં રાગદ્વેષ થવાને કે જન્મવાનો સંભવ ઓછામાં ઓછો હોય.

એટલે આ એક મોટામાં મોટો, સમાજમાં જાહેર કર્મના ક્ષેત્રમાં ઘણા માણસો સંકળાયેલા હોવાથી માંહોમાંહે રાગદ્વેષ ને ઝગડા પેદા થતા હોય છે. એ આમાં ઓછામાં ઓછું. એ એક મોટામાં મોટું સારામાં સારું લક્ષણ છે. અને આખા સમાજમાં જો આપણે ગુણ અને ભાવનાના ક્ષેત્રમાં નવા જન્મથી અને નવા વેશે જન્માવવો હોય તો આ જેમ પોતાના આગવા જીવનમાં રાગદ્વેષ, રાગમોહાદિ, લોભાદિક, ક્રોધાદિક મોળામાં મોળા પડતા જાય એ જેમ જરૂરનું છે તેવી રીતે સમાજના પુનર્જીવન થવામાં પણ એ એટલું જ જરૂરી છે અને સામાન્ય રીતે તો સમાજના આગલી હરોળના નેતાઓમાં જે મોટામાં મોટો રાગદ્વેષ પ્રવર્તેલો રહ્યા કરે છે, તેનાં પરિણામ સમાજના જીવનમાં ઘણાં માઠાં આવતાં હોય છે. એ કદાચ આગલા હરોળના નેતાઓને કદાચ એની ખબર નહિ હોય.

પણ આજે આ સમાજ દિગ્ગજ વિભિન્ન થઈ ગયો છે. એનું કારણ પણ આપણે પોતે જ છીએ. એટલે કે આપણા નેતાઓ જ. નેતાઓને રાગદ્વેષથી પર થવાની ઝંખના ભાગ્યે જ. બહુ ભાગ્યે જ કોકનામાં હોય.

#### ● ભાવ કેળવવાનાં સાધનો—પ્રાર્થના, ભજન, આત્મનિવેદન ●

ત્યારે આ જે મોટાની જેમ પોતે આધ્યાત્મિક માર્ગમાં આગળ વધ્યા અને પોતે જે રીતે જીવનમાં ભગવાનની ચેતનાને પોતાના આધારમાં અવતરણ થવાને માટે જે સરળતા સાંપડે એને માટે તેમણે ગુણ અને ભાવ જીવનમાં કેળવ્યો. ભાવ તો એમણે પ્રાર્થનાથી, આત્મનિવેદનથી, ભજનોથી, આ બધાથી એમણે પ્રગટાવ્યો છે. ત્યારે એમને સતત ભાવ પ્રાર્થનાનો હતો. જ્યાં ત્યાં એ પ્રાર્થના કર્યા જ કરતા હોય અને દિવસમાં કેટલીયે પ્રાર્થના વારંવાર એ કર્યા કરે. આત્મનિવેદન તો અનેકવાર, પળેપળે કહો તો પણ ચાલે અને ભજન તો વારંવાર, ઘણું એ લખ્યા કરતા. ઘણીવાર રોજના કેટલાંયે ભજનો લખતાં ને ગાતાં ગાતાં જ ફર્યા કરતાં હોય. સતત

એ ભજનના તાનમાં જ હંમેશા મસ્ત ફર્યા કરતાં અને જતાં આવતાં ભજન જ ગાયાં કરતા.

અને કેટલીયવાર તો નડિયાદની અંદર ભજન ગાતાં ગાતાં મોટા જતા હોય, ત્યારે એમના પર છોકરાઓએ કાંકરાં ને ધૂળ ફેંકેલા પણ છે અને એ પ્રસંગના જોનાર આજે પણ કોક હોય ને મળી આવનાર કોક એમના સરખા. સરખા સરખા વચના કોક હોય ને મળી આવનાર કોક ખોળી કાઢે તો આજે પણ મળી આવે ખરા.

પણ એ ભાવ ભજનથી, પ્રાર્થનાથી, આત્મનિવેદનથી, પ્રાર્થના એ બધાથી. અને ગુણ એમણે જે કેળવ્યા તે આ ભાવ વડે કરીને જીવનના દિવ્યતમ ક્ષેત્રોમાં. દિવ્યતમ ક્ષેત્રોના હાર્દને અનુભવવાને માટે મોટાને ઘણા ખપમાં લાગ્યા. એવી જ રીતે આ સમાજમાં ગુણ અને ભાવ પ્રગટ્યા વિના સમાજનો પુનરોદ્ધાર થઈ શકવાનો નથી. સમાજ પોતાની અસલની સાચી સ્થિતિમાં પ્રગટી શકવાનો નથી.

### ● ગુણ અને ભાવ વિનાની લક્ષ્મી જીવનના મૃત્યુનો ઘંટ છે ●

લક્ષ્મી એ જ માત્ર આ ઉત્કર્ષનું કારણ છે. એ માન્યતા ઘણી ભ્રમણા ભરેલી છે. લક્ષ્મી જરૂરની છે ખરી. પણ લક્ષ્મી ગુણ અને ભાવ વગર એ લક્ષ્મી તો ઊલટું જીવનને—જીવનવિકાસને, ઉત્કૃષ્ટ જીવનને, સ્વચ્છંદતામાં પ્રગટાવશે. વિલાસથી, વૈભવને ભોગવવાથી વિલાસમાં પડી જવાથી લક્ષ્મીનો દુરુપયોગ થવાનો છે. લક્ષ્મી એ જીવનને—જીવનમાં શક્તિ પેદા કરનારી કોઈ અનોખી શક્તિ છે. એ વાત સાચી છે. પણ લક્ષ્મીનો ઉપયોગ કરવો તે શક્તિ કામની. લક્ષ્મીનો ઉપભોગ કરવાથી માણસ વધારેમાં વધારે નબળો થતો જવાનો. એ વાત આજે કોઈને ગળે—આપણા દેશમાં અને સમાજમાં મોટા માણસોને આજે ગળે ઊતરતી નથી.

લક્ષ્મી ગુણ અને ભાવ વગરની લક્ષ્મી એ આપણને—આપણા જીવનના મૃત્યુનો ઘંટ છે. એ મોટાને બરાબર સમજાયું છે. અને એટલે જ એ સમાજમાં ગુણ અને ભાવ પ્રગટે એને માટે મથી રહ્યા છે.

અને એ તો એમ કહે છે કે ભાઈ કે એક તલના લાખમાં ભાગ જેટલું પણ ભગવાનની કૃપાથી આ જે થઈ શક્યું તોયે બસ છે. અને પરિણામની તો એ ચિંતા કરતા નથી. પરિણામ તો જે પ્રકારે જે જ્યારે જેમ થવાનું હશે તેમ થશે. પણ આપણે આપણા ભાગે આવેલું પ્રાપ્ત થયેલું આ કર્મ આપણે કર્યા જ કરવું.

અને મોટા તો એમ પણ કહે છે કે ભાઈ, આ ચેતન શુદ્ધ ચેતનને જ જુઓ ને. એ શુદ્ધ નિરાકાર હોવા છતાંય સાકાર છે. અને એ બિલકુલ ગતિવાળું ન હોવા છતાં સતત એકેએક પળ ગતિશીલ. અને બિલકુલ એને કર્મ કરવાનું હોવા નહિ છતાં એને કર્મ કરવાનું મુદ્દલે નથી તેમ છતાં આ ચેતન સતત પળેપળ સક્રિય છે, ક્રિયાશીલ છે.

એ ચેતનનો આપણે અનુભવ કરવાનો છે. એ આપણી સામે આરસી જેવો તો એ ચેતન છે. એ ચેતન પળેપળ સક્રિય છે અને નિષ્ક્રિય છે. બન્ને છે. એ નિષ્કામની ભૂમિકા પર સતત કર્મ કરતા આપણે રહ્યાં કરીએ અને એવા જ ક્રિયાશીલ રહીએ તો એ ચેતન જ છે. .... આપણે પ્રવર્તીએ છીએ એમ ગણાય.

વળી, કોઈ સમાધિની સ્થિતિમાં આપણે હોઈએ ત્યારે આપણને કર્મ નથી એ વાત સાચી. કર્મ કોઈ અનુભવી પુરુષ માનસિક રીતે પણ કરે છે. પોતાના સૂક્ષ્મ આધારથી પણ કરી શકે. પોતાના દિવ્ય ચેતનનાં કરણો વડે પણ કરી શકે છે. એ વાત સાચી.

પરંતુ મોટાની એવી સમજણ છે કે ભાઈ, આપણે આ જીવનમાં પ્રગટ્યા અને આ સમાજની સાથેનું આપણું લેણદેણ છે. સમાજની સાથે પણ આપણે સંકળાયેલા છીએ. અને સમાજની જેમ આપણે એક આધ્યાત્મિક પ્રકારનો આનંદ, સુખ અને જે દિવ્યતમ ચેતનાનો રસ પીધો એનો લહાવો અનુભવ્યો. તો એ લહાવો પણ સમાજને મળે તો ઉત્તમ છે, એવી અનુભવી પુરુષને પણ દિલમાં અભીપ્સા ચેતનવંતી જાગેલી રહ્યાં કરે છે ખરી.



સંસારમાં પણ પોતાને જે સુખ મળે તે પોતાના કુટુંબીજનોને પણ મળે એવી એક સદ્ભાવની માનવીના દિલમાં એવી અપેક્ષા રહે છે ખરી. એટલે આ સમાજ પણ ભગવાનના પ્રેમને—એના આનંદને અનુભવે તો ઘણું ઉત્તમ છે. એવી એક ભગવાન પ્રીત્યર્થેની—પ્રભુપ્રીત્યર્થેની ભાવનાથી મોટા સમાજ પરત્વેનાં—સમાજનાં વિકાસનાં કર્મમાં પડેલા છે.

### ● સમાજમાં ભાવ કેળવવા મોટાના પ્રયત્નો ●

ઘણા બધા મોટાને પૂછે છે કે ભઈ આ તમે ગુણના વિકાસની પ્રવૃત્તિઓ તમે સમાજને માટે લીધેલી એ તો જાણે સમજી શકાય છે. દીવા જેવી ઉઘાડી હકીકત છે. પણ આ ભાવ કેળવવાની વાત તો કાંઈ અમારા ખ્યાલમાં આવતી નથી.

તો મોટા એમ કહે છે, કે ભઈ એ માટે પણ મેં પ્રયત્ન કરેલો છે. આછોપાતળો. ભગવાનની કૃપાથી. પ્રયત્ન તો મેં કર્યો છે. દા.ત. ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદને ભક્તિમાં મૌલિક સર્જનને માટે એવું સાહિત્ય સર્જાય એને માટે મોટાએ દાન કરેલાં છે. બીજાં પણ એવાં પ્રકારનાં સાહિત્યનાં સર્જનને માટે પણ ગુજરાત સાહિત્ય પરિષદને મોટાએ દાનો કરેલાં છે.

બાળકોમાં આવી રીતે ગુણ અને ભાવ પ્રગટે એવી જાતનું સાહિત્યનું સર્જન થાય એને માટે પણ મોટાએ પ્રયત્ન કરેલા છે. એટલું જ નહિ પણ માસિકોમાં પણ સંત-મહાત્મા પુરુષોનાં એવાં-કોઈક સર્જનશીલ જીવનચરિત્રો કે જેનાથી સમાજમાં મૌલિકતા, ભાવના વગેરે ગુણો પ્રકટે, સાહસ આદિ ગુણો પ્રગટે એવું સાહિત્યનું સર્જન થાય એને માટે પણ મોટાએ દાનો કરેલાં છે એવાં. સમાજમાં ભાવના પ્રગટે તે માટે મૌલિક વાર્તાઓ છપાય, ભાવનાવાળી એને માટે પણ મોટાએ દાનો કરેલાં છે. અને સાહિત્ય દ્વારા આવો એ ભાવ પ્રગટે એને માટે મોટાને જે એમને લાગ્યું તેવી રીતે એમણે પ્રયત્ન તો કરેલો છે. પણ મોટાનું એવું માનવું છે કે ભાવ તો પોતે

જાતે જ પોતાના જીવનને કેવી રીતે વર્તન કરતાં કરતાં જ અને એ ભાવ જે પ્રગટે છે એ ભાવ માત્ર આ સંસાર પરત્વેની સ્વાર્થની પ્રવૃત્તિમાં પડ્યા રહ્યાથી નહિ પ્રગટી શકે.

એ ભાવ એ દ્વંદ્વાતીત ને ગુણાતીત એક હકીકત છે. અને અને એ ભાવ કેળવવાને માટે માનવીએ પોતે અંતર્મુખતા કેળવીને, એ અંતર્મુખતાને છેક કેન્દ્રના મૂળ સુધી લઈ જઈને કેળવવાનું રહે છે. અને એમ કરતાં કરતાં પ્રાર્થના, આત્મનિવેદન, ભજન-કીર્તન, સત્સંગ, સત-સોબત, સદ્વાર્તાલાપ, સદ્વાંચન અને સત્કર્મ આ આટલાં આપણાં ઓછામાં ઓછાં સાધન કરીએ તો તેમાંથી ભાવની નિષ્પત્તિ થાય છે અને ભાવ તો પોતે જાતે જ પોતાની મેળે જ કેળવવાનો રહે છે. બીજા કોઈ આપણને ભાવ કેળવી નહિ આપી શકે.

### ● જુદી જુદી વિધિઓના પ્રસંગે મોટાની હાજરી બાબત ●

સમાજની અંદર જુદી જુદી વિધિઓના પ્રસંગે મોટા હાજરી આપે છે અને તે વખતે લોકો એમ માની લે છે કે મોટાની હાજરીથી આપણું બધું યથાયોગ્યપણે ઉત્તમમાં ઉત્તમ રીતે જીવનમાં પ્રવર્ત્યાં કરશે.

એટલે સમાજની અથવા તો તે વખતે એકઠાં થયેલા લોકોની આવા પ્રકારની લાગણી હોય છે. તે વાત મોટા તો જાણે છે અને મોટાએ કેટલાકને કહેલું છે કે ભઈ કે મારા લગ્ન કરાવવાથી જ આ જોડું સુખી જ થશે અથવા તો બન્ને વચ્ચે એક પ્રકારનો સંપૂર્ણ ચેતનાયુક્ત સુમેળ ને સહકાર પ્રગટશે એવું માની લેવાની જરૂર નથી.

હવે એવું ત્યારે બની શકે ખરું કે જ્યારે એ બન્ને જણ મોટાની પરત્વેની પ્રેમભક્તિપૂર્વકની જ્ઞાનભાવવાળી સભાનતા સાથે વળગેલાં જીવતાંજાગતાં ચેતનાત્મકપણે રહ્યાં કરેલાં હોય તો એ શક્યતા છે, બાકી આ તો મોટાને કહ્યું કે ભઈ, અમારાં બે જણના તમે લગન કરાવો તો મોટાએ કરાવ્યાં. તેથી કરીને એ કાંઈ પાસપોર્ટ મોટા કોઈને આપી દેતા નથી. મોટા તો એમ કહે છે કે એથી કરીને મારી પાસે એવી કોઈ શક્તિ નથી કે જેથી કરીને તમે બધાં હંમેશને માટે સુખી જ થાવ.

એવી જ રીતે પ્રત્યેક વિધિ પ્રસંગે જે લોકો જે અમુક હેતુ રાખીને, સાંસારિક હેતુ રાખીને મોટાની પાસે વિધિ કરાવતા હોય, એટલે મોટા વિધિ તો કરે છે. અને તેમને વિધિ માટેનું આમંત્રણ આપે છે, એટલે મોટા વિધિ કરે છે. અને એની પાછળનો મોટાનો એક હેતુ એ છે કે ભઈ આ એક ગુજરાતીમાં વિધિ થાય. અને બધાં એ કાગળિયાં એ વિધિનાં લખાણ બધાંને આપી દીધાં હોય અને બધાં જોડેજોડે વાંચતાં હોય તો એક મહત્ત્વપૂર્ણ, ગંભીરતાયુક્ત, ભાવનાવાળું એક વાતાવરણ જામે તો એક સારી હકીકત છે. અને સંસ્કૃતમાં થયા કરે તો સંસ્કૃત તો કોઈ જાણતા ન હોય. ગુજરાતીમાં થાય તો બધાં સમજે એટલે આવો એમને હેતુ હોય છે.

અને બીજો એ કે આવા પ્રસંગે મોટા હાજર રહે છે. એટલે એમને કાંઈ થોડીક ભેટ પણ દાન પણ લોકો આપે છે તે એમણે સમાજનાં વિકાસનાં કામો હાથમાં લીધાં હોય તેમાં તે રકમ એમને મળ્યાં કરે. એ એમને એક મદદરૂપ થઈ પડે તે પણ મોટાનો હેતુ હોય છે.

ત્યારે મોટા આવા બધા વિધિના પ્રસંગોમાં હાજર રહે, તેથી તે બધું કામ અથવા તો હવે પછીના ભવિષ્યના કાળમાં પણ તે બધાની સુખસમૃદ્ધિ અને બધું યથાયોગ્યપણે પ્રગટતું રહે તેવી કશી કોઈ બાંહેધરી મોટા કોઈ દિવસ આપતા નથી. અને કોઈને કહેતા પણ નથી. લોકો પોતપોતાની મેળે માની લેતા હોય છે. તો એમાં મોટા શું કરે ? ભલે જેમ માની લેતા હોય તે માની લેવા દો.

હજુ પણ મોટા તો જ્યારે જેમ કોઈ પણ વિધિને માટે મોટાને કોઈ આમંત્રણ આપશે તો મોટા તો જરૂર જવાના જવાના ને જવાના. કારણ કે એની પાછળ એમનો જે હેતુ છે તે હેતુ તો સમાજને માટે છે. એમાંથી એમને પોતાને તો કાંઈ કશું ખપતું નથી.

### ● પુણ્યથી પાપ ઠેલાય એ ખોટી માન્યતા છે ●

મોટાને કોક એમ પૂછે કે ભઈ, સમાજમાં એક એવી પ્રચલિત માન્યતા છે કે પુણ્યથી પાપ ઠેલાય છે. તો મોટા તમારો એ વિષે શો મત છે ?

ત્યારે મોટાએ એમ કહ્યું, કે ભઈ આ જે માન્યતા છે તે તો પણ આપણા શાસ્ત્રકારોએ પણ આ એવા એ માટે કર્યું હોય કદાચ આ માન્યતા પ્રચલિત થઈ હોય તો એ નિમિત્તે પણ લોકો પુણ્યકામ કરતા થાય. અને એ ઉત્તમ કામ કરતાં થાય અને એથી કરીને વધારે લોકો ઉત્તમ પ્રકારનાં સત્કર્મમાં—સત્કર્મ કરતાં પ્રેરાય એ પણ એમનો હેતુ હોય.

પણ આ હકીકત સાચી નથી કે પુણ્યથી પાપ ઠેલાય. એ હકીકત સાચી નથી. પુણ્ય એ ભોગવવું પડે ને પાપેય ભોગવવું પડે. આમાં કાંઈ સરવાળા-બાદબાકી કે ગુણાકાર-ભાગાકાર આમાં છે નહિ. પુણ્ય પણ ભોગવવું પડે. પણ પુણ્ય ભોગવતાં ભોગવતાં કેટલાંય નવાં નવાં કર્મો પાપકર્મો પણ આપણે ઊભાં કરીએ. કોઈ ઉત્તમ પ્રકારનું એક પુણ્યનું કર્મ-તમે આપણે જાણે કે ભોગવતાં હોઈએ, ત્યારે એ કર્મ ભોગવતી વખતે કેટલાયે જે નકારાત્મક વૃત્તિઓ જાગી, કેટલાય એ વખતે કેટલાય જીવ વિષે આપણે ઊંધું વિચાર્યું. એ બધું જ નકારાત્મકપણું અને એ પ્રકારના સંસ્કાર આપણામાં પડી જ જવાના ને ઉદય વર્તમાન થશે, ત્યારે આપણે એવી જ રીતે વર્તવાના.

એટલે એક પુણ્યકર્મ ભોગવતાં ભોગવતાં અનેક પાપકર્મ પણ કરતા હોઈએ છીએ અને અનેક પાપકર્મ કરતાં કરતાં એવાં પુણ્યકર્મના એવા પણ સંસ્કાર આપણા મગજમાં આપણું મન તે વખતે વિચારતું હોય છે. એટલે પુણ્ય પણ ભોગવવું પડે છે ને પાપ પણ ભોગવવું પડે છે. પુણ્ય વધારે કરવાથી પાપ હઠી જાય છે કે ઓછાં થઈ જાય છે એ માન્યતા સાચી નથી.

### ● ઓલિયા-ફકીરોના સત્સંગમાં ●

કોકે મોટાને એમ પૂછ્યું કે મોટા, તમે કોઈ ઓલિયા, ફકીરના પરિચયમાં, સત્સંગમાં આવેલા ખરા ?

તો કરાચીમાં જ્યારે મોટા સિંધિયા સ્ટીમ નેવીગેશનના કરાચીમાં જે મેનેજર શ્રી નરસિંહરાવ ભોળાનાથના જમાઈ હતા. શ્રી પરસદરાય



મહેતા કરીને હતા. એમને ત્યાં મોટા અવારનવાર જતા ખરા. ત્યારે સિંધમાં એમને એવા ઓલિયા—ફકીરોનો સમાગમ થયેલા.

જો કે એ કોઈ દિવસ કોઈની પાછળ જાતે ગયેલા નથી. પણ કેટલીયવાર એવા રસ્તે ચાર. મોટા કલીફ્ટનમાં ત્યારે રહેતા અને ત્યાંથી સિંધિયાની ઓફિસે મોટરમાં બેસીને જતા ત્યારે રસ્તામાં એક ચાર રસ્તા આવતા હતા. ત્યાં ફૂટપાથ પર એક એવા ઓલિયા પડી રહેતા. તે ઓલિયાએ કેટલીયવાર મોટાને પૈસા પણ આપ્યા છે. અને ખાવાનું પણ આપ્યું છે. અને એવી રીતે બીજા ફકીરોનો પણ મોટાને સમાગમ કરાચીમાં હતા, ત્યારે થયો હતો. અને એ આધ્યાત્મિક જીવનના અનુભવોની આપ-લે પણ ત્યારે થઈ હતી ખરી.

પણ મોટા કોઈની પાસે કોઈ ઓલિયા પાસે જાતે ચહીને પણ ગયા હતા નહિ. પણ આવી રીતે એમને ત્યાં આગળ કરાચીમાં મેળાપ થયેલો ખરો.

ગુજરાતમાં એવા કોઈ મુસ્લિમ ફકીરો કે ઓલિયાના એ પરિચયમાં કે સત્સંગમાં આવ્યા હોય એવું જાણમાં તો નથી.

### ● ભગવાનનો અનુભવ એક જ જન્મમાં થવો દુર્લભ છે ●

સાધનાની પરિપૂર્ણતા કદી કાળ કોઈ એક જ જન્મમાં ભાગ્યે જ કોઈની થઈ જાય. આગલા જન્મના—આગલા જન્મોમાં એ સાધના જે આપણે કર્યા કરી હોય તેની અસર હાલના જીવનમાં પણ પ્રગટે છે ખરી. દા.ત. ધ્રુવ, પ્રહ્લાદ, રામકૃષ્ણ, શ્રીઅરવિંદ, રમણ મહર્ષિ કે આનંદમયી માતાજી કે વગેરે જે તે બધા આજના હાલના આ કાળમાં હજુ જીવતા છે, તેઓએ આ જીવનમાં અનુભવ પ્રત્યક્ષ ચેતનનો કર્યો. તે આ જ જન્મની એમની મથામણ હતી એવું કશું નક્કી ન કહી શકાય. આગલો પણ એમાં એમનો પ્રયત્ન રહેલો હોય એમ પણ બને. અને આ જન્મનો પણ. એ શક્ય છે કે બની શકે. પણ એવી જીવતીજાગતી એ જવાળામુખીના સમી

અખંડ પ્રવર્તતી એકધારી જીવંત એવી જિજ્ઞાસા જવાળામુખીના જેવી જો આપણને પ્રગટેલી હોય અને એ પળેપળ એવી જિજ્ઞાસા આપણામાં—આપણા આધારમાં કામ કર્યા કરતી હોય તો આ જન્મે પણ એ એવું શક્ય છે. બની શકે. જરૂર બની શકે.

પણ આ એક પરંપરા છે. જે કાંઈ આપણે આ જગતમાં જોઈએ છીએ. દા.ત. ઝાડ જોયું. તો એ ઝાડની પહેલાંની પણ પરંપરા છે. અને પછીયે પણ પરંપરા છે. એનાં રૂપ પણ બદલાય છે, વેશ પણ બદલાય છે. ત્યારે એક પરંપરા છે. એ તો આપણી બુદ્ધિ સ્વીકારે એવી હકીકત છે.

ત્યારે એવી જ રીતે કોઈ કર્મની સંપૂર્ણપણે પરિપૂર્ણતા જે ઉદ્ભવે છે એની પાછળની કોઈ પરંપરા છે. એવી રીતે જો વિચારીએ તો એક હાલનો આપણો જન્મ એની પાછળેય પરંપરા છે. એની પછી પણ પરંપરા છે.

આ રીતે જો આપણે વિચારીએ મૂળથી તો આ જે આધ્યાત્મિક અનુભવ થાય છે એની પાછળેય પરંપરા છે અને એની આગળ પણ પરંપરા છે. અને આ જ્ઞાનના કે અનુભવના પ્રદેશમાં કોઈ સીમા જ આવી જાય છે, કોઈ મર્યાદા આવી જાય છે, અંત આવી જાય છે, એવું કશું મોટા માનતા નથી. એ તો કહે અનંતનો માર્ગ છે ભઈ આ. એને કોઈ મર્યાદા કે અંત હોઈ શકે નહિ. એવી એમની સમજણ છે. અને દ્વંદ્વાતીત કે ગુણાતીત થયા પછી કોઈ પ્રયત્ન કરવાનો રહેતો નથી. સહજનો માર્ગ છે એ. અને તેમ છતાં ય સતત અનેક પ્રદેશમાં, અનેક જીવનના ચેતનના અનેક પાસાંઓ, અનેક કળાઓ, અનેક સૌંદર્યોમાં અંદર એનો વિકાસ સહજમેળે એનો થયા કરતો હોય છે. અને અનુભવનો કદી અંત નથી. પણ એની આગળેય પરંપરા છે અને પાછળેય પરંપરા છે.

આ રીતે જો સમજીએ તો આ ચેતનનો સંપૂર્ણ અનુભવ થવાને માટે આ એક જ જન્મમાં શક્યતા ઓછી હોય છે. ઓછામાં ઓછી હોય છે ખરી.

### ● ભગવાનના માર્ગમાં ઘણી ચડ-ઉતર છે ●

આ જે કોઈ જીવથી સતત પ્રેમભક્તિથી, ધ્યેયના હેતુના, જ્ઞાનભાન સાથે પડ્યો હોય અને એમ સાધના એની થતાં થતાં થતાં એ સાધના પ્રત્યેક જીવની કોઈ સીધી સાદી એકધારી, એક જ રીતે ચડતીની દશામાં થયાં જ કરતી હોય છે એમ નથી. એની અંદર જેમ પર્વતોનાં શિખરો આવે તેમ ઘણી ખીણો પણ આવે છે અને એ ખીણમાં જ્યારે સાધક પડી જાય, ત્યારે તેની જે તીવ્રતા છે, હેતુની સભાનતા, ધ્યેયની—હેતુની સભાનતા, એના ધ્યેયના હેતુની જે સભાનતામાં તીવ્રતા અને જે ગાઢતા છે, તે વેગ ઘટી જાય છે, ખીણમાં પડે છે ત્યારે અને એ સભાનતા જ્યારે મોળી પડી જાય, ત્યારે પછી એ સાંસારિક એ રસમાં પણ એ ડૂબી જાય. અને એ રસમાં ડૂબી જાય ત્યારે એ જાતનાં કર્મમાં એ પડી જાય. એવી રીતે તો કેટલીકવાર કેટલાય જન્મમાં એમાં ને એમાં પડી જાય.

મોટા એમ પણ કહે છે, એમને કહેતાં મેં સાંભળ્યા છે કે કોઈક જન્મનો એમનો ગુરુ તે આજે સંસારમાં એક જન્મેલો છે અને એ સંસારી જ છે. આજે તો એને ઈશ્વર પરત્વેની જીવતી-જાગતી અભિમુખતા પ્રગટેલી નથી. પણ હોશિયાર છે. એની સમજણ ઊંચા પ્રકારની છે.

અને આ રીતે એ ગુણમાં કંઈક બીજા બધા સામાન્ય જીવો કરતાં relatively એટલે કે સરખામણીની રીતે કાંઈક સારો ગણાય ખરો. પણ થોડી ભાવના પણ ખરી. પણ એ ભગવાન પરત્વે પ્રેમભક્તિભાવવાળો જાગી ગયેલો છે એમ નહિ કહી શકાય.

એટલે ભગવાનને માર્ગે વળેલા હોય તેવા પણ આવી રીતે કેટલીયવાર એ છેક અનુભવના ગૌરીશંકરના શિખરે પહોંચતા પહોંચતા કેટલીયવાર આવી રીતે ખીણોની અંદરથી એમને પસાર થવું પડે છે.

પણ એમને કરેલો જે અનુભવ થયેલો છે, એ નકામો જતો નથી. એ તો કોઈક કાળે પાછો ફૂટી નીકળે ત્યારે એટલો

જવાળામુખીના જેવો ફૂટી નીકળીને એ પાછા ઉચ્ચ શિખર પર લઈ જવામાં અથવા તો પહોંચી જવામાં એને વાર લાગતી નથી. દા.ત. કોઈક શ્રેયાર્થી ભગવાનની સાધનામાં પડ્યો હોય અને અગિયારમી કે બારમી ભૂમિકામાં પહોંચ્યો હોય, પણ ત્યાંથી એને પતન થવાની શક્યતા છે. બારમી, અગિયારમી બારમી ભૂમિકા આવે, વટાવી અધવચ, બારમી ભૂમિકાની અધવચ સુધી પણ જો વટાવી ગયો ન હોય ત્યાં સુધી એવા શ્રેયાર્થીને પતનની શક્યતા છે. અને એ પડે તો એ પહેલી ભૂમિકામાં આવી જાય.

આપણે બધા તો ચોથી, પાંચમી ભૂમિકામાં હોઈએ પણ એ તો પહેલી ભૂમિકામાં આવે. પણ એને પહેલી ભૂમિકા આવી જાય તો એને જાગ્રત થતાં વાર નથી લાગતી. અને જાગ્રત થયો કે જાગ્રતિની સભાનતા એને પ્રગટી એટલે પાછો હતો ત્યાં ને ત્યાં અગિયારમી કે બારમી ભૂમિકામાં જ આવી જાય. એને એ ભૂમિકામાં પહોંચવાને માટે કાંઈ ભારે તપશ્ચર્યા કે સાધના કરવાની એને જરૂર રહેતી નથી. ત્યાં જ એ આવી જાય.

પણ એક જ જન્મમાં એકધારો સાધના કરીને અનુભવમાં, ચેતનના અનુભવમાં ગૌરીશંકરના શિખરે પહોંચી જાય એવું તો બનતું નથી. અને જેની બાબતમાં એમ બને છે તે પણ એની પાછળ કોઈ પરંપરા છે. અને એની આગળ પણ એવી પરંપરા હોવાની જ. ભલે એ ચેતનના અનુભવના ક્ષેત્રમાં છે.

અને આપણે ત્યાં જે સમજણ છે કે અનુભવ થયો એનો મોક્ષ એટલે મોક્ષ એટલે પછી એને જન્મ નહિ એ સમજણ મોટાને તો બરોબર લાગતી નથી. અને મોક્ષ એટલે તો દ્વંદ્વાતીત કે ગુણાતીત. દ્વંદ્વ અને ગુણમાંથી પ્રકૃતિના પાશમાંથી પ્રકૃતિ પણ બે પ્રકારની. અપરા અને પરા, એ બન્નેથી મુક્ત. તેમ છતાં એવો મુક્ત અનુભવીને પણ એનું માધ્યમ તો પ્રકૃતિ જ રહેવાની. પણ એનું જે માધ્યમ પ્રકૃતિ છે આપણા જેવા, મારા તમારા જેવા સંસારી જીવના જેવી પ્રકૃતિ એની હોતી નથી.

### ● ભગવાનના સ્મરણ તરફ વળવાનું કારણ—ફેફરાનો રોગ ●

મોટાને કોકે એમ પૂછ્યું કે આ તમે તમારા સાધનાકાળમાં ભગવાનનું નામસ્મરણ કેવી રીતે કરતા હતા ?

મોટાને ભગવાનનું નામ લેવાને આપમેળે એની મેળે કાંઈ ઊગેલું ન હતું. મોટાના શરીરને એક પ્રકારનો રોગ થયેલો. જેને ફેફરાં કહેવાય. એ ફેફરાનો રોગ એવો ભયંકર થયેલો કે દિવસમાં સાત-આઠ વાર તો એમને એ રોગ આવતો—રોગનો હુમલો આવતો. અને ઘણી વખતે આ હરિજન સેવકના સેવાના કામમાં હતા, ત્યારે એ એમનો આશ્રમ હતો તે જ બધાને રસ્તે જતાં.... ની પેલી બાજુએ રામતલાવડી પર એક આશ્રમનો બંગલો હતો. ત્યાં એ રહેતા ને ત્યાંથી છેક ગામ નડિયાદ ગામ વીંધીને મરીડા ભાગોળે તેમાં હરિજનોમાં એ કામ કરવાને કામકાજ કરવાને માટે જતા. સાઈકલ ઉપર.

ત્યારે એ સાઈકલ ઉપરથી પણ ઘણી વાર પડી જતા. અને કેટલીય વાર એ બેંકમાંથી રૂપિયા કેટલા બધા લઈને પણ જતા હોય, ત્યારે પણ એ એટલી બધી મોટી રકમ ગજવામાં હોવા છતાં એમને આવાં ફેફરાં આવતાં ને પડી જતા અને ઘણું વાગતું, પણ એ બધી વખતે ભગવાને એમને સાચવેલા. તે આજે મોટાને એવું લાગે છે. પણ ત્યારે નહિ લાગેલું. પણ એમને કોઈ વખતે ગજવામાંથી કોઈ રકમ ગયેલી નહિ અને રસ્તામાં જ પડી જતા. અને જ્યારે એમને ભાન આવતું ઘણા માણસો ત્યારે ભેગા થઈને ટોળે વળી ગયેલા હતા ખરા. મોટાને ત્યારે કોઈ સારવારેય કરતા. કોઈ ડુંગળી કાપીને સુંઘાડતા. કોઈ કંઈક કરતા. કોઈ જોડો સુંઘાડતા. એવું પણ કરતા.

ત્યારે આવો રોગ મટાડવાની એમને મરજી ઘણી હતી. ઉત્કંઠ તીવ્રતા હતી. અને એટલે આ લાચારીને લીધે શરીરને પાડી નાંખવાને માટે એક તો નર્મદામાં એમણે તો ભુસ્કો પણ મારેલો. પણ એમાંથી

એ ઊગરી ગયેલા. અને ત્યાર પછી કોઈક સાધુએ એમને એમ કહ્યું કે ભઈ, તું આ ભગવાનનું નામ લે, તો તારો રોગ તને મટી જશે. ત્યારે પણ મોટાને આ કાંઈ ગળે બહુ ઊતરેલું નહિ. કે ભઈ, કોઈ તમે મને જડીબુટ્ટી કોઈક આપી હોત તો હું એમ સમજત કે આ સાધુ જંગલમાં રહેતા છે ને આ કંઈ જડીબુટ્ટીનું એમને જ્ઞાન હશે, તો એ જડીબુટ્ટીને લેવાથી લેવામાં મને વધારે શ્રદ્ધા હોત. પણ આ નામથી ભગવાનના સ્મરણથી, એનું નામ લેવાથી રોગ મટે એ તો કંઈ ગળે ઊતરે એવી વાત નથી.

પછી સાધુએ કહ્યું અલ્યા ભઈ, તું લઈ તો જો. અને ના મટે ત્યારે પછી તું એમ કહે, કે ભઈ બરોબર છે. પછી તો મોટાને તો આ રોગ મટાડવાની ઘણી ઘણી ગરજ. રોગ મટાડવાને એમને મોટામાં મોટો સ્વાર્થ હતો. એટલે આ રોગ મટાડવાને માટે એ ભગવાનનું નામ લેતા થયા. અને એમાં એમને ઘણી લગની પણ હતી. રોગને મટાડવાની પણ હતી લગની. એટલે જેટલું વધારે લેવાય એટલું. પણ એમાં પણ એમણે ધ્યેયની યોજના કરેલી.

શરૂઆત એમણે એક અઠવાડિયામાં રોજ અઢી કલાક લેવું. ભગવાનનું નામ ઓછામાં ઓછું તો લેવું, લેવું ને લેવું જ. એટલે એ હરતાં-ફરતાં ખાતાં-પીતાં ગમે તેમ કરીને અઢી કલાક તો એમને સહેજે લેવાય જતાં. તે ઉપરાંત પણ એ વધારે લેતા. પણ રોજના અઢી કલાક તો ખરાં, ખરાં ને ખરાં જ. અને દરેક અઠવાડિયે પછી એમ ધીરે ધીરે વધારતા ગયેલાં. અને સતત હાલતાં-ચાલતાં, ફરતાં કરતાં બસ એ કર્યાં કરતા. અને ત્યાર પછી એમને આ ગુરુમહારાજ કોક મળ્યા. અને ત્યાર પછી એમણે અભય, નમ્રતા, મૌન ને એકાંત અને એ સાથેસાથે ભજન-કીર્તન, સત્સંગ આ બધું કરવાનું કહ્યું. તે આ પણ જે ગુણ અભય, નમ્રતા, મૌન ને એકાંત તે એની પણ ખૂબી છે. કે અભય ને નમ્રતા એ આપણા-આપણા અંદર અભિમુખતા પ્રગટાવવાને મોટામાં મોટાં સાધન છે. અભય ને નમ્રતા. અને જ્યારે મૌન અને એકાંત એ આપણું બહિર્મુખપણું

ઘટાડે છે. મૌન અને એકાંત એ આપણું બહિર્મુખપણું ઘટાડે છે અને અભિમુખતા પ્રગટાવવા માટેનાં પણ એ એક બહિરંગ સાધન છે. જ્યારે અભય ને નમ્રતા એ તો સીધેસીધા આપણને આપણામાં અંતર્મુખતા પ્રગટાવવાનાં સાધન છે. અને જેમ જેમ અભય વિશેષ ને વિશેષ કેળવાતો જાય અને જેમ આપણી નમ્રતા વધારે ને વધારે છેક એના નીચલામાં નીચલા છેડાના શૂન્યતાની હદ સુધી પહોંચી જાય, ત્યારે આપણે જ્ઞાનના પ્રદેશમાં આપમેળે પ્રગટતા જઈએ છીએ તેવું મોટાનું કથન છે.

એટલે શરૂઆતમાં એમને ભગવાનનું નામ લેવાનું કંઈ ઊગ્યું નો'તું. એ તો એમના શરીરને ફેફસું થયેલો એટલે ફેફસાનો રોગ થયેલો. એ રોગને મટાડવાને એમને ઘણી ઘણી ઘણી તમન્ના હતી. અને એ તમન્નાને કારણે આ ભગવાનનું લેવાનું કોઈ સાધુ-મહાત્માએ એમને બતાવ્યું અને એ કારણે એ ભગવાનનું નામ લેવા લાગ્યા. અને શરૂઆતમાં એ અઠવાડિયાના અઢી કલાક. પછી દરેક અઠવાડિયે વધારતા, વધારતા, વધારતા ગયેલા અને એમ આખરે એ અખંડ બોદાલ આશ્રમમાં. બોદાલ આશ્રમનું મકાન ઉદ્ઘાટન સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલના હાથે થવાનું હતું. ત્યારે ઘણા હજારો માણસો ત્યાં એકઠા થયેલા. ત્યારે બધા હરિજન સેવક સંઘના બધા કાર્યકર્તા ઠક્કરબાપા વિ. પણ હતા. અને ત્યારે એ મોટા હંમેશાં એકાંતમાં સૂતા હોવાથી, ત્યારે દૂર આશ્રમથી ઘણે દૂર આગળ જઈને એક ખેતરમાં ઝાડ તળે સૂતા હતા. ત્યારે ઠક્કરબાપાને રાત્રે લાગ્યું કે આ બધી ગિરદીમાં ક્યાં સૂવું ? ચાલોને પેલો ભગત સૂતો હશે ત્યાં, એ એકાંતમાં સૂતો હશે, ત્યાં પણ આપણે જઈએ એટલે એક બાજુએ ઠક્કરબાપા સૂતા અને એક બાજુએ શ્રીકાંત શેઠ. જે હાલ પણ જીવે છે. અને વચ્ચે મોટા. ત્યાં એમને સાપ કરડ્યો.

ત્યારે એ સાપનું ઝેર મોટાને મારી નાંખવાનો પ્રયત્ન કરે. અને મોટાને ત્યારે લાગેલું કે હજુ મારે ધ્યેય તો મેં પ્રત્યક્ષ જીવનમાં કર્યું નથી. અને ધ્યેય હાંસલ ના થાય ત્યાં સુધી મરવું નથી એવો

એમનો મરણિયો દૃઢ નિશ્ચય હતો. અને એ નિશ્ચય એમણે ભગવાનનું સતત, એકધારું નામ લેવામાં વાપર્યો. અને એક બાજુથી આવું ભયંકર વિષ એમને બેભાન બનાવી દે. એટલું જ નહિ પણ એટલી ભયંકર વેદના એમના મગજમાં અને આખા શરીરમાં પ્રગટી હતી. એ તો તે બાબતમાં જે અનુભવી હોય તે જ પ્રીછી શકે.

એવી વેદના વખતે અને એક કોઈક એક ક્ષણે એમને બેભાન થઈ જવાની પળ આવે, ત્યારે એ જોરજોરથી ભગવાનનું સ્મરણ કરતા અને મોટેથી બોલતા. ઘણા બધા એમને પૂછતા હતા પણ કોઈ જાતનો એ ઉત્તર આપતા નહિ. અને આ પ્રસંગના જાણકાર અથવા તો ઘણા બધા આ હરિજનના તે વખતના કાર્યકર્તાઓ હાલ જે જીવે છે તે આ હકીકત તો જાણે છે.

એવા એ સંગ્રામમાં એમને જે ભગવાનનું નામ લેવાયું, તે સંગ્રામમાં જે એમને સતત એકધારી જબરજસ્ત સંગ્રામ જે એમણે આપ્યો, એ સંગ્રામથી કરીને એમનું સ્મરણ અખંડ થયું.

અને ત્યાર પછી અખંડ સ્મરણમાંથી એ ભાવના જે પ્રગટી એ ભાવના તે એના પ્રદેશ છે. સ્મરણની અખંડતા અને સ્મરણ થતાં થતાં પણ ભાવ પ્રગટે છે. પણ અખંડ સ્મરણ થયા પછી ભાવનાની અખંડતાનો પ્રદેશ આવે છે. એ ભાવનાના અખંડતામાં પાછા જુદા જુદા પ્રદેશો છે. તે ભાવનાની ઉત્તમમાં ઉત્તમ ગૌરીશંકરના શિખરે પહોંચતા હોઈએ એવી ગાઢતા પ્રકટે અને એ ભાવના પણ અખંડ થાય. એ ત્યારે આ સ્મરણ અને ભાવનાની આવા પ્રકારની અખંડતા જ્યારે પ્રગટે છે, ત્યારે જ આ બધા જે process of sublimation begins અને વિકાસ થવાની પ્રક્રિયા જામે છે. આ મોટાના સ્મરણનો ઈતિહાસ છે.

### ● જીવનમાં નિષ્ફળ ગયેલા—નિરાશા પામેલાઓ

### આધ્યાત્મિક જીવન તરફ પ્રગતિ કરે છે ? ●

જિજ્ઞાસુ : આધ્યાત્મિક જીવન તરફ માણસનું વલણ સામાન્ય રીતે જીવનમાં નિષ્ફળ ગયેલા માણસોને હોય છે. આ બરોબર



છે ? કહે છે કે frustrationને લઈને હોય છે ને એમ જો વધેલા હોય તો તેઓ કેટલા આગળ વધી શકે ?

**શ્રીમોટા :** ભાઈ રતિલાલ બહાદુરે આ પ્રશ્ન પૂછ્યો. મારી તો એમને એટલી વિનંતી છે કે ભાઈ, જરા બુદ્ધિથી જરા વિચાર કરો, કે જે માણસ કે એક સામાન્ય frustration જેમ નિરાશા છે. એ નિરાશાનાં વલણોમાં જે ડૂબી જતો હોય છે તેવો માણસ આવો જે નામદ છે, તે આ ભગવાનના માર્ગ ઉપર જ્યાં હજારો વાર આપણે ન્યોછાવર થઈ જવું પડશે. હજારો વાર લાખો વાર સમર્પણ થઈ જઈને હથેળીમાં માથું મૂકીને ત્યાં એ રસ્તે જવાનું છે. એવાં પરાક્રમભર્યાં અનેક બલિદાનોથી, બલિદાનની ગાથાઓ જેમાં ભક્તિરસથી કરીને છલકાઈ ગયેલી છે. એવા માર્ગ ઉપર આવો માણસ તે કેવી રીતે ચડી શકે ? એનો તો જરા બુદ્ધિથી વિચાર કરો. પ્રશ્ન પૂછતાં પહેલાં આ તો વિચારી જુઓ કે આ ભગવાનનો માર્ગ જીવનના ઉન્નત, દિવ્યતમ માર્ગ ઉપર ચઢવાને માટે કેવા ગુણોની જરૂરિયાત છે, કેવા ભાવની જરૂરિયાત છે એ તો જરા બુદ્ધિથી ભાઈ વિચાર કરો.

જે આવા સામાન્ય જગતના બનાવોથી જે પાછો હઠી જાય છે, પાછો પડી જાય છે અને જે નિરાશાના ગર્તમાં ખાડામાં ગળી જાય છે, એવા માણસની કોઈ તાકાત નથી. અને સામાન્ય રીતે આવા જે ભક્ત લોકોના જીવનમાં આવા કોઈ પ્રસંગો બને છે પણ એવા પ્રસંગમાં પણ જુઓ તો એની પાછળના ઈતિહાસમાં એનું જે હાલનું જે જીવન એવા ભક્તનું જે છે એમાં પણ એના જીવનમાં એના ગુણનાં કેવાં દર્શન થતાં હોય છે એનો પણ ઈતિહાસ સમજી લેવા જેવો હોય છે.

દા.ત. બિલ્વમંગળ કે સૂરદાસ એની વાત જોઈએ. તો પેલી બાઈને ત્યાં રાત્રે જવાને કેવા ભયંકર રાત્રિમાં અને કેવાં સાહસો એને માટે પણ એ ભોગવે છે તેનો ઈતિહાસ પણ જો કોઈ આપણે સમજીએ તો સમજવા જેવો છે.

એટલે આવા માર્ગે જનારા કોઈ એવા કોકને જ એવા નિરાશાવાળો દાખલો આપણે ટાંકીએ તે બરાબર નથી. એની પાછળ એનો કોઈ ભવ્ય ઈતિહાસ—ગુણનો ભવ્ય ઈતિહાસ છે. એ જો આપણે સમજીએ તો આમાં કાંઈ વિશેષ કશું પૂછવા જેવો સવાલ જેવું રહેતું નથી.

### ● મહાત્મા ગાંધીજીના જીવનની અસર સામાન્ય જનસમાજ ઉપર ને મોટા ઉપર ●

મહાત્માજીના જીવનની અસર આપણા હિન્દુસ્તાનના પ્રત્યેક નવયુવાન ઉપર થયેલી જ છે. એમના દિલમાં જે ધગધગતી જવાળામુખીના સમી જે એક ભાવના હતી. એવી જે ભાવના છે તે ભાવનામાં પોતાના જીવનનું ધ્યેયનું જે કેન્દ્રિત થવાપણું પ્રગટેલું છે. એવી ભાવના તે ભલે એક જ માનવીના હૃદયમાં જીવતીજાગતી હોય. પરંતુ આવી જે ભાવના છે તે બહાર પણ એની અસર પાડ્યા સિવાય રહી શકતી નથી.

જેવી રીતે કે ચૈતન્ય મહાપ્રભુ જે ભજન ગાતાં ગાતાં જતા હતા, જતા હોય ત્યારે એમની પાછળ જે પ્રચંડ ટોળું, ઘણું મોટું ટોળું વળેલું હોય, એ ટોળામાં પણ એમના ભજનના ભાવની અસર થતી ને બધા લોકો નાયવા મંડી પડતા. તે ઈતિહાસની પ્રસિદ્ધ સિદ્ધ હકીકત છે. એવી રીતે મહાત્મા ગાંધીજીના દિલમાં એક જે પ્રચંડ જવાળામુખીના જેવી ધગધગતી ભાવના હતી. હિન્દુસ્તાનને સ્વરાજ અપાવવા માટેની. એવી એમના હૃદયમાં એકાગ્રતાથી કેન્દ્રિત થયેલી હતી. એ ભાવનાની અસર સમાજ ઉપર..... વગર રહેતી નથી અને શરૂઆતના દિવસોમાં જ્યારે કોલેજમાં મોટા ભણતા ત્યારે એ એમનો જીવનનો આખો હેતુ કોઈ જુદા પ્રકારનો હતો. મોટાએ એમના કોઈક એવા સ્વજનના પરના લખેલા કાગળમાં લખેલું છે, કે એમની ગરીબાઈમાં જે અપમાન થયેલાં અને એમના પિતાને પોલીસોએ માર માર્યો હતો. તે વખતે એમના દિલમાં

ઊગી ગયું હતું, કે આપણે એક એવા પ્રકારનું જીવન જીવવું કે જેથી સૌ આપણને સલામ કરતા, નમતા આવે અને એમને એ માટે એક યોજનાબદ્ધ પોતાના જીવનનો વિકાસ કેવી રીતે કરવો અને કેવી રીતે સરકારી અમલદાર—મામલતદારની જગા મેળવવી અને એને માટેની એક planning હેતુપૂર્વકની યોજના પણ ઘડી રાખેલી ને તે પ્રમાણે જ તેઓ પોતાનું જીવન ત્યારે જીવતા હતા, અને કોલેજ કરી. એમાં મહાત્મા ગાંધીજીએ હાકલ કરી, ત્યારે એમાં જે પંજાબના જલિયાંનવાલા ભાગના પછી જે પંજાબના લોકોને જે ત્રાસ આપવામાં આવ્યા. જે અપમાન જે ભયંકર અપમાન કરવામાં આવ્યાં એ અપમાનથી મોટાનું દિલ જાગી ઊઠ્યું અને એના વડે કરીને એમણે કોલેજ છોડી.

પરંતુ એ ઉપરાંત પણ ગાંધીજીના જીવનમાં જે એક હિમાલયના જેવો એક નક્કર નિશ્ચય હતો અને જે ધારે તેને પાર પાડવાને માટે યાહોમ કરીને, ફના થઈ જઈને, સર્વસ્વપણે સમર્પણ કરી દઈને પોતાના ધ્યેયને માટે વારી વારી જઈને જે ઉત્સાહ એમના જીવનમાં પ્રગટેલો મોટાએ અનુભવ્યો. એ જ પોતે પોતાના જીવનમાં એમણે ઉતારેલું છે.

પણ એ માત્ર મહાત્મા ગાંધીજીના જ લીધે છે એવું કાંઈ નથી. એવું કાંઈ નહોતું. પરંતુ મોટાએ જે જીવનનું ધ્યેય પોતે હૃદયથી, ભાવનાથી ચેતાવ્યું અને એ ધ્યેયને સાકાર કરવાને માટે પોતાના જીવનને ન્યોછાવર કરી દઈને ફના થઈ જઈને સર્વ ભાવે, સર્વ રીતે સમર્પણની ભાવનાથી ધ્યેયની આરપાર જવાને માટે જે એક મરણિયો નિર્ધાર એમના જીવનમાં જે પ્રગટ્યો, એના મૂળ કારણમાં ગાંધીજી જ છે એવું કાંઈ નથી.

ગાંધીજીની ભાવનાએ એમને અસર કરી છે એ વાત સાચી. પરંતુ એમની જે ભણતરના કાળમાં અથવા તો ભણતર કરવાનું એમને માથે લીધું, ત્યારે એમના જીવનનો જે એક રચનાબદ્ધ જીવનના ધ્યેયનો જે હેતુ હતો. તે હેતુ પછીથી આગળના પાછળના

વખતમાં ફરી ગયો. અને તે ભગવાન પરત્વેની અભિમુખતા તરફ વિશેષ ને વિશેષ જાગ્રત થતો ગયો. નવપલ્લવિત થતો ગયો. અને એમાંથી એ આકાર એમાંથી લેવાવાને માટે એ વધારે ને વધારે એમાં પ્રવૃત્ત થતા ગયા.

એમાં ગાંધીજીની અસર એમને છેક નહોતી એમ નહોતી. શરૂઆતના ગાળામાં એ કોલેજમાં ભણતા, ત્યારે ગરીબોને જે અપમાન થયાં કરતાં હતાં તે અપમાનની ભાવના, તે અપમાન જે થયેલાં અને જલિયાંનવાલા ભાગ પછી એમણે જે જુલમ આપણી પ્રજા ઉપર ગુજાર્યો તે હકીકત મોટાના જીવનને બહુ સ્પર્શી ગઈ. અને એના વડે કરીને એમણે જે પોતાનો ધ્યેય ને હેતુ નક્કી કરેલો, તેને પણ એમણે તિલાંજલિ આપી દીધી. અને એમાં સુકાવ્યું ત્યારે એમના જીવનની ધગશ હતી, સ્વરાજ મેળવવા પરત્વેની. અને એ સ્વરાજને માટે પણ જીવનને ફના કરી દેવાની માટેની એમની ત્યારે એટલી જ તત્પરતા હતી. પરંતુ એ ધ્યેય પણ પાછળથી બદલાઈ ગયું અને એ ધ્યેય માત્ર પછી એક ભગવાન માટે જ. અને ભગવાનને માટે જ આ જીવન છે અને ભગવાનને માટે જ હવે જીવવું છે. એવો એમને અડગ નિશ્ચય થઈ ગયો. અને આ નિશ્ચયમાં કાંઈ ગાંધીજીની ભાવના ત્યારે પ્રવર્તેલી હતી નહોતી.

### ● ભગવાનનો અનુભવ પામેલા શરીરધારી મહાત્માઓના મિલન વિષે ●

કોક એવા ચેતનામાં અનુભવથી સિદ્ધ થયેલા એવા શરીરધારી આત્માઓ અચાનક આપણને મળી આવે છે, એવું દરેકના જીવનમાં બનતું હોતું નથી. અને જે મળી આવે છે એની પાછળ કોઈ હેતુની યોગ્યતાવાળી પરંપરા હોય છે એ વાત સાચી છે. પરંતુ જે તે બધું ભવિષ્ય-ભૂતકાળ ઉપર જ આપણને નાંખી દઈએ, પ્રારબ્ધની જ વાત કરીએ એ બરાબર નથી. કારણ કે પ્રારબ્ધને આપણે જાણતા નથી. હાલના જીવનને વર્તમાનને આપણે જાણીએ છીએ. એટલે વર્તમાન ઉપર જ વિશેષ ઝોક રાખવો.



મહાત્મા પુરુષ કોક એવા મળી જાય. એવા તો ઘણાને મળે છે. દા.ત. વિચારો કે આપણા દેશમાં આનંદમયીમૈયા છે, પછી આ રમણ મહર્ષિ છે, શ્રીઅરવિંદ છે. એવા કેટલાયે મહાત્મા પુરુષો જીવંત છે અને એને કેટલા બધા કેટલા બધા લોકો એમનાં દર્શને ગયેલાં છે.

તેમાંથી ભગવાનને માર્ગે પોતાના જીવનના દિવ્યતમ ક્ષેત્રોમાં વિકાસ કરવાને માટે કેટકેટલાની ધગધગતી તમન્ના પ્રગટી છે ને ઉત્કૃષ્ટપણે એ માર્ગમાં કેટલા પરોવાયેલા છે ? આંગળીએ ગણીએ, નગણ્ય; આંગળીએ પણ ન ગણાય એટલા થોડાક જીવો હશે. ભાગ્યે જ કોક. Microscopic creative minority. બહુ જ થોડા એમાંથી તો લાભ લે છે.

એટલે જેના જીવનમાં પોતાના ધ્યેય પરત્વેની થનગનાટભર્યો ઉત્સાહ, ધીરજ આવા કોઈક આદર્શને સાકાર કરવાને માટે કોક ભવ્ય એવો તલસાટ ઊંડામાં ઊંડો જાગેલો જેને છે નહિ એવા માણસોને મહાત્મા મળે તોય શું ને ન મળે તોય શું ? એનાથી એના જીવનનો કશો શુક્કરવાર વળતો નથી. એઓનો જેનો લાભ તમે કેવી રીતે ઉઠાવો છો એના પર બધો આધાર છે. આપણે ઉઠાવી શકો એવા છો અને કેટલા પ્રમાણમાં એવા છો એના ઉપર બધો આધાર છે.

### ● ભગવાનના અનુભવી—ચેતનાનિષ્ઠ શરીરધારી સંતના સમાગમની અસર વિષે ●

... મગજ સાહેબ બહેર મારી ગયેલું. મગજ છટકી ગયેલું. એને ખબર કે મારી પાસે પાંચ-સાત લાખ રૂપિયાની મિલકત છે પણ કંઈ કશી એ એને ઉપયોગે ના કરી શકે અને સભાનતા નહિ ને કંઈ જ કશું એને એ મિલકતની એટલી બધી શક્તિ હોવા છતાં એનું એને ભાન પણ નહોતું. પછી કેવી રીતે એનો ઉપયોગ કરી શકે ? કોઈક વખતે એ બિચારા ભાનમાં આવી જતા ત્યારે મને

વાત પણ કરતા. ત્યારે હું તેમના છોકરાઓને ભણાવવા જતો, ત્યારે આ બધી હકીકત મને ખબર.

ત્યારે ઓચિંતા ધારો કે કોઈ મળી ગયા. પણ આપણા હૃદયમાં એને માટેની કોઈ પૂર્વ તૈયારી કે આ જન્મની તૈયારી કે કોઈક એવો મસાલો તૈયાર જો ન હોય તો આપણે એમનો કોઈ પ્રકારનો ઉપયોગ કરી શકવાના નથી.

અને દાખલા તરીકે આ કેટલા બધા માણસો એવા માણસોના પાસે—એવા આત્માઓ—શરીરધારી આત્માઓની પાસે જતા હોય છે એનો તો વિચાર કરો. કેટલા બધા! હજારો માણસો જતા હોય છે. એમાં કોઈક જ—કોઈક જવલ્લે જ કોઈક એવો એની પ્રસાદીને સ્વીકારીને તે તમન્નાને આગ પ્રગટાવીને એમાં જે દાવાનળ પ્રકટે છે એના હૃદયમાં અને એનાથી કરીને એ જે જીવનના ઉચ્ચતર ક્ષેત્રોમાં, ઉન્નતમ ક્ષેત્રોએ ચડવાને માટે એક ભગીરથ પ્રયત્ન કરી રહેલો હોય છે. એવા તો કોઈક જવલ્લે જ હોય છે.

સામાન્ય માણસો એવા મહાત્માઓની અસર—તે મહાત્માઓની અસર નથી એમ મારું નથી કહેવું. પરંતુ એવી અસર પણ ભલે આપણે જીવદશામાં રહ્યા કરતા હોઈએ, તો પણ જો જીવનને સાઈઠ વર્ષ આપણે ધારો કે જીવ્યા તો વીસ વર્ષ સુધી કે પચ્ચીસ વર્ષ સુધીના એની સમગ્રતાથી સમગ્રતામાં જો એટલો વખત આપણે એના સમાગમમાં જીવદશાથી—જીવદશાવાળા હોવા છતાં પણ જો આપણે રહ્યા કર્યા તો એની અસર છે ખરી.

એ અસર પછી કાંઈ કશાથી નાબૂદ થઈ શકે એવી નથી. એમ તો આ આપણા હાલના જીવદશાવાળા જીવનમાં પણ વૃત્તિઓની અસર છે—વૃત્તિઓના પડેલા સંસ્કારો એ પાછા ઉદય-વર્તમાન થાય ત્યારે ભોગવવા જ પડે. તો આવા પુરુષોની શક્તિની અસર આપણને ન થાય એમ તો બની જ કેમ શકે ?

પરંતુ તમે એકાદ વખત પાંચ મિનિટને માટે કે બે મિનિટના માટે દર્શન કરી આવ્યા તેથી કાંઈ કશું વળે નહિ. એની સોબત

ઘણા લાંબા ગાળા સુધી તમારા જીવનમાં જો પ્રવર્તેલી રહી હોય, ભલેને પછી આપણે જીવદશાવાળા કે હાલ છીએ સંસારી કામ, ક્રોધ, લોભાદિકમાં ભળેલા હોવા છતાં, જો એની અસરમાં ઘણાં લાંબા વર્ષો સુધી, જો આપણે ટક્યા તો એવી અસર આપણા કલ્યાણને કરનારી છે. એ વિષે મારા મનમાં બેમત નથી.

### ● મોટાનું કાર્ય—સમાજમાં સુષુપ્ત પડેલા ભગવાનને જાગ્રત કરવાનું છે ●

મોટાના જીવન કે તેમના કવન વિષે લખવાની હકીકત છે. તેમ છતાં પ્રયત્ન તો કર્યો જ છે. મોટાના જીવનમાં અને જે વિશે કે તેઓ અનેક પ્રકારના પ્રકૃતિ અને સ્વભાવના માણસોની સાથે સંબંધમાં આવ્યા કરેલા છે. અને તેઓના દરેકની સાથે તેમનું વર્તન જુદા જુદા પ્રકારનું છે. કેટલા બધા માણસોની સાથે તેઓ જે સ્નેહથી ને પ્રેમથી ને ભાવથી વર્ત્યા છે અને વિરોધીઓની સાથે પણ અને કેટલાય માણસો તેમની સાથે એક પ્રેમભાવની સાંકળથી જોડાઈ ગયેલા છે.

અલબત્ત, ભગવાનના પ્રેમને મેળવવાને માટે હજુ તેમને જીવનમાં લગની લાગી નથી એ વાત સાચી છે. ભગવાનના અનુભવને માટે જ જીવનમુક્તની દશા અનુભવને માટે જ હજુ એ પ્રકારના જીવનમાં યાહોમ કરીને ઝંપલાવ્યા હોય તેવું તો કોઈ હજુ નીકળ્યો હોય એમ લાગતું નથી.

તેમ છતાં મોટાને માટે કેટલાયે કેટલી કેટલી મહેતન ને જહેમત ઉઠાવ્યા કરી છે. એવા દાખલા તો ઘણા મળી આવે છે. મોટાનું કામ એક રીતે સમગ્ર ગુજરાતનું સમાજનું કામ છે. સમાજ પરત્વે એમનો ભાવ, ભગવાનની ભક્તિ, ભગવાનનાં ચરણકમળમાં પુષ્પની જેમ કર્મને સમર્પણ કરવાં. એટલું જ નહિ પણ સમાજમાંનો ભગવાન સમાજમાં એક સમગ્ર સમાજના એક સમગ્ર માનસમાં સુષુપ્ત પડી રહેલું ચેતન જાગ્રત થાય તે માટેના મોટાના આપાયે

જીવનમાં આછો-પાતળો પ્રયત્ન છે. અને એવા પ્રયત્નમાં એમની સાથે કેટલાયે માણસોએ મોટાને ઘણો સારો સાથ આપ્યો છે.

### ● મોટા કોઈની સાથે સંબંધ બાંધવા જતા નથી ●

મોટાની એક ખૂબી તો એવી છે કે કોઈનીયે સાથે કોઈ દિવસ સંબંધ બાંધવા જતા નથી. કેટલાંય વર્ષોથી હું એમના સમાગમમાં છું. એમ કહોને કે સન ૧૯૩૮થી હું એમના નિકટમાં નિકટ સમાગમમાં છું. મેં જોયું છે કે કોઈનીયે સાથે આગવી રીતે સંબંધ બાંધવા કદી પણ ગયા નથી. પણ એકવાર કોઈ નિમિત્ત થાય ને કોઈ એમની સાથે સંબંધમાં આવ્યું.

આગળ મેં કહેલું કે હું સને ૧૯૩૮થી તેમના નજીકમાં નજીક સંબંધમાં હું છું. આગવી રીતે તો કોઈની સાથે સંબંધ બાંધવા ગયા નથી. આપમેળે કોઈ સંબંધમાં આવે છે તે એમની સાથે એવી રીતે સંકળાઈને રહે છે કે મોટાનાં કામને તેઓ ઘણી મદદ આપતા રહ્યા છે, સાથ આપતા રહ્યા છે.

કેટલાય ભાઈઓએ, બહેનોએ તો એટલો બધો સાથ આપ્યો છે કે આપણને તે જાણીને નવાઈ પણ લાગે. મોટાએ પાછલા જીવનમાં જ્યારે મોટામાં મોટા કામ હાથ લીધાં ત્યારે તો એમને એવા એવા સંબંધો જીવનમાં પ્રગટતા ગયા અને તે સંબંધો કરીને તે માણસોએ તે મહાનુભાવોએ મોટાને જે મસ્તીથી મદદ કરી છે તેને માટે તો આખું આગવું પ્રકરણ લખીએ તો પણ બસ ના થાય.

આ એક એમની વિશેષતા છે, કે કોઈની સાથે એ આગવી રીતે પોતાની રીતે આગળ પડીને સંબંધ બાંધવા જતા નથી. અને જે સંબંધો બંધાય છે તેમની સાથે એ પોતપોતાના હૃદયના ભાવથી તેમની સાથે પ્રેમ, વહાલ એ કર્યા કરે છે.

એવા પણ માણસો છે કે મોટા એમની સાથે હમેશાં પ્રેમ અને ભાવથી વર્તતા હોવા છતાં, એમને સ્વજન ગણતા હોવા છતાં, એમની સાથે અવારનવાર કેટલા બધા પ્રેમભાવથી સાનુકૂળપણે વર્તતા

હોવા છતાં એવા માણસોએ એમને અનેકવાર દ્રોહ કર્યો છે. એટલું જ નહિ પણ એમની પીઠ પાછળ એમની બદબોઈ કરી છે, નિંદા કરી છે એમની, એમનું ખૂન પણ કર્યું છે અને આડાઅવળું પણ બોલ્યા કર્યું છે. તે એમની પ્રત્યક્ષ એ જાણમાં આવ્યું હોવા છતાં તેવાઓની સાથે તેઓ ઘણા જ ભાવથી અને તેમને મદદ થાય, તેમના જીવનમાં તેમને પ્રેરણા, ઉત્સાહ મળ્યાં કરે, તેમની કટોકટી વેળાએ તેમની સાથેસાથ ઊભા રહીને તેમને સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ મદદ પ્રેર્યા કરી છે. તે તો એક તેમના જીવનની એક ભવ્ય હકીકત છે.

### ● મોટાની ગુપ્ત સેવા : પતિ-પત્નીના જીવનમાં પ્રગટેલા ત્રિકોણીયા સંબંધને ઉગારવા ●

આ ઉપરાંત મોટા પતિ-પત્નીના પરત્વેના જીવનમાં, અનેક બહેનોના જીવનમાં અનેક રીતે એ ભાગ ભજવી રહેલા છે. કેટલીક ઠેકાણે તો પતિ-પત્ની હોય એ લોકો changeable હોય અને ત્રિકોણના સંબંધોમાં બંધાઈ ગયેલા હોય કે તેવી પરિસ્થિતિમાં તે પ્રત્યેક ઠેકાણે વ્યક્તિઓમાં પરસ્પરને માટે એકબીજાને માટે, સદ્ભાવ, સુમેળ, સહાનુભૂતિ, પ્રેમ, એકબીજાને માટે પ્રેમથી કરી ચૂકવું, ઘસાવું આવા પ્રકારની જે સમજણ અને જીવનમાં વ્યવહારમાં ખૂબ ઉપયોગી થઈ પડે. એટલું જ નહિ પણ પ્રત્યેકના જીવનમાં એક પ્રકારની હળવાશ, શાંતિ અને પરસ્પર પરત્વે જે સ્નેહભર્યો હૈયાનો ભાવ પ્રગટે એવી જે સમજણ પ્રેરવેલી છે, એ તો ખરેખર જીવનના વિકાસમાં ને તે જીવોને તેનું હિત પ્રેરનારી અને તેમના જીવનમાં સુખદુઃખ પ્રેરનારી છે. એવા કેટલાયે દાખલાઓ પ્રત્યક્ષ જાતોજાત મેં જાણેલા છે.

આવા જીવનના એવા દાખલાઓના જુદાં જુદાં પ્રકારનાં પ્રકરણો પણ છે. આવા કંઈક કંઈક ત્રિકોણોમાં મોટાએ જે ભાગ ભજવ્યો છે. પ્રત્યક્ષ રીતે અને પરોક્ષ રીતે પણ. અપરોક્ષ રીતે પણ. એ ભાવ તેમના જીવનમાં તેમને ઉપયોગી તેમજ ઊંડો છે એટલું જ

નહિ પણ એમના જીવનને કલુષિત કરતા કલેશ, કંકાસ અને અનેક પ્રકારનાં સંઘર્ષણમાંથી મોટાએ આવા કેટલાયે ત્રિકોણને ઊગારી લીધા છે. તે તો એક આ સમાજની મોટામાં મોટી સેવા છે. જોકે આ કોઈ જાણતું પણ નથી. અને એમણે એવી જણાવવાની કોઈને દરકાર પણ કરી નથી. આ એક મોટામાં મોટી હકીકત છે.

### ● મોટાનો નિયમ : સાક્ષી ન હોય તેવા પ્રસંગો વર્ણવવા નહિ ●

એમના જીવનના કેટલાક પ્રસંગો એવા છે કે કોઈ જાણતું નથી. એમની પાસે રહેલા, એમને પણ કદી જણાવ્યા નથી. એમની સાધનાની કેટલીય હકીકતો તે તો એમણે હજી પણ કોઈને જણાવી નથી. એમની નિકટમાં નિકટ રહેલા હોવા છતાં, એમના સાધનાના જીવનના કેટલાય એવા પ્રસંગો હશે કે જે કોઈ હજી પણ કોઈ જાણતું જ નથી.

એમનો એક એવા પ્રકારનો નિયમ છે કે જે પ્રસંગનો કોઈ સાક્ષી ન હોય તેવા પ્રસંગ કદી વર્ણવવા નહિ, કહેવા નહિ, લખવા નહિ, જણાવવા નહિ. એની પાછળનું રહસ્ય અને હેતુ તો સમજાય છે કે કદીક કોઈ એવા પ્રસંગ વિશે શંકા-કુશંકા જણાવે તો તેને સાબિત કેવી રીતે કરી આપી શકાય ? કારણ કે આપણે સાબિત કરવાને.....

મોટાને એમની સાધના ને જીવનના કાળના કેટલાયે પ્રસંગો એમણે જે પ્રસંગનો સાક્ષી ન હોય એવા પ્રસંગ કોઈને જણાવેલા નથી. તેના વિષે કોકને એમ થાય કે ભઈ આપણે સાક્ષી કોઈ હોય એવી ખાતરી કરાવવા સાક્ષી કોઈ હોય ને સાક્ષી છે એમ જણાવવાની કોઈને શી જરૂર છે ? કોઈ માને કે ન માને તેની પણ આપણને શા માટે પરવા રહેવી જોઈએ ? સંદેહ કોઈને થાય કે ન થાય એની પણ શા માટે પરવા રહેવી જોઈએ ?

આ વિષે મોટાને મેં કદી પૂછ્યું નથી કે જાણવાની પરવા મને નથી. જાણવાની મેં દરકાર પણ કરી નથી. પણ મોટાને મનમાં કદાચ એમ હશે કે આપણે જે સંપૂર્ણપણે સત્યના હકીકતના પાસાવાળી કોઈને પણ ખાતરી કરાવી શકાય તો તેમને એવા પ્રકારની મોટાને માટે લાગણી, ભાવના પેદા થાય.

### ● મોટાનું આગવું અનોખું વર્તન ●

પછી એ જીવનના ચેતનના અનુભવને માટે ભલે યાહોમ કરીને ના ઝંપલાવે પણ એક આધ્યાત્મિક જીવનના વિજ્ઞાન વિષેની જે અભિરુચિને મોટા સમાજમાં ચેતાવવાને માટે ભગવાનની કૃપાથી પ્રાર્થનાભાવે જે અભિલાષા સેવે છે. એ અભિલાષાને આવી જો કોકના દિલમાં એમના જીવનમાં તેવા તેવા પ્રસંગો વિષે પુરવાર થઈ શકે એવી ખાતરી જો તેઓને ઉત્પન્ન કરાવી શકે, ઊપજાવી શકે તેમને લાગે કે સાત્ત્વિક છે તો તેવા તેવા વ્યક્તિના જીવનમાં એક એવા પ્રકારની લાગણી જાગે તો જાગે કે ખરેખર મોટાને— મોટા એમના જીવનમાં સાધનાકાળમાં કેવી કેવી રીતે મથ્યા છે ને કેવા પ્રસંગો તેમને સાંપડ્યા છે. કાંઈ નહિ તો મોટા વિષે કાંઈક અહોભાવ તો જાગે ને જાગે જ.

માત્ર લાગણીના પૂરમાં કે ભાવનાના આવેશમાં કોઈને ચડાવી મૂકવા, એવી રીતે પ્રેરાવવાનું કરીને મોટા કોઈને પોતાની સાથે જોડાવાને કે સાથે રહેવાને ઈચ્છતા પણ નથી.

કોઈએ મોટા વિષે ઊંધું જ માન્યા કર્યું હોય, આડુંઅવળું વિચાર્યા કર્યું હોય, અને મોટાને અન્યાય પણ કર્યો હોય એવા પણ પ્રસંગો મેં જોયા છે. તેમ છતાં મોટાએ કદી પોતાને વિષે તેમને સમજાવવાનો પ્રયત્ન સરખો પણ કર્યો નથી.

કેટલાયે પ્રસંગોની મને જાણ છે અને જે પ્રસંગો વિષે કોઈ કોઈ વ્યક્તિઓએ મોટાને માટે આડુંઅવળું અને ઊંધું અને અન્યથાપણે જ વિચારી લીધેલું હોય છે અને તેમાં બીજાં પાસાંઓ

અને બીજી હકીકતો તેમને જો હું આપી શક્યો હોત કે આપી શકું. એટલે મોટાને વિષે બીજી રીતે પણ વિચારતા થઈ શકે ખરા. પરંતુ તેમ મેં પણ કર્યું નથી. અને કેટલાક સંજોગોમાં તો ખાસ જ.

દરેક બાબતમાં દરેક રીતે આમ જ મોટા વર્તે છે એમ મારાથી નહિ કહી શકાય. બીજી રીતે પણ વર્તે. અને પોતાના વિષે કે પોતાના જીવનના નક્કરપણા વિશે કે પોતાના યોગ્યપણા હોવા વિશે પણ મોટા ઘણીવાર યોગ્ય ખુલાસો નથી કરતા. એવું મેં ઘણી વાર અનુભવ્યું છે. આ એક એવો પ્રશ્ન છે કે આપણને એ બરાબર ન પણ સમજાય, પરંતુ આવી હકીકત એમના જીવનમાં છે ખરી.

### ● મોટાને હિમાલયમાં મળેલા અઘોરીબાબાનો પ્રસંગ ●

કેટલાય એવા પ્રસંગો છે કે જેનો અછડતો નિર્દેશ થયેલો કોક કોક આગળ મેં સાંભળેલા છે. એવા કેટલાક પ્રસંગો છે. આ વખતે હું ઉલ્લેખ કરું તો તે યોગ્ય ગણાશે.

મોટાને જ્યારે ગુજરાત હરિજન સેવક સંઘમાં ભાઈ પરીક્ષિતલાલ મજમુદાર સાથે મંત્રી હતા, સહમંત્રી હતા. ત્યારે એક વાર હિમાલયમાં કોઈ ચેતનામાં નિષ્ઠા પામેલા એવા મહાત્માના અનુભવને માટે એવા જ હેતુથી હિમાલય ગયેલા. તેવા પ્રસંગે કોઈક અઘોરીબાબા એમને મળી ગયેલા. તેની તેઓ કોક કોક વાર કોકની આગળ વાત કરતા. આવી રીતે આ પ્રસંગનો તો કોઈ સાક્ષી નથી પણ તેમ છતાં એમને વાત કરતા મેં જાણેલા છે.

તેઓ જ્યારે હિમાલયમાં જતા. પગે ચાલીને જ ગયેલા. ત્યારે એમનો મુખ્ય હેતુ જમનોત્રી, ગંગોત્રી, કેદારનાથ, બદરીનાથ, તુંગનાથ અને બીજે પણ જવાનો હતો, પણ સમયના અભાવે જઈ નહિ શકેલા. તે વખતે જ્યાં જ્યાં એ ઉતરતા, ચટ્ટીમાં ઉતરતા. ત્યાં ત્યાં દુકાનદાર પાસેથી, ત્યાંના જે ચટ્ટીમાં બીજા લોકો હોય, તે પ્રદેશના લોકો હોય તેમને પૂછતા કે ભઈ અહીં કોઈ મહાત્મા સાધુ એવું કોઈ છે ? આડોઅવળો રહેતો હોય. તેની પાસેથી માહિતી

બધી મેળવતા અને તેઓ તો તે જાણેલી હકીકત પ્રમાણે તે તે વ્યક્તિઓને મળવાનો પ્રયત્ન કર્યા કરતા.

એમણે એમ પણ કહેલું નહિ કે મને એવા પ્રખર અનુભવી મહાત્માઓનો ભેટો થયો નથી. જો કે એક ગંગોત્રીમાં ગંગોત્રી માતાજીનું મંદિર છે. ત્યાં પાસે ગંગાજી પુનિત પાવની ગંગામાતાનો પ્રવાહ વહે છે. તે ગંગામાતાના મંદિરના સામે જ પેલી બાજુના કિનારે કોઈક મહાત્મા નિવાસ કદી કદી કરતા ખરા. તે અનુભવ-વાળા હતા. એમ પણ એ કહેતા.

તે ઉપરાંત ગંગોત્રીથી આગળ જતાં કેદારનાથ જતાં એક ચઢી પાસે તે ઉતરેલા. ત્યારે એમણે એમની ખાસિયત પ્રમાણે બધાને પૂછ્યું હતું. ત્યારે એમને ખબર પડી કે એક અઘોરીબાબા અમુક ઠેકાણે રહે છે. તે ઠેકાણાની ચોક્કસ માહિતી તેમને નહિ મળી શકી. પણ એ જે ચઢીમાં દુકાનવાળો હતો. તેણે કહ્યું કે ભાઈ, અમુક ઠેકાણેથી અમુક ટેકરી ઉપર ચડીને જવાનો ટેકરી ઉપર રસ્તો નથી. એ તો ઝાડ કે ઉપર બુઢી કે એવું બધું ઊગ્યું હોય, તેને પકડી પકડીને ઉપર બેળે બેળે ચઢીને જુઓ ત્યારે પત્તો ખાય. અને તે ઉપર જવાથી વળી પાછું બીજું એક આરોહણ આવે છે. ત્યાંથી ઉપર જઈને ત્રીજે એક પશ્ચિમ દિશામાં થઈ, પૂર્વ દિશામાં વળી ઉત્તર દિશાએ જવાનું છે. અને તે પણ બધું ચઢાણ બહુ આકરું છે. તે બધું લગભગ દશ-બાર માઈલ તો થાય જ. અને કોઈ ભોમિયો તો મળે નહિ. એક અઘોરીબાબા અહીં રહે છે અને બહુ ઉચ્ચ પ્રકારના અનુભવી પુરુષ છે. અને મોટા તો ખાસ આ જ હેતુથી નીકળેલા. એમને સાહસ તો એમના જીવનમાં સહજ છે.

એમણે એમના જીવનમાં અનેક પ્રકારનાં સાધનાકાળમાં સાહસો કરેલાં છે. ને એના વિષેની હકીકતો મને ખબર નથી. પણ બાળકોને, બધાંયને સાહસ કરવાને એમણે કેળવ્યાં છે.

મારા એક ને એક છોકરા સિદ્ધાર્થના જીવનમાં સાહસ, હિંમત, સહનશક્તિ, પરાક્રમ આ બધા ગુણો કેળવવા એને જે રીતે મથ્યા

છે તે મેં જોયું છે. એટલું જ નહિ પણ સમાજના સમગ્ર જીવનમાં આવા પ્રકારના ગુણ પ્રગટે એના માટે પણ એ મથ્યા કર્યા છે.

આશ્રમ-જીવન એમનું જ્યારે હતું. હરિજન સેવક સંઘમાં હતા, ત્યારે આશ્રમના વિદ્યાર્થીઓમાં પણ આવાં સાહસ પ્રગટે એના માટે પણ એ મથ્યા છે. એ તો જાણીતી હકીકત છે.

એટલે એ સાહસને તો એ એટલા બધા લડી ચૂકેલા છે કે એમના માટે એ જાણે કે શોખ જ છે. એટલે સાહસને તો એ ગણકારે એવા હતા જ નહિ. એટલે એમણે તો એમ કર્યું કે એમની સાથે એક બોજીવાળો હતો. એમનો બિસ્તરો હતો. ઓઢવા-પાથરવાને માટે બધું સાધન હતું. રૂપિયા પૈસા હતા તે બધા પેલા બોજીવાળાને કહ્યું, કે જો ભાઈ પાંચ દિવસ સુધી તું અહીં રહેજે. અને આ પૈસામાંથી તારે ખાવા-પીવાનું બધું ખરચ કરજે. અને હું પાંચ દિવસ સુધીમાં પાંચ દિવસ પૂરા થઈ જાય, ત્યાં સુધીમાં જો ન આવું, તો તું તારે ઘરે ચાલ્યો જજે. આ સામાન લઈ જજે, રૂપિયાય લઈ જજે. તે ઉપરાંત એમણે ભાઈ પરીક્ષિતલાલને તથા એમની માને વિ.ને કાગળ લખેલા તે કાગળો આપી રાખેલા લખીને, સરનામું કરીને, કે ભઈ આ કાગળ તું જ્યારે તારે ઘરે જઈને જો હું પાછો ન આવું ત્યારે ઘરે તું જાય, ત્યારે આ કાગળો તું ટપાલમાં નાંખી દેજે. એમ કરીને એ તો ઊપડ્યા.

સાથે એક લીધો કામળો, થોડુંક ખાવાનું અને લશ્કરના સિપાઈઓ જેવી એક પાણીની વોટરબેગ જે રાખે છે એવી સાથે લીધી. એ તો ઊપડ્યા. બતાવેલા રસ્તે. એમના કહેવા મુજબ રસ્તો તો ઘણો ચડાણનો આકરો. એમાં આપણી હિંમતને, પરાક્રમને, શૌર્યને, સાહસને પડકાર દે એવો હતો. એક બે વખત તો પગ એમના લપસ્યા તે અને પડ્યા પણ ખરા. પણ વચ્ચે ઝાડ આવવાથી બચી ગયા. હમેશાં એમને ભગવાનના ભરોસા અને ભગવાનના વિશ્વાસ પર એટલો બધો અડગ ટેક છે, કે ભગવાનના ભરોસે જ એ જીવનમાં જ્યાં ત્યાં બધે ચાલ્યા કર્યા છે. બધાં કામો પણ



ભગવાનને ભરોસે જ લીધાં છે, અને એમના જીવનમાં જોયું છે કે કેટલાય પ્રસંગોએ કેવાં કેવાં કારણો ઊપજી આવે છે, કે એનાથી એને મદદ મળ્યાં જ કરે. કેવા કેવા માણસોએ એમને હાથ દીધા છે, એટલી બધી સહાય કરી છે, કે આપણને નવાઈ લાગે.

એટલે એ તો એવી રીતે પાછા મથામણ કરતા કરતા ગયા. ચડ્યા. અને બતાવેલા સ્થળે પહોંચ્યા. ત્યાં દુર્ગંધ આવતી હતી. એટલે એમણે વિચાર્યું કે આટલામાં જ ક્યાંક હોવું જોઈએ. એક મોટું ઝાડ હતું, તેની આગળ પાછળ હાડકાં અને મળ વિ. બધું હતું પડેલું. એટલે ત્યાં એ તો બેઠા. એમ કરતાં કરતાં કરતાં એ તો રાત પડવા આવી. મોટાની પાસે થોડું પાણી હતું. તે પીધું. થોડું ખાવાનું હતું તે પણ ખાધું. એમ એક દિવસમાં તો બધું થોડું જ ખાવાનું હતું. ભારેય ઊંચકવાનો હતો. અને એક કામળો મોટો ધાબળો હતો જાડો, વધારે ભાર લઈને ચડી શકાય એવું હતું નહિ. એટલે સાથે વધારે ખાવાનું ને પાણી તો વધારે રાખી શકાય એમ હતું નહિ, જે હતું તે બધું ખલાસ થઈ ગયું.

એમ કરતાં કરતાં રાતના એક-બે વાગ્યા. મોટા તો પોતાની મસ્તીમાં ને પોતાના ભજનમાં, ભાવમાં મશગુલ હતા. રાત્રે પેલા અઘોરીબાબા આવ્યા. તેઓ બોલ્યા-ચાલ્યા વિના બેસી રહ્યા ને મોટા ય બોલ્યા-ચાલ્યા વિના બેસી રહ્યા. એમ ત્રણ દિવસ તો પસાર થઈ ગયા અને મોટાને જે તરસ લાગેલી તરસ લાગેલી હતી અને ભૂખ તો એવી કકડીને. ત્યારે એમને એક આવી આદત. કારણ કે એ જ્યારે જ્યારે એ ગુજરાત હરિજન સેવક સંઘમાં સેવામાં હતા, ત્યારે પ્રત્યેક વર્ષે એક એક માસ રજા લઈને દૂર જંગલમાં ચાલ્યા જતા. આગળ-પાછળ દશ-પંદર માઈલના વિસ્તારમાં કોઈ ગામ મળે કોઈ વ્યક્તિ ન હોય. માત્ર જળાશય હોય. ત્યાં જતા, અને ત્યાં રહેતા. એમને પાંચ-છ દિવસ કડાકા થઈ જતા. પછી કોઈ ને કોઈ એમને ખાવાનું આપવા આવતું. એવા પ્રસંગો બનેલા.

એટલે મોટાને તો મનમાં કંઈ નવાઈની વાત ન હતી. ત્રણ દિવસ થઈ ગયા પણ પેલા મહાત્મા અઘોરીબાબા તો કોઈ બોલે

ચાલે નહિ. આ કંઈ પૂછે કરે નહિ. ચોથા દિવસની રાત્રિએ પેલા બાબા બોલ્યા, કે તને દીકરા, ભૂખ-તરસ લાગી છે ? મોટાએ કહ્યું કે આજે લાગી તો છે. પછી એમણે એક કાચલીમાં એવું કાંઈક મિશ્રણવાળું કરીને બહુ પ્રવાહી નહિ ને બહુ નક્કરે નહિ ને એવું જાડી રાબ જેવું કહીએ આપણે જાડું ભડકું કે બહુ જ જાડું. પ્રવાહી પણ નહિ અને કઠણ પણ બંધાય એવું પણ નહિ. સ્થિતિવાળું કંઈક એમણે આપ્યું. કે *બચ્યા પી જા. અચ્છા હો જાયગા, ઠીક હો જાયગા, ભૂખ મિટ જાયગી. પીછે ભૂખ નહિ લગેગી, તૃષા ભી નહિ લગેગી. મોટાએ લીધું. કે ગંધ તો આવતી'તી જ. દુર્ગંધ. ગંધ નહિ, દુર્ગંધ આવતી હતી. પણ મોટાને તો આ બધી બાબતમાં પરિચય. એમણે તો મળ, પેશાબ પણ લીધેલાં છે. એક સાધના તરીકે જ. એટલે એમને મન તો આ કાંઈ વિશેષ વાત હતી નહિ. એટલે એ તો ધીરે ધીરે ધીરે એ ખાવા લાગ્યા. ખાતાં એમને કાંઈ બીજો કોઈ સ્વાદ આવ્યો નહિ. પણ એ બધું સાફ કરી ગયા. કાચલી પણ ચાટીને સાફ કરી દીધી.*

પણ એક વાત ઘણી જ અદ્ભુત હતી, એમાંથી ..... એક ભાવ એવો પ્રગટ્યો કે એ ભાવની સ્થિતિમાં એ ભાવાવસ્થામાં કેટલો વખત તદ્દુપ થઈ ગયા. કે પછી જ્યારે એ શરીરની સભાનતામાં પોતે આવ્યા ત્યારે અઘોરીબાબાએ કહ્યું, કે *અબી બચ્યા તું મેરી સાથ રહે જા ઈધર, તેરેકું જો ઈચ્છુક પ્રાપ્ત વસ્તુ હૈ. જો તેરેકું જો તેરે દિલમેં જો મહત્વકાંક્ષા હૈ. વહ સબ ઈધર સંતોષ મિલ જાયગા.* તે પછી મોટાએ કહ્યું હું તો ભઈ દર્શન માટે આવ્યો છું. કેટલા કેટલા અનુભવી મહાત્માઓ છે, મારે એમની શુભાશિષો જો મળી શકે તો એમની પ્રાર્થના કરું છું. મારાથી કોઈની પાસે કશું માંગતો નથી. એટલે એવો ભાવ એમની સાથે રાખું છું. એક એવા પ્રકારની પ્રેમભક્તિના કારણે પ્રગટેલી મારા જીવનમાં, મારા હૃદયમાં એક એવા પ્રકારની receptivity એક ભાવને કારણે ભાવને માટે, ભાવની તદ્દુપતા મારામાં પ્રગટે અને જીવંત રહ્યા કરે અને અખંડ



થાય એવી એક હકીકત મારા જીવનમાં બનેલી રહે, તે એવી વાસ્તવિકતા પ્રગટેલી હોય કે જે ચેતનની ભૂમિકા જીવનમાં સદાયે જીવતીજાગતી ચેતનાત્મકપણે પ્રવર્તેલી જીવતીજાગતી રહ્યા કરે. એ માટેની મારા હૃદયમાં ભક્તિને કારણે જાગી ઊઠે એવી receptivity મારામાં છે. એને કારણે એક ભાવાત્મક પ્રાર્થના થાય તો તે કાળે ભગવાનની કૃપાથી દઢાવ્યા કરું છું, કેળવ્યાં કરું છું, રાખ્યાં કરું છું, કે એમનો ભાવ મારા જીવનમાં સ્પર્શ અને એ સ્પર્શ મારા જીવનને ઘડે એટલું જ નહિ પણ મારા જીવનનો એક ભાગ બની જાય અને ભાવમાં તદ્દુપતા પ્રગટી એ ભાવને અખંડપણામાં પ્રગટાવ્યા કરે ચેતનાત્મકપણે.

ત્યારે એમને કહ્યું કે પહેલી તારીખે મારે જવું જ પડશે. એ નહિ ચાલી શકે. હવે તું અહીંથી જઈ શકશે નહિ. હું તો કેટલાય વખતથી આવા એક સમર્થ શિષ્યની શોધમાં જ છું. હું કાંઈ બહાર શોધવા ગયો નથી. પણ મારી પણ એક એવા પ્રકારની ચૈતન્ય ભાવના છે કે એ આકર્ષાઈને આવ્યા વગર રહેવાનો નથી. તું આપમેળે આવ્યો છે. મેં કંઈ તને બોલાવ્યો નથી. તું શોધ કરતો કરતો આવ્યો છે તો હવે અહીં રહી પડ. તારું ધારેલું બધું જ અહીં મળી જશે. એમાં કોઈ જાતની શંકા નથી.

પણ મોટાએ તો એમને કહ્યું કે ભઈ, મળેલી પરિસ્થિતિ, મળેલા સંજોગો અને એના પરત્વેનો ધર્મ અને એના પરત્વેના ધર્મની પ્રેમભક્તિજ્ઞાનપૂર્વક એના હેતુની સભાનતા સાથે આચરણ કરવું એ જ ધર્મ છે. બીજા કોઈ ધર્મને હું જાણતો નથી.

અત્યારે મારો ધર્મ હિમાલયમાં આપના જેવા મહાત્મા અને મહાનુભાવોના ચેતનાત્મક ભાવને receive કરી દિલમાં અનુભવવો, દિલમાં દિલથી અનુભવ એ જ આ મારી યાત્રાનો હેતુ છે. હજુ તો મારે ઘણે ઠેકાણે જવાનું છે અને મારો હેતુ હજુ ફળીભૂત થયો નથી. એટલે મારું હાલમાં પ્રાપ્ત થયેલું જે કર્મ છે, જે સંજોગો છે,

જે પરિસ્થિતિ છે એના પરત્વેનો જે મારો જે—મારી જે ફરજ તેમાંથી હું મુક્ત થઈ શકું નહિ અને મને કોઈ બેળેબેળે કોઈ રાખી શકે નહિ. કોઈની તાકાત નથી કે કોઈ મને બેળેબેળે રાખી શકે.

ત્યારે બોલ્યા કે જોઉં છું કે કેવી રીતે તું જાય છે ? તું મારી સાથે રહેશે તો સારી વાત છે. નીકર તારે આ તારા શરીરને છોડવું પડશે. તારા શરીરનું મરણ થશે. તે કાળે મોટાએ કહ્યું, ભઈ કે આ જીવ કોઈ પણ પ્રકારના ભયને ગાંઠે એવો નથી. ભયને તો એણે જીવનમાંથી ભગાડી દીધો છે. ભગવાનની કૃપાથી. ભગવાનનું બિરુદ આ જીવે તો સ્વીકારેલું છે. ભગવાન એ મારા જીવનનો એક મોટામાં મોટો શૃંગાર છે. ગૌરવ છે. એક મારા જીવનની એક નક્કરતા અને ચેતનને અનુભવવા માટેની એક જે વાસ્તવિક આવશ્યકતા છે તે અભય તો મારા ગુરુમહારાજના આશીર્વાદથી મેં પ્રાપ્ત કરેલો છે. થોડો ઘણો, થોડે ઘણે અંશે કે મને ય ખબર પડશે કે મોટાને ય ખબર પડશે, કે ભઈ આવાં બળો સામે કેવી રીતે કામ લઈ શકાય છે. ત્યારે અઘોરીબાબાએ કહ્યું કે અચ્છા તો દેખ લેતા હું. કેસે તું જા સક્તા હૈ. આટલી વાત થઈ. પછી મોટાએ તો પ્રયાણ કરવા માંડ્યું.

જે એમને એક અઘોરીબાબાએ પ્રસાદ આપ્યો હતો. એમાંથી એમના દિલમાં એક જાતની એવી ચેતનાત્મક સ્ફૂર્તિ, ઉત્સાહ, ઉમંગ અને તાજગી એવાં તો પેદા થયેલાં અને એમાં એક સામે પડકાર આવ્યો.

હું કેટલાંય બધાં વર્ષોથી એમના સમાગમમાં છું. આમ સીધી રીતે તો કોઈનો ય પડકાર ઝીલી લેતા હોતા નથી. અંદર માનસિક રીતે, કોઈ સૂક્ષ્મ રીતે, કેવી કેવી રીતે કોઈના પડકાર ઝીલતા હશે એ ઈતિહાસની તો મને ખબર નથી. કારણ કે કોઈનો ય પડકાર ખુલ્લી રીતે, આવી રીતે ઝીલ્યો હોય એવું મેં જાણ્યું પણ નથી. પણ આ તો એમની અછડતેપણે જે કહેલી કથની છે તે જેમ મને જેવી યાદ રહી છે તે કહું છું.

એ તો તે પડકારને તો એમણે હૃદય મસ્તીમાં પ્રાર્થનાભાવે સ્વીકારી લીધો, ઝીલી લીધો અને સામો પડકાર પણ કર્યો કે હું પણ જોઉં છું કે કઈ શક્તિ મને ખાળી શકે એમ છે. એ તો ભજન ગાતાં ગાતાં મસ્તીમાં નીચે ઊતરી ગયા. ઊતરતાં એમને વાર પણ ન લાગી. નીચે આવ્યા, નાહ્યા, ધોયા. પોતે રસોઈ પણ બનાવી અને જમ્યા. પછી સૂતાં. તે સવારે ઊઠ્યા ત્યારે નીરોગી—શરીર નીરોગી. ને પછી એમને ઝાડા થવા લાગ્યા, ત્રણ ઝાડા થયા. ત્યારે એ ચઢીમાં ત્યાં એ રિવાજ કે ઝાડા થાય એને ત્યાં આગળ રહેવા ના દે.

એટલે મોટાએ તો એક ઝરણા પાસે જઈ ઝાડની નીચે, ઝરણાનું જળ વહેતું હતું એની પાસે પોતાની પથારી કરી, ઉપર મીણિયું પાથર્યું ને ઉપર સૂતા. જેટલીવાર જવાય એટલી વાર એટલે કે શરીરથી ચાલી શકાય એવી સ્થિતિ હોય ત્યાં સુધી તો વેગળે જઈને ટટ્ટી જઈ આવતા. સાફ કરતા, ધોતા, પછી હાથપગ, મોં ધોઈને સૂઈ જતા. પછી એમ કરતાં કરતાં તે બેભાન થઈ જવાના તે પળે કોઈક સાધુ બંગાલી સાધુ એમની પાસે આવી ગયા. એટલું એમને યાદ છે. તે પછી તો એ બેભાન થઈ ગયેલા. ને કેટલાય દિવસ સુધી બેભાન સ્થિતિમાં રહેલા, આશરે કંઈક અઢાર કે વીસ દિવસ હશે. પણ ત્યારે પણ બેભાન અવસ્થામાં પેલા સાધુ, બંગાલી સાધુ એમની સેવા કરતા હતા. તે કહેતા હતા, તે ઉપરથી મોટાએ જાણેલું કે એ બેભાન અવસ્થામાં પણ એ ભગવાનની એકધારી એકાગ્રતાથી અને એકાગ્રતાની કેન્દ્રિતતાથી એક એવો પોકાર એ એમના હૃદયમાંથી નીકળતો કે જે ભગવાને એમને સાંભળ્યો. એમના ગુરુમહારાજ પર એમને અટલ વિશ્વાસ.

એમના ગુરુમહારાજ શ્રી કેશવાનંદજી ધૂણીવાળા દાદા. આમ તો એ કદી ધૂણીવાળા દાદાની વાત કરતા પણ નથી. પણ કોક પ્રવચનમાં પણ કહેતા હોય છે કે મારા ગુરુમહારાજના આશીર્વાદથી એમ બોલતા હોય છે.

એટલે એમના ગુરુ ઘણા મોટા સમર્થ હતા. સાધુઓમાં તો એ ધૂણીવાળા દાદા તરીકે બહુ મોટા પ્રખ્યાત. એમના ધૂણીવાળા દાદાના જે ગુરુ ગૌરીશંકર મહારાજ એ પણ બહુ મોટા. અને તે કાળના સાધુઓમાં ઘણા પ્રતિષ્ઠિત. એટલું જ નહિ પણ ચેતનાની અનેક પ્રકારની અનુભૂતિઓને જીવનમાં પ્રત્યક્ષ પ્રગટાવી પ્રગટાવીને એક એવા ચેતનાના ઉન્નત શિખરે પ્રગટેલા હતા કે જે વિષે લખવું એ મારા જેવાને માટે તો બિલકુલ યોગ્યતાવાળું નથી.

પણ આ તો મોટાને આવી રીતે એમના સમર્થ ગુરુએ બચાવ્યા એ એક હકીકતમાં હકીકત થઈ. તો પછી ધીરે ધીરે મોટાના શરીરમાં ચેતન આવવા લાગ્યું અને ઉઠતા, બેસતા થયા. પેલા બંગાળી સાધુએ એમની રીતે ઘણી સેવા કરેલી. પોતાની પાસે તો કાંઈ કશું હતું નહિ કે એ પોતાની સેવાના ઋણનો બદલો પોતે વાળી શકે. ઓઢવાને માટે થોડુંક જ હતું. એમાંથી પણ એમણે એક પાતળા કામળા જેવું હતું તે પેલા બંગાળી સાધુને પગે લાગીને નમસ્કાર કરીને આપ્યું. ઉપરથી પચીસ રૂપિયા પણ જોડે મૂક્યા.

તો એ સાધુએ તો કહ્યું કે ભઈ, આ બધું તું શું કરે છે ? તારી પાસે તો કાંઈ છે નહિ. અને તું મને આપે છે તે બરાબર નથી. પણ મેં મોટાના જીવનમાં જોયું છે જેમણે જેમણે મોટાને માટે કાંઈક પણ કર્યું છે એનો બદલો ચૂકવવાને માટે હંમેશાં તત્પરતાવાળા રહેલા છે. કોઈની પણ સેવા એમણે જ્યારે કરી છે. એમની સેવા કોઈએ પણ ભારે કાંઈક કશું કર્યું હોય તો એમને કોઈ ને કોઈ રીતે કાંઈક આપવું. કાંઈક પ્રતીક તરીકે symbolic એક expression તરીકે કાંઈક આપવાની તો એમના હમેશાં એમના દિલમાં ભાવના રહેલી છે અને અનેક માણસોને એમણે કાંઈક ને કાંઈક એમની કરેલી સેવાના ઉપકારમાં કાંઈ ને કાંઈ આપ્યાં કરેલું છે. તે કેટલાંય બધાંને આપ્યાં કરેલું છે. એ મારો અનુભવ છે. એમાં બિલકુલ અતિશયોક્તિની આ હકીકત નથી.

પેલા બંગાલી સાધુએ તો લીધું જ નહિ, કે ભઈ મને તો તારી સેવા કરવાનો હુકમ મળેલો એટલે હું તો આવેલો. હું તો કેટલે દૂર હતો. ત્યાં મને કોકે કહ્યું કે આ ત્યાં ફલાણે ઠેકાણે છે. મારો ભક્ત છે. એની તું સેવા કર. એટલે .....

..... મેં કરી છે ખરી. પણ એ સેવાથી હું ઋણ પામ્યો છું એ મારા માટે એક નક્કર હકીકત છે.

એમ કરીને મોટા તો પછી ધીરે ધીરે સામાન જેમ ઠીક થતા ગયા તેમ પછી ચાલવાનું નક્કી કર્યું..... ને પછી ચાલવા લાગ્યા. થોડેક સુધી ગયા અને સાથે વાતો કરતા જતા હતા. ત્યાં જ થોડીક વારમાં તો પેલા બંગાળી સાધુ દેખાયા નહિ. પછી મોટાને એમ થયું કે કદાચ કંઈ લઘુશંકા કરવા કદાચ આમતેમ બેઠા હશે. હમણાં આવશે. પછી તો આવ્યા નહિ. પાછા ફરીને જોયું તો ક્યાંય મળ્યા નહિ. એ ગયા તે ગયા.

આવી રીતે અઘોરીબાબાનો પ્રસંગ અછેડતેપણે મોટાએ કોકને કહેતા મેં સાંભળેલું છે.

### ● અઘોરપંથની સાધના વિષે ●

આધ્યાત્મિક વિજ્ઞાનની વિદ્યાને હાંસલ કરવાને માટે અથવા તો ચેતનને અનુભવવાને માટે કાળ એક મોટામાં મોટો વિક્ષેપ છે. એ કાળને કેમ ટૂંકાવી દેવાય એને માટે આપણા અનુભવીઓએ, ઋષિમુનિઓએ જુદાં જુદાં પ્રકારનાં સાધનો, સાધનાના માર્ગો શોધ્યા.

કાળને ટૂંકાવવાને માટે જેમ તંત્ર એક એવી સાધનાની કળા છે કે જેમાં કાળ ઘણો ટૂંકાઈ જાય. તેવી જ રીતે આ અઘોરપંથની પણ સાધના છે.

એમાં જે તે બધું મેલું જ. આહાર, વિહાર બધું જ મેલું. ત્યારે આપણને એમ થાય કે અરે સાલું આ જાતની તે કાંઈ સાધના હોતી હશે ? આ તો શક્ય જ નહિ. ખરાબ કહેવાય. આ તે કાંઈ રીત છે માણસની કાંઈ ? પણ એમાં રહસ્ય રહેલું છે કે આ માણસને

ચેતનાની અભિમુખતા પ્રગટાવવાને માટે એને એક પ્રકારના અનેક રીતે એને મઠારવું પડે છે. તેની અમુક જાતની સમજણોની મડાગાંઠો અને એવા રટમાં એક પ્રકારના ગુંચળામાં અને મડાગાંઠોમાં પડી ગયેલું હોય છે, કે એમાંથી એને બહાર કાઢવું, એમાંથી સમજણો, ટેવો, આદતો, પછી એવા અનેક પ્રકારના મડાગાંઠો, સમજણો, આ બધા ટેવોમાંથી એને નીકળવો એ કાંઈ એટલી સરળ વાત નથી.

એને માટે તો જ્યારે મનથી પર થવાની સ્થિતિ આવે. એ સ્થિતિ જ્યારે કેળવાય ધીરે ધીરે કરીને એમાં તો જન્મોના જન્મો પણ વીતી જતા હોય છે. ત્યારે આપણા શાસ્ત્રકારોએ, અનુભવીઓએ, સ્મૃતિકારોએ, ઋષિમુનિઓએ જોયું કે સાલો કાળ એક બહુ મોટો વિક્ષેપ છે. તે કાળ કેમ ટૂંકાઈ જાય એને માટે આ એક બહુ મોટો વિક્ષેપ છે. તે કાળ કેમ ટૂંકાઈ જાય એને માટે આ એક આ પણ અઘોરપંથની સાધના પણ શોધેલી છે.

એનાથી મન ઉપર એટલો જબરજસ્ત આઘાત થતો હોય છે કે મન એમાં આપમેળે વળી જતું હોય છે. બહુ લાંબા ગાળા સુધી તો નહિ પણ ગુરુમહારાજના હુકમથી લગભગ એક માસ સુધી તો માત્ર મળ અને પેશાબ ઉપર જ આ જીવને જીવવાનું બન્યું છે.

અને આ તો હું કોઈને કહેત નહિ પણ ભાઈ નંદલાલે મને આ હકીકત જણાવી. મને સવાલ પૂછ્યો. સીધો frank સવાલ કે મોટા, તમે મળ-મૂત્ર ઉપર જીવેલા ખરા ? ત્યારે મેં એને જવાબ આપ્યો છે. એ ‘જીવનદર્શન’માં—સવાલોની અંદર એ સવાલનો જવાબ છે. મેં આપેલો છે.

ત્યારે એ અઘોરપંથની જે સાધના છે, તે મનને નિર્ગ્રંથ કરવામાં, પડેલી ટેવોથી મુક્ત થવામાં, અનેક પ્રકારની સમજણોથી પણ મુક્ત થવામાં અને ટૂંકામાં કહીએ તો મનને નિર્ગ્રંથ કરવામાં અનેક ગ્રંથિઓથી મુક્ત થવામાં આ અઘોરપંથની સાધના બહુ જ એમાં મનને મઠારવામાં ઉપયોગી છે.

## શ્રીમોટા-વાણી [૧૦]



“હું સર્વત્ર વિદ્યમાન છું.”

— મોટા

મોટા : રાવજીકાકાના બારોટ

(સીસવા (જિ. ખેડા) મુકામે પૂ. શ્રીમોટાનો દીક્ષા દિનનો ઉત્સવ તા. ૮-૨-૧૯૭૦ના રોજ ઉજવાયો હતો. તે પ્રસંગની પૂ. શ્રીમોટાની ટેપ-રેકોર્ડ વાણી)

**અંબામાતાની સાચી ભક્તિ**

મારી તો પ્રાર્થના છે તમને બધાને. મનાય તો માનજો. કે આપણા ઘરમાં આપણી મા-બહેન-દીકરી વગેરેની સાથે આદરભાવ રાખવો.

આ તમને એકલાને નથી કહેતો. ત્યાં અમારા સુરતમાં અંબાજીની પ્રતિષ્ઠા થઈ. હમણાં જ ઉત્સવ ઉજવ્યો. બસો બાવન વર્ષ થયાં. એકાવન વર્ષ અને કૃષ્ણશંકર શાસ્ત્રી દેવી ભાગવતની ત્યાં સપ્તાહ કરતા હતા, ત્યારે મને ત્યાં નોતરેલો. મેં કહ્યું, તમારો બધો માતાની ભક્તિ કરો છે તે દંભ છે. તમારા ઘરમાં તમારી માતાઓ સાથે, બહેનો સાથે, દીકરીઓ સાથે કેવી રીતે વર્તો છો તમે ? કે માતા જગદંબા હોત તો તમને મારે. વિચાર કરો તમે કે આ માતાની શી ભક્તિ લઈને બેઠા છો તમે ? ખોટી વાત કરો છો. તે કૃષ્ણશંકરે પણ કબૂલ કર્યું કે મોટા તારી આ વાત સાચી છે.

— મોટા

સંપાદક :

શ્રી રજનીભાઈ બર્માવાળા

॥ હરિ:ૐ ॥

## ● સમર્પણાંજલિ ●

ઘણાં વર્ષો સુધી પૂ. શ્રીમોટાની સેવા ખડે પગે પ્રેમભક્તિભાવથી જેમણે કરી છે એવાં બહેન ડાહીબહેન (સ્વ. રાવજીકાકા ડભાણવાળાના બહેન) ને આ પુસ્તક અર્પણ કરતાં આનંદ અનુભવીએ છીએ.

— ઈન્દ્રવદન શેરદલાલ  
યશવંત એ. પટેલ

## ● પુનિત સ્મૃતિ ●

પૂ. શ્રીમોટાના ચાહક અને સ્વજન  
શ્રી શંકરલાલ પંચાલના સુપુત્ર  
સ્વ. શ્રી જશવંતભાઈ પંચાલ, અમદાવાદની  
પુનિત સ્મૃતિમાં  
જન્મ : તા. ૧૧-૨-૧૯૫૬  
દેહાવસાન : તા. ૬-૯-૧૯૮૩

॥ હરિ:ૐ ॥

## ● નિવેદન ●

(પહેલી આવૃત્તિ)

મોટા એમ કહેતા હતા કે “મારાં લખાણમાં કોમા-અલ્પવિરામને પણ આઘોપાછો કરવો નહિ ને ગમે તેટલી વાર એક ને એક બાબતનું પુનરાવર્તન થાય તો તે પણ તેમ જ રહેવા દેવું.” આને લક્ષમાં રાખીને શ્રીમોટાની આ ટેપ રેકોર્ડેડ વાણીને જેમ બોલ્યા છે તેમ જ મુદ્રણ કરેલ છે, એટલે કે આને કોઈ પણ રીતે મઠારવામાં આવેલ નથી.

આ શ્રેણીનાં પુસ્તકોની પ્રસિદ્ધિનો મૂળભૂત હેતુ આવી પ્રાપ્ય કેસેટો કાળના પ્રવાહમાં ખોવાઈ જાય કે નાશ પામે તે પહેલાં શ્રીમોટાની વાણીને ગ્રંથસ્થ કરી લેવાનો.

આ શ્રેણીનું આ દશમું પુસ્તક આપ સ્વજનોનાં કરકમળમાં મૂકી શકાયું છે એ મોટા-કૃપાનો જ પ્રતાપ છે. ને અમારી આશા છે કે આ શ્રેણીમાં હજુ વધુ દશ પુસ્તકો પ્રગટ કરવાં.

શ્રીમોટા-વાણીની આવી કેસેટો અમોને મળે તે માટે શ્રીનંદુભાઈએ જાહેર વિનંતી કરી છે. છતાંય અમોને કોઈ સ્વજન તરફથી સહકાર મળ્યો નથી. તો તે વિનંતીની યાદ ફરીથી આપીએ છીએ કે આપની પાસેથી કે આપના જાણીતા અન્ય કોઈ સ્વજન પાસે આવી કેસેટ હોય તો તે અમોને મોકલી આપશો તો ઘણા આભારી થઈશું.

શ્રીમોટાની દિવ્ય-વાણી ઘરે-ઘરે પહોંચે. કાળના ખપ્પરમાં નાશ થઈ જાય તે પહેલાં, તો એક સેવા ગણાશે.

હાલ કુલ ૧૦૦૦ પ્રતોમાંથી ૧૦૦ પ્રતો લેસ્ટર (યુ.કે.) શ્રી નીછાભાઈ એસ. સોલંકી (શ્રીમોટાના એક ભૂતપૂર્વ વિદ્યાર્થી)ને કોઈ કિંમત વિના—

મફતમાં મોકલીએ છીએ અને બીજી ૪૦૦ પ્રતો પણ વિના મૂલ્યે આપવાની થાય છે. એટલે આશરે ૫૦૦ પ્રતોની રકમ હાથમાં આવે છે ને તે પણ પડતર કિંમતથીય ઓછા મૂલ્યે વેચાણ થાય છે.

છાપકામ બને તેટલું સસ્તું થાય તેની ખાસ તકેદારી રાખીએ છીએ. જેથી આ મોંઘવારીમાં લોકોને બને તેટલી ઓછી કિંમતે શ્રીમોટાની વાણીનો લાભ મળે.

આ શ્રેણીનાં આ અગાઉ પ્રગટ થયેલાં નવ પુસ્તકો અંગેનો અમારો અનુભવ છે કે સામાન્ય લોકો તો ઠીક પણ મોટાનાં આપના જેવાં સ્વજનો તરફથી પણ બાકીની ૫૦૦ નકલો ખરીદવા માટે યોગ્ય પ્રતિસાદ-ઉત્સાહ મળ્યો નથી, એ પણ મોટા-કૃપાની પ્રસાદી જ માનવી રહી! માટે આપ જો સહકાર આપશો તો આ કામ વધારે ઝડપથી કરી શકીશું. જેથી શ્રીમોટાની વાણીને ઘરે-ઘરે પહોંચાડવાની અમારી હૃદયની ઈચ્છા છે તે પાર પડે.

વળી, આજ સુધીમાં આ શ્રેણીમાં અમને જેમની ખરી મહેનત મળી છે ને શ્રીમોટાની વાણીને કેસેટમાંથી આ રીતે ગ્રંથસ્થ કરવામાં અમને મદદરૂપ થયા છે તેમનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી. કારણ કે તે સ્વજને અમને સ્પષ્ટ રીતે ના પાડી હતી. પણ અમો તેમની ઉપરવટ જઈને પણ આ ઉલ્લેખ કરવાનું ટાળી શકતા નથી.

શ્રીમોટાની વાણીની ઘણી ખરી કેસેટ્સની પ્રેસ માટેની હસ્તપ્રતો તૈયાર કરવાનું ઘણું ઘણું મુશ્કેલ, પરિશ્રમવાળું, ઘણી ધીરજ, ખંત અને દિલનો ઉત્સાહ માંગી લે તેવું છે, કારણ કે મોટાની વાણીની આ કેસેટ્સમાં જે રેકોર્ડિંગ થયું છે, તે તે વખતના કુદરતી સંજોગોમાં હાથવગું જે ટેપ-રેકોર્ડિંગ મશીન હોય તેમાં થયું હતું. જેથી આજુબાજુના વાતાવરણનો શોરબકોર, સાથે વળી મોટાનો અવાજ કોઈ વખત ઘણો ધીમો, અસ્પષ્ટ હોય. તો વળી એરકુલરો ને પંખાઓના અવાજની ધમધમાટી સાથે પક્ષીઓનો કલરવ અને તેમાં પાછું મોટા ઘણી વખત તો ઘણી જ ઝડપથી એકધારું, સડસડાટ ને કડકડાટ બોલતા હોય ને વચ્ચે વચ્ચે જિજ્ઞાસુઓની પૂછપરછ ચાલુ.

આ બધાની વચ્ચે એક એક શબ્દ મોટા બોલ્યા છે તે જ પ્રમાણે પકડવો, કંટાળ્યા વિના અડધો-અડધો કલાક પોણો-પોણો કલાક એકની એક બાબત પ્લે-રીવાઈન્ડ-પ્લે કરી કરીને પ્રેસમાં છાપવા માટેની હસ્તપ્રતો તૈયાર કરવામાં હરિ:ૐ આશ્રમ, સુરતના ટ્રસ્ટી શ્રી રજનીભાઈ બર્માવાળા અમને મદદરૂપ થયા છે તે તેમને મોટા પ્રત્યેની ભક્તિ લાગી હોય તો જ બની શકે એવું અમને તો લાગ્યું છે.

શ્રીમોટાની અન્ય ટેપ-વાણીઓને આ રીતે ગ્રંથસ્થ કરીને પ્રકાશિત કરવાના પ્રયત્ન ચાલુ છે. આ અંગે કોઈ સૂચનો કરવાં હોય તો કરી શકાય છે. કારણ કે મોટાનું આ કામ કરવાનો અમારો એકલાનો કોઈ ઈજારો હોઈ શકે નહિ. મોટાનું આ કામ એ સમાજનું કામ છે. અમે પણ એક સામાજિક પ્રાણી છીએ. તેથી સમાજ પ્રત્યેની અમારી ફરજરૂપે આ કાર્ય અમે ઉપાડ્યું છે.

તો મોટાના આ કાર્યમાં જે કોઈ કદરદાન વ્યક્તિની ઈચ્છા સીધી કે આડકતરી રીતે સહાયભૂત થવાની હોય તો તે પોતાનો સાથ-સહકાર વિના સંકોચે આપી શકે છે.

સાધક-મુમુક્ષુજનો પૂ. મોટાની આ વાણીમાંથી પોતાના જીવનવિકાસ માટેનું માર્ગદર્શન મેળવે એવી અપેક્ષા છે.

યશવંત એ. પટેલ (પ્રકાશક)  
ઈન્દ્રવદન શેરદલાલ (ઈન્દુકાકા)



॥ હરિ:ૐ ॥

## ● વિષય-સૂચિ ●

૧.	બધા આપણને નમતા આવે એવા થવું .....	૫૭
૨.	ગંગાજળ લઈને આજીવન દેશસેવાનું વ્રત .....	૫૮
૩.	સેવાના ક્ષેત્રમાં રાગદ્વેષનાં દર્શન .....	૫૮
૪.	રાગ-દ્વેષથી મુક્ત હોય તે જ સેવા કરી શકે .....	૫૯
૫.	ચિત્તશુદ્ધિ માટે ભક્તિ જરૂરી છે .....	૬૦
૬.	સંસારમાં ભક્તિ વિના ચિત્તશુદ્ધિ અશક્ય .....	૬૦
૭.	દેશસેવાની પ્રવૃત્તિ દેશસેવા માટે નહિ પણ અભય કેળવવા માટે .....	૬૧
૮.	પુરુષમાં સ્ત્રી રહેલી છે ને સ્ત્રીમાં પુરુષ રહેલો છે ....	૬૩
૯.	પુરુષમાં સ્ત્રીનાં ગુણો— દયા, કરુણા, વહાલપ, કોમળતા .....	૬૪
૧૦.	સ્ત્રીની સર્જન કળાને પિંછાનો .....	૬૫
૧૧.	પુરુષમાં સ્ત્રી છે ને સ્ત્રીમાં પુરુષ છે: શરીરશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ પણ સાચું છે .....	૬૬
૧૨.	સંતનો આર્થિક સંગ્રહ અને દુનિયાદારી ગૃહસ્થનો આર્થિક સંગ્રહ .....	૬૬
૧૩.	સંતના આર્થિક સંગ્રહમાં અનાસક્તિ છે : મોટાનો પોતાનો દાખલો .....	૬૭
૧૪.	એક દૃષ્ટાંત : સંતના આર્થિક સંગ્રહમાં અનાસક્તિ છે .....	૬૮
૧૫.	કર્મનાં પ્રકાર કરતાં કર્મ કરતી વેળાની ભાવના કેવી છે તે અગત્યનું છે .....	૭૦

૧૬.	મોટા : રાવજીકાકાના બારોટ .....	૭૦
૧૭.	રાવજીકાકાએ કરેલી મહેમાનગતિનો પરચો મોટાને ડાંગમાં મળે છે .....	૭૧
૧૮.	મારો સમાજ મને કૂતરાને ખવડાવવા આપતો નથી ....	૭૨
૧૯.	મૌનમંદિરના બાંધકામ માટે અલગ ઉઘરાણું .....	૭૨
૨૦.	રાજા રામમોહનરાયનો દાખલો .....	૭૩
૨૧.	અનુભવી પુરુષનાં લક્ષણો વિષે .....	૭૪
૨૨.	સાધનામાં એકાગ્રય જરૂરી છે : એકાગ્રયની સમજણ .....	૭૫
૨૩.	એકાગ્રય સામે લાલભત્તી .....	૭૬
૨૪.	મડાગાંઠ તોડાવવા ગુરુમહારાજ કસોટી કરે .....	૭૬
૨૫.	દ્રૌપદી જેવા નવસ્ત્રા થવું એટલે શું ? .....	૭૭
૨૬.	અનુભવી પુરુષની સાથે મહોબત કરો, એનું કામ કરો .....	૭૭
૨૭.	વિકાસ માટે સ્વાર્થની ભાવના ઘટાડો .....	૭૯
૨૮.	ભાષણ કરતાં કંઈક નક્કર કરો : કંઈક મથો .....	૭૯
૨૯.	ગરીબ લોકોની પ્રામાણિકતાનો દાખલો .....	૮૦
૩૦.	અંબામાતાની સાચી ભક્તિ : ઘરમાં મા, દીકરી, બહેનો સાથે આદરથી વર્તો .....	૮૧
૩૧.	આપણી માતા, બહેનો, દીકરીઓનું જીવન ગુણ-ભાવનાવાળું થશે તો સમૃદ્ધિ થશે .....	૮૨

॥ હરિ:ૐ ॥

## મોટા સાથે સ્વ. ડાહીમાનો એક પ્રસંગ

ચેતનમાં નિષ્ઠા પામેલા શરીરધારી આત્માની સેવા હૈયાના પ્રેમભાવથી દેખીતી રીતે અબુધ, અભણ વ્યક્તિ કરે છે તો પણ તેનામાં જ્ઞાનની કેવી ઝલક પ્રગટે છે ને તે પ્રમાણે વર્તે છે. કોઈ એવા શાસ્ત્રોના જ્ઞાતા કે પંડિતોમાં પણ પ્રગટતી નથી તેનો અનુભવ હરિ:ૐ આશ્રમ, સુરતના સ્વ. શ્રી ડાહીમાના મોટા સાથેના એક પ્રસંગમાંથી મળે છે.

આશ્રમમાં ડાહીમાને કામ કરતાં જેમણે જેમણે જોયાં છે, તેઓ કદી તેમને ભૂલી નહિ શકે. શરીર તદ્દન એકવડા બાંધાનું ને એકદમ સુકલકડી. જાણે કે ફૂંક મારો ને ઊડી જાય. પણ કામગરાં એવાં કે એ કામથી થાકે નહિ પણ કામને એ થકવી નાંખે એવાં. \*

સવારના ચાર વાગ્યાના ઊઠે ને રાત્રે ૮/૯ વાગે સૂએ ત્યાં સુધી બસ કામ, કામ ને કામ જ, અને કામ કરતાં કરતાં હરિ:ૐનું પ્રિય રટણ ચાલુ ને ચાલુ જ. સવારના ઊઠે કે મૌનવાળાઓને ચા-પાણી આપવા જાય. વહેલી સવારનાં વાસણો માંજવાના ને નહાઈ-ઘોઈ પછી કપડાં ધુએ. સવારે રસોડામાં પૂ. શ્રી સહિત રસોઈ બધાને પીરસવાનું કામ તેમનું. પછી પોતે જમે. રસોડું સાફસૂફ કરે ને વળી પાછાં બપોરનાં વાસણો માંજવા પણ આવે ને તે બાદ કપડાં સૂકાયાં હોય તે લે ને ગડી કરે એટલે બપોરની ચાનો સમય થાય. એટલે તે ચા કરે ને તેની પાછળ સાંજની

\* વળી પાછાં વ્રત-નિયમો પાળે, એકટાણાં કરે. એકાદશી, પૂનમ, ચોથ વિ. અવશ્ય કરે.

રસોઈ કરે ને સાંજે પણ બધાને રસોઈ પીરસે ને પછી જમીને સાંજનું રસોડાનું કામ પરવારે ને વળી કોલસા પથ્થરીયા ભાંગે. ત્યારે દાળ બાફવા માટે દેશી કૂકર આગલે દિવસે સાંજે મૂકી દેવાતું હતું. પથ્થરીયા કોલસાથી સગડી સળગાવવી પડતી. ત્યારે આજની જેમ ગેસ ને પ્રેસર કુકર વિ. ન હતું. તે દાળ વણી-ચૂંથી ઘોઈ કરીને સગડી પેટાવીને દાળ બાફવા મૂકવાનું કામ પણ ડાહીમાનું. એટલે સામાન્ય રીતે સાંજે ૭-૭ા થઈ જતા. \*

ઘણીવાર વહેલી સવારે કે સાંજે ડાહીમા અને રજનીભાઈ મોટાના પગે તેલ ચોળતા. આશ્રમમાં સખત કામને કારણે થાક ન લાગે તે માટે મન આનંદમાં રહે તેથી મોટા એવી હળવી મજાક કરતા કે આનંદ આનંદ થઈ જાય. મોટા જાણતા કે ડાહીમા ઘણાં વ્રત નિયમ પાળે છે. તેથી વર્ષાઋતુની વાદળ છાંઈ એક સાંજે પગે તેલ ચોળાવતા હતા. ત્યારે તે દિવસે ચોથ હતી. ડાહીમાનો નિયમ એવો હતો કે ચોથને દિવસે ચંદ્રમાનાં દર્શન કર્યા બાદ ભોજન કરવું. તેથી મોટા કહે કે ડાહીમા, આજે તો ચંદ્રમા કાંઈ દર્શન આપે તેમ નથી—દેખાય તેમ નથી. એટલે તારે ભૂખું જ રહેવું પડશે!

\* વળી રાત્રે પણ જંપે નહિ. આશ્રમમાં કોઈ માંદું હોય કે કોઈનું માથું દુઃખતું હોય તો તેને બામ ઘસી આપે, માથું દબાવી આપે. પગ દબાવી આપે. મોટાની સેવામાં ડાહીબહેન (સ્વ. શ્રી રાવજીકાકા ડભાણવાળાના બહેન) આવતાં હતાં. તેમનું સ્વાસ્થ્ય પાછળથી કથળેલું તેમ છતાં મોટાની સેવા તેઓ કરતાં હતાં અને તેઓ થાકીને લોથપોથ થઈ જતાં તો ડાહીમા તેમનું માથું દબાવતાં, પગ દબાવતાં ને પોતાની દીકરીની જેમ સારવાર કરતાં હતાં.

ડાહીમાનાં બે કામની ખાસ વિશિષ્ટતા. કપડાં તો એવાં સરસ મજાનાં ઘસીઘસીને મસળીને ધૂએ કે જાણે બગલાંની પાંખ જેવાં સફેદ દેખાય અને રોટલા તો એવા ઘડે કે ન પૂછો વાત. એવા નરમ અને તેમાં શી મીઠાશ! મોટા પણ કહેતા કે ડાહીમા મારા માટે તારા હાથથી જ રોટલો બનાવવાનો. અને મોટાને ફાવે તેવો જુવારના લોટનો પાતળો ચાનકી જેવો રોટલો બનાવે તેમાં સહેજ દેશી ઘી ને તલ નાંખીને તે એવો શેકે કે કડક બિસ્કીટ જેવો લાગે. જે મોટાને ફાવતો.

મોટાની આવી મજાકની સામે ડાહીમાનો શું જવાબ છે તે જાણો છો ? પોતાની રાંદેરી ભાષામાં મીઠા લહેકા સાથે મોટાના મુખારવિંદ સામે નજર તાકીને પોતાના ખોખલા મોંમાં મંદ મંદ હાસ્ય લાવીને કહે કે, “મોટા, મેં તો તારું મોં જોઈ લેઉં. સૂરજ ને ચંદ્ર તારા મોંમાં જ છે. ગીતામાં કહેલું જ છે કે સૂરજ ને ચંદ્ર બધું ભગવાનના મોંમાં જ છે. તો તારું મોઢું જોયું એટલે મને ચાંદામામાનાં દર્શન થઈ ગયાં. એટલે મેં કંઈ ભૂખી ની રે’વાની.”

ડાહીમાનો આ જવાબ સાંભળી મોટા તો ખડખડાટ હસી પડતા ને કહેતા કે ડાહીમા તું તો કમાલ છો!

મોટા સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ, પરમેશ્વર, પરમાત્મા છે એવું તેઓશ્રીના સંપર્કમાં આવનાર ને પોતે મોટાના સ્વજન-ભક્ત છે એવું કહેવડાવનાર આપણે જાણ્યું? આપણે માન્યું? અને જાણ્યું, માન્યું તો આપણે તે પ્રમાણે વર્તન કર્યું? આ પ્રસંગ વાંચીને આપણે સૌ આપણી જાતને માપીએ.

॥ હરિ:ૐ ॥

॥ હરિ:ૐ ॥

## પૂ. શ્રીમોટાની ટેપરેકોર્ડ્સ વાણી સીસવા (જિ. ખેડા) મુકામે પૂ. શ્રીમોટાનો દીક્ષાદિનનો ઉત્સવ તા. ૮-૨-૧૯૭૦ના રોજ ઉજવાયો હતો તે વેળાનું ટેપરેકોર્ડ્સ પ્રવચન તથા પ્રશ્નોત્તરી

### ● બધા આપણને નમતા આવે એવા થવું ●

... ગરીબની મહેનતનું ઘણા બધા આપણે કમાઈએ છીએ. અમે કહીએ છીએ કે મજૂરો તો આપણા હાથ-પગ છે. બધા બોલવામાં ચતુર પણ ..... જેટલું ઉત્પાદન તમે આપો છો ? પણ મારી વાત સાંભળો સાહેબ, કે ત્યારથી મને લાગ્યું કે અપમાન મને થયાં. તેના કારણે મારા બાપને જે માર પડ્યો, અન્યાય થયો, ત્યારે મને લાગ્યું કે આપણે એવા થવું કે આપણને બધા નમતા આવે. આ તદ્દન સાચી વાત છે સાહેબ. અને ઠક્કરબાપાએ લખેલું પણ છે. બહુ મેં દઢ નિશ્ચય કર્યો, ત્યારે કે મારે એવા થવું કે બધા મને નમતા આવે.

હું ત્યારે મેં વિચાર કર્યો કે આ ક્યારે થાય ? બહુ પૈસા હોય... તો કે ના. કારણ કે અમારા ગામમાં બહુ પૈસાદાર હતા તે પેલા મામલતદારને સલામ ભરતા. ત્યારે મેં આ જોયેલું. આ તો ૧૯૧૧-૧૨ સાલની વાત કરું છું. સને .... હંઅ... ભઈ.... સને ૧૯૧૨ની વાત કરું છું આ. ત્યારે મે’કુ આ મામલતદાર જેવા થવું. સાલા બધાય આપણને પગે લાગે. ત્યારે આપણે મામલતદાર થવું હોય તો ભણવાનું— અંગ્રેજી ભણવું પડે અને સદ્ભાગ્યે તે...જ વખતે અમારા ગામમાં ઍંગ્લો-વર્નાક્યુલર સ્કૂલ ઊઘડેલી. ચોથા ધોરણ સુધીની. એમાં ભણવાનું નક્કી કર્યું. લાંબી વાત નહિ કહું. પણ મારું ધ્યેય એ હતું સાહેબ. એના માટે જ. ભણ્યો પણ અંગ્રેજી એના માટે. પણ આ એક ધ્યેય

હતું કે આપણે કોઈ આપણને અપમાન ન કરી શકે. બધા આપણને નમતા આવે એટલે મને નમતા આવે એ મારું ધ્યેય હતું.

### ● ગંગાજળ લઈને આજીવન દેશસેવાનું વ્રત ●

એ ભગવાનની કૃપાથી ધ્યેય તો ફળ્યું મારું. એ આજે હું જોઉં છું. પણ એ ધ્યેય એટલા માટે ફળ્યું એ ભગવાનની—ભગવાનની ભક્તિ તરફ એણે મને વાળ્યો. અને તે પણ મને એટલું ઝનૂન હતું. દેશને માટે કે મારાથી એ મુકાતે નહિ સાહેબ. એ પણ હું આજે કબૂલ કરું છું. પણ મારો ગુરુમહારાજ બહુ સમર્થ. એટલું બધું મને ઝનૂન કે સાહેબ અને દેશની સેવામાં મરી મરવું, મારે અત્યંત ગરીબ અવસ્થા મારી. મેં ભાઈઓને મદદ નથી કરી કંઈ. મારો નાનો ભાઈ ભણતો હતો વિદ્યાપીઠમાં. મને કહે કે મોટા..... મને મદદ કરો. પણ હું ના મોકલી શકું. અમે તો માત્ર. મારે આઠ માણસોનો. મારા પર નભનારા. બીજા બધા માણસો પરીક્ષિતલાલ, હરિવદન ઠાકોર, હેમંતકુમાર નીલકંઠ બધાં તો એકલરામ. એ પણ ૪૫ રૂપિયા લે. હું પણ ૪૫ રૂપિયા. મારે તો ૮ માણસોનું ખાવાનું. એ લોકો મહેનત કરતા. પણ પૂરું ના થઈ રહે. પણ તો પણ મેં વ્રત લીધેલું આ. ગંગાજળ લઈને. એમનેમ નહિ સાહેબ. કે જીવું ત્યાં સુધી દેશની સેવામાં લાગીને પડ્યો રહું. એ ગંગાજળ વ્રત આજે પણ—આજે પણ મને યાદ છે.

### ● સેવાના ક્ષેત્રમાં રાગ-દ્રેષનાં દર્શન ●

એ વ્રત હું કેમ ચૂકું કેમ સાહેબ ? મારા ઘણા ઘણા હેતુ છે. આ સમાજનું કામ કરવામાં ઘણા હેતુ છે. પણ મને ગુરુમહારાજે એ બતાવ્યું કે અલ્યા મૂરખા, આ તું સ્વરાજ સ્વરાજની વાત કરે છે—આ ૧૯૨૧ના ડિસેમ્બરની આખરની વાત કરું છું. કે તું આ સ્વરાજ સ્વરાજની વાત કરે છે. અક્કલ વગરનો મૂરખો. આ સ્વરાજ હું આવતું દેખી રહ્યો છું. પણ આવશે ત્યારે દાંત તારા ખાટા થઈ જશે. તને એમ લાગશે કે અરે સાલા, આવા સ્વરાજ માટે અમે મર્યા ? ત્યારે વાત સાચી કહું છું આ.

ખોટું નથી બોલતો. અને આજે હું કહું છું એમ નહિ. ઘણી વખત કહેલું છે. પણ તેથી પણ મારું જાત નહિ. એમાંથી—એમાંથી મારું મન ના હઠત સાહેબ. પણ અર્જુનને જેમ ભગવાને કૃપા કરીને વિશ્વ સ્વરૂપનાં-દર્શન કરાવ્યાં. એવી રીતે આ સેવાના ક્ષેત્રમાં મધ્યમાં હતો. કેન્દ્રમાં. આજે બધા મારા સાથીઓ જીવે છે. રવિશંકર મહારાજ જેવા જૂના જોગી કાર્યકર્તાઓ. જુગતરામકાકા એવા જૂના કાર્યકર્તાઓ આજે પણ જાણે છે, કે હું આખા ગુજરાતના હરિજન સંઘનો મંત્રી હતો. પરીક્ષિતલાલની સાથે. પણ એમાં મને મારા ગુરુમહારાજે રાગદ્રેષનાં દર્શન કરાવ્યાં. કે અલ્યા, તું જો. કહે છે આ બધા અહિંસા અહિંસાની વાત કરે છે, પણ જો સાચી અહિંસા પ્રગટેલી હોત તો ભેદ ઘટે. આ તો જો. ભેદ વધે છે. કેટલા ભેદ છે આમાં જો તું. તો મને દર્શન કર્યાં. જોયાં. મોટા મોટા વિચારકો ઘણા એવા માણસો માંહોમાંહે એકબીજાની સામે પૂર્વગ્રહ! અલ્યા મ'કુ શું આ ? અલ્યા આવા મોટા વિચારકોને એકબીજાની સામે પૂર્વગ્રહ ? આ શું બધું ? ભલભલા લોકોમાં મને દર્શન થયાં. ત્યારથી મારું મન હઠ્યું ત્યાંથી. વાત સાચી છે ગુરુમહારાજની.

### ● રાગ-દ્રેષથી મુક્ત હોય તે જ સેવા કરી શકે ●

એ તો મને એમ કહેતા કે અલ્યા સેવાની શું તું વાત કરે છે ? કે આ રાગદ્રેષથી જે જીવ મુક્ત થયો હોય તેને જ સેવા કરવાનો અધિકાર. ને આજે મને એ સાચી વાત લાગે છે. આજે તો મારા જેવા હાલીમવાલી જેવા સેવા કરવા નીકળી પડ્યા. સમાજને ઊલટો ખાડામાં નાંખ્યો છે. અધ:પતન કરાવ્યું છે. એમાં સેવા કરનારાઓએ. આજે કાંઈ ઇાનું કહેતો નથી. બધે કહું છું સાહેબ. જ્યારે રાગદ્રેષથી મુક્તિ પામીએ, ત્યારે તો હજુ સેવા કરવાનો એને અધિકાર મળે છે. ત્યારે બધું મને જ્ઞાન થયું. ગુરુમહારાજે કહ્યું કે આ બધું ઝનૂન છોડી દે. મૂર્ખા. ભગવાનને માટે એ રાખ એ પહેલું. ત્યારથી આમાં જુસ્સો મારો લાગ્યો. જ્યારે આ દર્શન થયું ત્યારે.

### ● ચિત્તશુદ્ધિ માટે ભક્તિ જરૂરી છે ●

ત્યારે એવી રીતે આ ચિત્તશુદ્ધિ જે છે એ ચિત્તશુદ્ધિ થવામાં પણ અને ચિત્તશુદ્ધિ કરવામાં પણ આપણને બહુ દુઃખ પડે છે, બહુ મુશ્કેલી પડે છે. કારણ કે આગળ-પાછળ એટલું બધું જોઈએ છીએ, આપણે નર્ચો કચરો-ઉકરડો બધો જોઈએ છીએ. એ દેખીને તમે કંઈક વિચારો એવું નહિ બની શકે સાહેબ. અશક્ય વાત છે. એ આપણા મનની શક્તિની બહારની વાત છે. એ તમારાથી વિચારાશે નહિ. અને વિચાર્યું એટલે કે તમારું મન અશાંત થવાનું. એકલી ચિત્તશુદ્ધિ કરવી એ પણ બહુ મુશ્કેલનું કામ છે. કારણ કે આ દુનિયામાં સંસારમાં રહીને આગળ-પાછળ દરેકને એવી રીતે કર્મ કરતાં જોઈએ છીએ. અને આ ઘર્ષણ જાગેલાં એવાં જોઈએ છીએ કે આપણાથી એકે ચિત્તશુદ્ધિ થઈ શકશે નહિ. એને માટે ભક્તિ. ચિત્તશુદ્ધિને સંપૂર્ણ કરવાને માટે ભક્તિ પણ અનિવાર્ય છે. કારણ કે તે ભક્તિ જાગી તો તમારું મન ભક્તિમાં રહેશે અને બહાર નહિ જાય. ભક્તિને કારણે તમારું દિલ અંતર્મુખ થશે. બહિર્મુખ ઘટી જશે. એટલે ચિત્તશુદ્ધિ ઝપાટાભેર થશે.

### ● સંસારમાં ભક્તિ વિના ચિત્તશુદ્ધિ અશક્ય ●

એકલી એક ચિત્તશુદ્ધિ—એક જ માત્ર ચિત્તશુદ્ધિનું ધ્યેય લઈને જે એને સંપૂર્ણ થવાને માટે જે કોઈ મથે છે ખરેખરી રીતે ને પ્રમાણિક રીતે તે પણ એ નહિ કરી શકે. કારણ કે આગળ-પાછળ એ સંસારમાં જીવતો હોય છે. આગળ-પાછળ અનેક મનુષ્યના સંસર્ગમાં, પરિચયમાં, સંબંધમાં, વ્યવહારમાં આવ્યા જ કરે છે. તો કે નહિ આવું. નહિ બને. તો તો પછી એ હિમાલયના શિખર પર જઈને જો રહે ત્યારે બને. તો પણ એને સંસારની સાથે સમાજની સાથે સંબંધમાં આવ્યા વગર રહેવાનું નથી.

ત્યારે એ રહે છે ત્યારે એ સમાજમાં ત્યારે એને આંખો છે, કાન છે, મન છે, બદ્ધિ છે, ચિત્ત છે, પ્રાણ છે. એ બધું એનું વિચાર્યા સિવાય રહેશે નહિ. તો કે નહિ નહિ એ તો આપણે એવું શું કરવા સામાનું વિચારવાની જરૂર ? એ આપણે બોલીએ બરાબર. પણ એવું જોતાં

આપણું મન વિચાર્યા વગર રહેતું નથી. આ બધો પ્રયોગ કરીને કહું છું સાહેબ. એમનેમ નથી કહેતો.

અને એકલું ચિત્તશુદ્ધિ કરવા ઉપર હમણાં કિશોરલાલભાઈના ગુરુ છે. હજુ જીવે છે. શ્રી કેદારનાથ. એમનો આ ગુણ ઉપરનો બહુ ઝોક. કે સાલું આ કેટલું ખરું છે ? તે કરીએ આપણે. કોક વખત કરી તો જોવું આપણે. પણ બહુ અઘરું લાગેલું મને. પણ ત્યારે ભક્તિ કરતાં કરતાં અને આ ગુણ અને ભાવ ને ચિત્તશુદ્ધિ કેળવતાં કેળવતાં ભક્તિ જાગી ત્યારે આ કામ બહુ સરળ બને, સહેલું બને. અને ખરેખરી ભક્તિ જાગે છે તે ગુણનો સમુદાયક છે. ભક્તિ વડે કરીને એની ભાવના વડે કરીને ચિત્તશુદ્ધિ વહેલી થાય છે. એટલું જ નહિ પણ અનેક ગુણ સમુદાયનો વિકાસ થાય છે. જ્યારે ભગવાનની ખરેખરી ભક્તિ લાગે છે. આપમેળે ત્યાં નિર્ભય થઈ જાય છે. સ્પષ્ટ.

અનુભવની વાત સાહેબ કહું છું. એટલું જ નહિ પણ પ્રયોગ-ગુરુમહારાજ મારે એમાં સાહેબ. બેટા, એમનેમ કશું ના માનીશ. એનાં તો લક્ષણ થવાં જોઈએ. લક્ષણ આપણામાં પ્રગટે ત્યારે કહેવાય.

### ● દેશસેવાની પ્રવૃત્તિ દેશસેવા માટે નહિ પણ

#### અભય કેળવવા માટે ●

તે '૩૦ની સાલમાં આ અસહકાર ગાંધીજીએ કર્યો. ત્યારે અનેક જુવાનો નીકળી પડેલા ત્યારે. હું કાંઈ દેશભક્તિથી પ્રેરાઈને ત્યારે મેં કામ કર્યું નથી. મારે તો તપાસવું હતું મારી જાતને કે અભય કેટલો કેળવાયો છે ? પણ કોઈ જાણતું નો'તું. બધા બીજાને કે આ ભગત નીકળ્યા છે. કારણ કે મારે નડિયાદમાં ગોકળદાસ બાપુ હતા. પહેલાં ..... મારો નંબર હતો. મારા પર લોકોને બહુ પ્રેમ હતો. હું તો મારા આ બીક લાગે છે કે નહિ. સાહેબ મને માર્યો છે તે તમારી કલ્પનામાં ના આવે... તે સાહેબ એટલો ઘાતકી માણસ હતો. આપણો ખેડા જિલ્લાનો ડી.એસ.પી. પણ મને એક વાતથી આનંદ થાય છે. આપણે સ્વરાજ મેળવ્યું. ધાર્યું હોત તો એ લોકોને આપણે બરાબર...



..... કરી શકતે..... એના પર કેસ ચલાવેલો. ચલાવ્યો હોત તો આપણે ખોટા નહિ ગણાત પણ આપણે મહેનત કરવી જોઈએ. આજે આપણે કેમ... કેમ કરતા એ જુદી વાત છે. પણ ત્યારે આપણે એના પર કાંઈ.... પણ નથી કર્યાં. મેં. એ ડી.એસ.પી.ને આપણે.... પણ નથી કર્યાં.

કોઈ વખત અપમાન પણ આપણે લોકોએ નથી કર્યું. એ આપણે ગાંધી પાસેથી શીખ્યા. ગાંધીજી પાસેથી આપણે બીજી રીતે એ શિક્ષણ લીધું તું. એવી રીતે આંટીયો પણ બહુ ખરાબ માણસ સાહેબ. બહુ જ ઘાતકી. આપણને આજે તમે જેને અનુભવ નથી થયો આ લાહેરનો ને આંટીયાનો તેની કલ્પનામાં આ હકીકત નહિ આવે સાહેબ. પણ જૂના લોકો અમારા સુરતના જૂના લોકોને તમે પૂછી જુઓ. એને પણ આપણે સ્વરાજ મળ્યા પછી એને કાઢી નથી મૂક્યા. એને માટે મને દિલમાં મગરૂબી થાય છે.....

.....આટલું તો આપણે ગાંધીજીને..... આજે કેટલા છે તે ભગવાન જાણે. પણ ત્યારે આ હકીકત હતી. પણ મેં તો બધો ભાગ લીધેલો, આ કસોટી માટે કે અભય કેટલો કેળવાયો સાહેબ ? ચાલ્યા જ કરે સાહેબ વ્યવહારમાં.

અમારા બોરસદ તાલુકાનું જ.... ઠાકોરનું ગામ. ... ત્યાં માર પડેલો. ઠાકોરે બોલાવીને મારેલા અમને સાહેબ. માર્યા જ. મારી જ નાંખે એ. એટલો માર પડેલો એ. એક ઈચ ખસ્યો નથી સાહેબ. અને ઓચિંતો ભગવાનને જુઓ તો હું કહું છું ભગવાન મારે માટે તો સાક્ષાત્ છે. તે પેલો એક ફોજદાર હતો. એ ફોજદાર સાહેબ જીવે છે હં... તે હમણાં મને આમંત્રણ મળેલું. આ ફર્ટીલાઈઝર\*ના મેનેજરે મને બોલાવેલો ત્યારે ત્યાં મને ઓચિંતા મળી ગયા. ઓહોહો તમે બુચ સાહેબ ? તમારો ઘણો આભાર માનું છું સાહેબ. ખરી રીતે તો મારા ભગવાને દીધેલું. ઓચિંતા પોલીસો લઈને આવી પડ્યા. બધું કાવતરું એના ઉપરી અમલદારને... ના ઠાકોરનું હતું કે આ સ્વયંસેવકોને

\*જી.એસ.એફ.સી., વડોદરા

તમારે લાડુ ને આ ..... ખવડાવવા ને બોલાવવા ને પછી મારવા હારી પેઠે. ભલે મરી જાય. દશ પંદર લાશો પડી જાય. એમાં આ પેલો ફોજદાર જે હતો બુચ સાહેબ નાગર હતો. એનો છોકરો ફર્ટીલાઈઝરની અંદર સંરક્ષણ ઓફિસર છે..... એ તો અત્યારે નિવૃત્ત છે. પણ જેને પૂછવું હોય તે જઈને પૂછી આવી શકે છે. કારણ કે મારી કોઈ વાત એવી નથી કે જેનું કોઈ સાક્ષી ન હોય.

ત્યારે ભક્તિ વડે કરીને આવા ગુણ પ્રગટે છે સાહેબ. જે ચિત્તશુદ્ધિમાંથી આવા ગુણ નહિ પ્રગટી શકે અને ભક્તિ વડે કરીને છેવટે ગુણાતીત પણ થઈ જાય છે. જે ચિત્તશુદ્ધિથી નહિ થઈ શકે. એટલે ચિત્તશુદ્ધિ એ જરૂરની છે ખરી. ભક્તિમાં વિકાસ થવાને માટે. પણ ચિત્તશુદ્ધિ કરતાં કરતાં આપણે ભગવાનનો ભાવ અંદર ધારીએ, કે આ તો ભગવાનને માટે છે. મારા ભગવાનને હું પ્રત્યક્ષ કરી શકું. એની ભક્તિ મારામાં વધે. જો આ હોય તો એ વિકાસ પામે. માટે મારી ચિત્તશુદ્ધિ આ. એવી જેની ધારણા રહે એનો વિકાસ થાય અને ભક્તિ કરતાં કરતાં ચિત્તશુદ્ધિ થાય છે એ મારો પોતાનો અનુભવ છે. ગુણનો વિકાસ થાય છે. અને ગુણસમુદાયનો વિકાસ થાય છે.

### ● પુરુષમાં સ્ત્રી રહેલી છે ને સ્ત્રીમાં પુરુષ રહેલો છે ●

પ્રશ્ન : (શ્રીમોટા જાતે જ વાંચે છે) પુરુષમાં સ્ત્રી રહેલી છે અને સ્ત્રીમાં પુરુષ રહેલો છે એટલે શું ?

આ જરા વિષય ગહન છે સાહેબ. આ વિષય બહુ ગહન છે અને કોકને એમ થાય કે મારો બેટો કોઈ દારૂ પીને બેઠો હશે તે આવું લખે છે કે પુરુષમાં સ્ત્રી છે ને સ્ત્રીમાં પુરુષ છે. મારો હાળો અક્કલ વગરનો. ગાંજોબાંજો પીધો હશે. ભાંગ પીધી હશે. પણ વાત સાચી છે.

આપણને આપણી અક્કલમાં ના ઊતરે પણ એ વાત સાચી છે. એક એવા એવા એવા એક પરમહંસ કોટિના પુરુષ થઈ ગયા આપણા દેશમાં. આપણી સ્મૃતિમાં પ્રત્યક્ષ રામકૃષ્ણ પરમહંસ. એ રામકૃષ્ણ પરમહંસે આજ સુધી દુનિયામાં એક પણ એવો આત્મા પાક્યો નથી



એવો શરીરધારી આત્મા કે પોતાને અનેક રીતે આ ભગવાનના તત્વને અનુભવ્યું. એ મુસલમાનની રીતે જ. જ્યારે મુસલમાનનો એ ધર્મ પાળતા'તા ત્યારે નમાઝ પણ પઢતા હતા. લુંગી પહેરતા'તા અને પેશાબનું એક ટીપું પણ શરીરને અડકે નહિ એ પણ પ્રથા પાળતા'તા. પાંચ વાર નમાઝ પઢે. કોઈ દિવસ મંદિર હતું પણ ત્યારે જોયું નથી એમણે. એવી રીતે ખ્રિસ્તીની. એવી રીતે બધા ધર્મોનાં રહસ્ય—ભગવાનના તત્વનું રહસ્ય તે તે ધર્મની રીતે પોતે સાધના કરીને પામ્યા. એવા પુરુષની કથાની વાત કરું છું.

અને એક કાળ એવો હતો કે તે બધું બોલતા તે લોકો લખી લેતા. એમનું નામ માસ્ટર મશાય. તે ચોપડી છપાવેલી છે સાહેબ. બહુ મોટી ચોપડી આવે છે.

ત્યારે એવા જે રામકૃષ્ણ પરમહંસ તેણે આ સાધના પણ કરી છે સ્ત્રી તરીકે. ત્યારે એમને સ્ત્રીનાં શરીરનાં કેટલાંક અંગો પણ એમના શરીરમાં વિકસેલાં. પણ હવે એ વાત જવા દઈએ આપણે. પણ હું તો કહું છું કે કોઈ allopathy ભણેલા હોશિયાર દાકતર હોય તેને જ તમે જઈને પૂછો. કે પુરુષમાં સ્ત્રીનો અંશ છે અને સ્ત્રીમાં પુરુષનો અંશ પણ છે. અને તે એવો કાળ આવ્યો છે કે સ્ત્રીને પુરુષમાં ફેરવી શકાય છે અને પુરુષને સ્ત્રીમાં ફેરવી શકાય છે એવા નસ્તરોની વાત છાપામાં વાંચેલી છે. કેટલે અંશે સાચી હશે તે ભગવાન જાણે પણ છાપામાં વાંચીએ છીએ ખરા.

### ● પુરુષમાં સ્ત્રીનાં ગુણો—

#### દયા, કરુણા, વહાલપ, કોમળતા ●

બીજી રીતે વિચારીએ તો પુરુષની અંદર જે દયા, કરુણા, વહાલપ, કોમળતા, આ સૌંદર્યને પિછાનવાની જે દૃષ્ટિ આ બધાં સ્ત્રીનાં ગુણો છે. કઠોરપણું, નિર્દયપણું, અવિવેક. ત્યારે કે પુરુષમાં કોઈ ગુણ છે જ નહિ? બૈરાંમાં જ ગુણો. અને પુરુષ આવો જ મારો બેટો? આ મારો—મારો રાવજીકાકો મને ગાળો ભાંડશે કે મોટા તમે અહીં બેસીને મોટા માઈક પર બેસીને બૈરાંનું તાણો છો. મારો સંસાર બધો બગડી જશે.

અલ્યા મેં કહ્યું તું આવ્યો કંઈથી મારી હાહુના. તું આવ્યો કંઈથી? આ મા છે, બહેનો છે. એના પેટમાં નવ મહિના આપણે ઉછર્યા. તો જે ઉત્પન્ન કરે છે, સર્જન કરે છે તે મોટું. આપણે પુરુષો નહિ સાહેબ. કોઈ પણ મૌલિક વિચારક જે છે જીવનને વિષે જેણે સાચો અભ્યાસ કર્યો છે એ એને જઈને પૂછો. કે જે સર્જન કરે છે આપણામાં આ જે ઋષિઓને મહાન ગણ્યા છે. કેમ અલ્યા ઋષિઓને મહાન ગણ્યા? સ્ત્રીઓને પણ મહાન ગણી છે આપણે ત્યાં. આપણે ત્યાં એવી મહાન સ્ત્રીઓ થઈ ગયેલી કે શરીરનું પણ જેમને ભાન નો'તું. મોટા બધા ઋષિમુનિઓની સાથે નિર્વચ્ચ થઈને ચર્ચાઓ કરતી. અને કોઈ કહે તો એને કહેતા કે સાલાઓ તમે તો ચમાર છો.

### ● સ્ત્રીની સર્જન કળાને પિછાનો ●

જંખના જાગવી જોઈશે કે મારે કાંઈક થવું છે. કાંઈક કરવું છે. સ્ત્રીઓને લીધે જ માતા, બહેનો—એ સ્ત્રીઓને લીધે જ આપણે છીએ. આપણું મૂળ તો આપણી માનું પેટ છે. અને જ્યાં સુધી અમારો દેશ આજે નિર્માલ્ય છે. કારણ કે અનેક રીતે પુરુષો ભલે પોતાની બુદ્ધિનો અભિમાન રાખતો હોય તો રાખવા દો એમને. પણ આપણે આવ્યા છીએ માના પેટમાંથી. જે નવ મહિના ઘડતર કરે છે સાહેબ. કુંભારની કળા-કૌશલ્યને આપણે વખાણીએ છીએ. સુથારે પણ સુંદર વસ્તુ ઘડી તો એને આપણે વખાણીએ છીએ. આરસપહાણનો સુંદર તાજમહાલ બનાવ્યો તો એને આપણે વખાણીએ છીએ. કારણ કે એણે સર્જન કર્યું છે એવું ઉત્તમ. ઉત્તમ પ્રકારનાં હાથથી દોરેલાં ચિત્રો રવિશંકર રાવળ અથવા તો જેને આપણી અમદાવાદમાં મહાસભા થઈ તે શાંતિભાઈએ જે સાહેબ વાંસમાંથી જે એણે સૌંદર્ય પ્રગટાવ્યું છે—કળા પ્રગટાવી છે તે તો જેણે—જેની આંખ કેળવાઈ છે—હૃદય કેળવાયું છે તેવા લોકો એનું હાર્દ પિછાની શકે છે. આપણને એ હાર્દ આપણું એવું પ્રગટ્યું ન હોય, એને જોવાની આપણી આંખ જાગી ન હોય તેથી કરીને પેલાની કળા એનું હાર્દ મરી જતું કંઈ નથી. ઘણા લોકો કહે માળા હાળા એમાં

શું આ બધું કર્યું છે એણે ? હું એને કાંઈ જવાબ ના આપું. પણ હું સમજી લઉં કે એના દિલમાં હજુ આ ભાવના જાગી નથી. આ કળા અને એનું સૌંદર્ય એનું હાર્દ પારખવાની એની આંખ ને એનું હૃદય એને કેળવાયેલાં નથી માટે.

ત્યારે સર્જન જે કરે છે એ જીવનમાં ઘણો મોટો ભાગ ભજવે છે. સાહેબ કે અમે પૈસા કમાઈએ છીએને પુરુષો. પૈસા ના હોત તો ખાત શું બધા ? અલ્યા, પૈસાનું સર્જન કરવું અને મનુષ્યનું સર્જન કરવું બેમાં આસમાન જમીનનો ફરક છે સાહેબ. ભણેલા હોય તો જરા તમારા આ દિમાગ ખુલ્લાં કરીને વિચારો.

### ● પુરુષમાં સ્ત્રી છે ને સ્ત્રીમાં પુરુષ છે; શરીરશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ પણ સાચું છે ●

આ મારા રાવજીકાકા કહે મોટા, હવે બહેનોને છાપરે ન ચઢાવો. મારી નાંખશે મને તો એ વાત પણ હાથી છે. ભઈ..... અમે લાયક ન હોઈએ. પાત્રતા અમારી ના હોય રાવજીકાકા, તો બહુ ચડાવીએ તો ફટકી જાય ખરું. એ વાતે કબૂલ છે. વાત હાથી. પણ ખરી વાત મારી આ છે ભઈ. તે સ્ત્રીમાં પુરુષતત્ત્વ પણ રહેલું છે ને પુરુષમાં સ્ત્રીતત્ત્વ પણ રહેલું છે. અને એ તો આ શરીરશાસ્ત્રની— anatomyની દૃષ્ટિએ પણ. Anatomyની દૃષ્ટિ—એને અંગ્રેજીમાં anatomy કહે છે. શરીરશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ પણ એ હકીકત સાચી છે. હવે અડધો કલાક રહ્યો છે પ્રભુ.

### ● સંતનો આર્થિક સંગ્રહ અને દુનિયાદારી ગૃહસ્થનો આર્થિક સંગ્રહ ●

એક લખે છે ભાઈ સંતના આર્થિક સંગ્રહ અને દુનિયાદારી ગૃહસ્થો દુનિયાદારીમાં દુનિયાદારીવાળા ગૃહસ્થોનો આર્થિક સંગ્રહ. આ બે જણની સરખામણી બતાવે છે. આ પ્રશ્નમાં એક તો કોઈ સંત-મહાત્મા હોય એનો આર્થિક સંગ્રહ. દા.ત. મારા જેવો. હું તો છું કાંઈ મહાત્મા-

બાત્મા છું નહિ. પણ આ લોકોએ લેબલ લગાડ્યું છે એટલે આ સમજાવવા પૂરતું કહું છું.

દા.ત. કોક મહાત્મા હોય, અનુભવી હોય પૂરેપૂરો અને એણે આશ્રમ કાઢ્યો. પણ આશ્રમ કાઢ્યો એણે સંગ્રહ તો રાખવો જ પડે. અને કે જ્યારે આવે ત્યારે ભઈ વરસાદ આવે ત્યારે પાણી ઝીલી લો. એવો મોકો મળે સાહેબ, ત્યારે અમે એકદું પણ કરી લઈએ. એવા લોકો એકદું કરી રાખે. ત્યારે એનો સંગ્રહ અને પેલો દુનિયાદારીવાળો ગૃહસ્થ છે એનો આર્થિક સંગ્રહ. એ આર્થિક સંગ્રહ અને આ આર્થિક સંગ્રહ. તો બન્નેમાં ફરક શું ? પણ એક આ આર્થિક સંગ્રહ કરે છે તે અનાસક્તિની ભૂમિકા છે. જે તે બધું ભગવાનને માટે. એમાં ભક્તિ. મહાત્મામાં એ ભક્તિ મોખરે છે અને પેલામાં માત્ર સંસારવહેવાર મોખરે છે. આ બે આસમાન જમીનનો ફરક છે.

### ● સંતના આર્થિક સંગ્રહમાં અનાસક્તિ છે:

#### મોટાનો પોતાનો દાખલો ●

ત્યારે કે પેલામાં અનાસક્તિ છે એની ખાતરી શી ? એ તો પ્રસંગ પડે ભઈ ખાતરી થાય. એની પાસે લાખ્ખો રૂપિયા આવતા ને જતા હોય પણ એનું એમાં મન ચોંટે નહિ સાહેબ. હવે તમને કહેવા બેઠો છું ત્યારે હાથી વાત કહું સાહેબ. કારણ કે લોક જાણે તો ખરાં. અને જીવતાંજીવતાં જ હાથી વાત કહી જવી. અતિશયોક્તિ વિનાની.

આ નંદલાલભાઈ છે. એમને એક વખત ભગવાનની કૃપાથી ટ્રાન્સનો અનુભવ થયો. બહુ ઉચ્ચ ભૂમિકાનો. સોળ કલાક સ્થિતિ રહેલી. પેશાબ નહિ. પાણી નહિ. ખાવું નહિ. કાંઈ જ નહિ. એમના પત્ની પણ અહીં કાન્તાબહેન બેઠા છે. આ સ્થિતિના જોનારના ત્યારે કે મારે મોટા બધું મારું જે કાંઈ છે તે બધું તમને સમર્પણ. અત્યારે ને અત્યારે રજિસ્ટ્રારને બોલાવો. અત્યારે ને અત્યારે જ. સહેજ પણ જો મારામાં જીવદશા હોત સાહેબ તો પડાવી લીધું હોત બધું. પણ ભગવાનનું કરવું કે રજિસ્ટ્રાર મળ્યા નહિ. ક્યાં તો હોય ને પેલા લોકોએ જે તપાસ કરવા હોય તેણે ના પાડી હોય. ગમે તે હોય હું જાણતો નથી.

પણ આજે એણે તો ત્યારે મનથી બધું આપી જ દીધેલું. આજે હું કહું કે તું કેમ વાપરે છે અલ્યા ? આ કાંતાને કહું કે મારા બાપનું છે. આ તો બધું મને આપી દીધેલું છે એણે. તો એ મારા મનથી તો એ સાચી જ વાત છે. એમને ગળે ના ઊતરે. પણ મારા મનથી સો ટકાની સાચી વાત. એ પૈસા ભલે વાપરતા હોય. બધું મારા બાપનું છે એ તો. આપી દીધેલું મને.

ત્યારે કે મને આસક્તિ નથી પૈસાની સાહેબ. હેમંતકુમાર નીલકંઠ છે. પોતાના દસ-બાર હજાર રૂપિયા બધા મને આપી દીધા હતા. અંગત પૈસા ય લીધો નથી. આ બધા પૈસા મને મળે છે. મને અંગત પણ આપે છે. મેં તો એક પૈસો કર્યો નથી મારો.

ત્યારે સંતનો આર્થિક સંગ્રહ અને દુનિયાદારીના ગૃહસ્થનો સંગ્રહ એમાં આસમાન જમીનનો ફેર. એમાં સ્વાર્થ છે નર્યો. સ્વાર્થ સિવાય બીજી કોઈ ભાવના નથી. જ્યારે મહાત્મા અનુભવીનો જે સંગ્રહ છે તે પ્રભુપ્રીત્યર્થે છે.

### ● એક દૃષ્ટાંત : સંતના આર્થિક સંગ્રહમાં અનાસક્તિ છે ●

અને એક ઠેકાણે વડોદરામાં એક દર્શન કરવા ગયો હતો. પંડિતજીને ત્યાં. આ પુષ્પાબહેન લઈ ગયેલાં. એણે એક નાનકડી વાત કહી. આની સાથે સુસંગત છે. અને કારણ કે પ્રશ્નો તો બધા ઘણા છે. બધા પ્રશ્નોનો જવાબ આપી શકાય એમ નથી, ત્યારે વધારે—આ સંગ્રહની બાબત વધારે સ્પષ્ટતા થાય એવી વાતો પંડિતજી સાથે થઈ.

કે એક રાજા હતા. તેમને મહાત્મા એક હતા. તેમની પાસે જાય કરે. પ્રભુ તમે આમ છો, તેમ છો, બધું જાય રોજ. કે પ્રભુ, જંગલમાં પડી રહો છો. મારે અહીં ધક્કા ખાવા પડે દર્શન કરવાં. કે તમે આવોને રાજમહેલમાં કે તમને સગવડ કરી આપીશ. આમ છે તેમ છે. હવે એ તો ગયા. એ તો ત્યાં રહેવા લાગ્યા. બધી રાજશાહી બધી. ઠાઠ વૈભવ કરવા લાગ્યા. પછી એનો છોકરો. પેલો રાજા તો મરી ગયા. પછી

પેલો છોકરો. પેલો રાજા તો બધો એમના પર ભાવ રાખતો. મહાત્મા ઉપર. છોકરો થયો. છોકરો રાજા થયો. ‘કે મને પરણાવો. તો પરણાવ્યો. કે પ્રભુ હવે તમે. હું પરણ્યો. હવે તમે એકલા રહો તે કેમ ચાલે ? રાજા કહે તમે પરણો. તો પરણીએ. લો ત્યારે. એટલે પરણાવ્યા મહાત્માને.

પેલા રાજાને છોકરાં થયાં તો કે પ્રભુ, મહાત્મા તમારે છોકરાં થાય તો હારું ને ? તેમને ય છોકરાં થયાં. તો કે મારે આ બધો મહેલ છે રહેવાનો. તમારે આવું ના ચાલે. એટલે એમના જેવું પોતાના જેવું બધું બંધાવી આપ્યું.

તો કે એમ કરતાં કરતાં કંઈક ગયા બહાર શિકાર કરવા મહાત્માની જોડે. પેલા મહાત્માને લઈ ગયેલા. પછી બેઠા નિરાંતે. અને પેલો રાજા કહે ભઈ, મહાત્મા તમે ખરા. પણ હવે તમારામાં ને મારામાં ફેર ફરક શો ? આ તમારે બૈરું, તમારે છોકરાં. આ તમારે રહેવાનું બધું. મારે એ ને એ જ છે. આમાં ફરક શું ? તો એમાં મને બરાબર યાદ નથી. પણ એમ બતાવે છે કે પેલાનું બધું અદૃશ્ય થઈ જાય છે. તો પેલો રાજા તો રાજકુમાર હતો. જે રાજા હતો તે તો હાયવોય કરે. બાપ... રે... બાપ આ તો આમ થયું. એને તો બહુ દુઃખ શોક થઈ જાય છે. જ્યારે પેલાનું જતું રહ્યું તો કંઈ જ નહિ. એટલે કહે કે જો આ ફરક. ત્યારે એને હમજણ પડી.

આ તો માત્ર દૃષ્ટાંત છે. પણ મને ઘણાં માણસોએ પૈસા આપવાને કર્યા છે. પણ મેં લીધેલા નથી. પાંચ પાંચ હજાર રૂપિયા આપવાનું. મેં કહ્યું, ભઈ, ‘ખમ હજુ... થોડીવાર પછીથી લઈશું.’ એક મિત્રે મને પહેલવહેલા પચાસ હજાર રૂપિયા આપવાનું મેં કહ્યું, ‘ભાઈ ઊભા રહો. હમણાં નહિ વાર છે હજુ.’ બાકી હું તો ગરજાઉં માણસ. લઈ લીધા હોત રૂપિયા. એક દોઢ વર્ષ પછીથી એ રકમ લીધેલી સાહેબ. તદ્દન સાચી વાત કરું છું. હું તો ગરજાઉં માણસ છું. મારે કાંઈ માંગવા સિવાય એની મેળે—એની મેળે આપવા આવે છે. તો પણ મેં તે કાળે લીધેલા નથી. આ મારી જાતને પુરવાર કરવાને કહેતો નથી. પુરવાર કરવાનું આપણે કામ નથી. પણ આ પ્રશ્ન એવી જાતનો છે કે મારે સ્પષ્ટ રીતે બધું કહેવું જોઈએ.

● કર્મના પ્રકાર કરતાં કર્મ કરતી વેળાની ભાવના કેવી છે તે અગત્યનું છે ●

અને હું એમ કહું કે આજે મારા શરીરની ઉંમર બોત્તેર વર્ષ થઈ ગયાં તે કાંઈ અતિશયોક્તિ નથી. તદ્દન વાસ્તવિકતા છે. Reality છે. એવી રીતે આ બધું એટલા માટે મૂકું છું કે પેલો દેખાય ખરો મોહાઈ જાય આવો. નરકથી ખરડાયેલો હોય પણ એની ભાવના ઊંચા પ્રકારની. એક કાળે એવું યંત્ર નીકળશે કે મારી સૌથી પહેલી તૈયારી છે એને માટે કે દેખીતી રીતે એ દુષ્ટમાં દુષ્ટ કર્મ હોય પણ મારું મનનું ધોરણ કેવું છે તે પેલું યંત્ર બતાવી આપશે તે વખતે. એવું યંત્ર નીકળશે ત્યારે મારી તૈયારી હશે એને માટેની.

પણ આ દુનિયાને તમે ગમે તેટલું કરી બતાવો. પ્રત્યક્ષપણે—ગમે તેટલું કરી બતાવો પણ એની શ્રદ્ધા-ભક્તિ એનામાં જાગવી આ બહુ દુર્લભ વાત છે. બહુ દુર્લભ છે સાહેબ. હકીકતની વાત કહું છું. અને કેટલુંયે આ ભગવાનની કૃપાથી આ જીવથી સંસારી લોકોનું કામ બન્યું છે જે ગણાવી ના શકાય.

● મોટા : રાવજીકાકાના બારોટ ●

પરંતુ જેમ સંસાર-વહેવારની અંદર કોઈ આપણું ભલું કરે, કોઈ આપણને આપણું કામ કરી આપે, તો આપણે એનો અહેસાન ભૂલતા નથી. કોઈ ને કોઈ રીતે બદલો વાળીએ છીએ. અને કાંઈ અહેસાન ના કર્યો હોય તો પણ બીજાની આપણે આગતા-સ્વાગતા કરીએ અને રોટલા ખાઈ જાય આપણે ઘેર સાહેબ. દાખલો આપું. કારણ કે મારું તો પિયર છે. રાવજીકાકો. એટલે એની વાત કરો તો કોઈ મને માફ કરજો સાહેબ હંઅ કે આ તો અહીંયાં રાવજીકાકાના બારોટ થઈને મોટા બેઠા છે. પણ વાત સાચી કહું છું.

● રાવજીકાકાએ કરેલી મહેમાનગતિનો પરચો મોટાને ડાંગમાં મળે છે ●

આ પુષ્પાબહેન\* અહીં બેઠા છે. આપણા સાવલીના પટેલ. પાટીદાર કોમની અંદર ઉત્તમમાં ઉત્તમ ત્રણ કુટુંબ કહેવાય. સાવલીના—એમના બેઠા છે પુષ્પાબહેન. અમે ડાંગમાં રહેતા હતા. ભર જંગલમાં. ડાંગના મધ્ય ભાગની અંદર બે દિવસની અંદર સામાન. એટલો બધો સામાન. અમારી પાસે એક જ ફિયાટ મોટર. મને એમ થયું કે કાંઈક લોરી-બોરી ભગવાનની કૃપાથી મળી જાય જો તો આ બધો સામાન નીકળી જઈએ.

તો તે જ દિવસે એક ભાઈ આવ્યા. કે આ બધા હું હતો. તે બધી વાત જાણેલી એ લોકોએ કે કોઈક મહાત્મા પધારેલા છે તે. ડાંગી લોકોએ આવતા'તા. ડાંગના રાજાઓ પણ બે-ત્રણ આવેલા. એવી રીતે આ પધાર્યા જાણું નહિ કે કોણ છે કે શું નહિ. વાત નીકળતાં નીકળતાં મ'કુ કાકા કંઈ રહેવું ? શી ન્યાત ? તો કે પાટીદાર. ક્યાં રહેવું ? કે મહેમદાવાદ તાલુકો. ક્યું ગામ ? માંડવા. એ તો હું આવી ગયો છું ભઈ. બે ચાર વખત આવ્યો છું. તો તમારે કંઈ રહેવું ? મેં કહ્યું, 'ભઈ, અમારું ગામ તો નડિયાદ..... વાત કરો છો. મારા ને એમના બાપનું નામ એક નહિ ? રાવજીભાઈ આશાભાઈ ને ચૂનીલાલે આશાભાઈ. અરે કહે શું વાત શું કરો ? આ ડભાણમાં રાવજીભાઈને ત્યાં તમે તેના ? મેં કહ્યું હા. અરે ભઈ, એ તો મહેમાન થઈને હું ત્યાંથી આવ્યો છું. કામકાજ હોય તો કહો મને. અરે ભઈ, મેં કહ્યું, આજે જ મારે કામ છે. આ મારે જવું છે કાલે ને આ બધો સામાન અમારો મુકવાનો છે તે ફિયાટમાં શી રીતે લઈ જઉં ? અરે! કહે મારી લોરી તે છે ને ભઈશાબ. શું વાત તમે કરો છો ? તે સાહેબ એણે લોરી આપી. પેટ્રોલ એનું. મહાલથી કેટલું ? મહાલથી સુરત કોઈ થોડું ઘણું દૂર નહિ સાહેબ. બહુ દૂર.

\* શ્રીમતી પુષ્પાબહેન જયરામભાઈ દેસાઈ, વડોદરા

આજે દસ રૂપિયા કાઢવાના. એમનેમ નહિ આપે. પણ સાહેબ એણે લોરી એમનેમ આપી. તે આપણે (રાવજીકાકાએ) આગતા-સ્વાગતા કરેલી એનું પરિણામ. એટલે મારે ગંગાબાને હું કહું છું કે દિલ તો ઉદાર રાખજો. કોઈને રોટલો ખવડાવેલો મફત એ નકામો જતો નથી. આ બધાને મારી વિનંતી ને પ્રાર્થના છે સાહેબ. એને ત્યાં ઓચિંતા પચાસ માણસો આવે તો એ રાજી થાય. અતિશયોક્તિની વાત નથી. જેને પરીક્ષા કરવી હોય તે કરી જોજો.

### ● મારો સમાજ મને કૂતરાંને ખવડાવવા આપતો નથી ●

પણ હું આશ્રમમાં એમ નથી કરી શકતો. ગમે તે માણસ આવે તો હું નહિ જમાડું એને. ને કહું એને. કે આ ભઈ મારું ગૃહસ્થીનું ઘર નથી. હું નકામું રાંધીશ નહિ. કોઈ'કે કૂતરાંને ખવડાવો. તે ભગવાન—મારો સમાજ કૂતરાંને માટે આપતો નથી. એ ગૃહસ્થીની વાત જુદી છે ને સાધુની વાત જુદી છે.

એક ભાઈ પાસે હમણાં હું વ્યારા ગયેલો સાહેબ હંઅ... વ્યારા ગયો'તો તો તે બધા વ્યારાના વેપારીઓએ જ પૈસા આપ્યા. ને એટલામાં જ એ કાકા ટપક્યા. પરસોત્તમકાકા. કે મોટા મને ઓળખ્યો ? ના. માફ કરજો. આપણે મહાલમાં લોરી આપેલી. રાવજીકાકાને લીધે તમે આપેલી. મેં કહ્યું. પાછા રૂા. ૧૦૧/- આપી ગયા. રાવજીકાકાની ઓળખાણને લીધે જ. ભઈ, બે વખત જમી ગયો છું. એમની મહેમાનગતિ તો કહેવું પડે.

### ● મૌનમંદિરના બાંધકામ માટે અલગ ઉધરાણું ●

ત્યારે મૂળ વાત એ કહું છું કે ભાવ જે છે, એ બહુ મોટી વાત છે સાહેબ. પૈસા તો આજ છે ને કાલ નથી. પણ દિલ મોટું રાખજો. મારાથી મોટું નથી રખાતું હંઅ..... સાહેબ પૈસા ખર્ચવામાં. એ હું કહી દઉં પહેલેથી. કારણ કે મારે પૈસા મારા ભગવાનને માટે મળેલા છે. તે હું સમાજને માટે ખરચું. મારા આશ્રમને માટે પણ નહિ ખરચું.

મારે આ એક મૌનમંદિર કરાવવું'તું. તે પણ મેં એમાંથી પૈસા ખરચ્યા નથી બિલકુલ. આ રાવજીકાકાને લઈને સંતરામ મહારાજ પાસે ગયો. બેચાર માણસો મળ્યા. કાંતિભાઈના એક સંબંધી હતા, તેમની મારફતે એક લાગવગ લગાડી. કાંતિ પટેલ દાકતર છે. FRCS થયેલા. તે મહારાજની દવા કરે છે. એની લાગવગ લગાડી. બીજા બેચાર પાંચ માણસો ગયેલા. એમની લાગવગ લાગી. રાવજીકાકાને ત્યાં છે. એક રહે છે ડભાણમાં. તે મહારાજની પાસે રોજ જાય. અને એમનું માને. તેની લાગવગ લાગી. એમણે પાંચ હજાર આપ્યા. પછી એક મારા મિત્ર ઘણાં વર્ષોથી, પુષ્કળ વર્ષોથી નટવરલાલ ચીનાઈ કરીને એણે મને પૈસા આપ્યા. એમ કરીને. બાકી આ સમાજમાંથી મળેલો પૈસો એક પણ પૈસો નકામો વાપરતો નથી સાહેબ. જેને પરીક્ષા કરવી હોય, જોવું હોય. તે જોઈ જાય.

### ● રાજા રામમોહનરાયનો દાખલો ●

પણ એ મૂળ વાત કરું છું કે ચિત્તશુદ્ધિ ઉપર મેં તમને દાખલો આપ્યો. કે એવા અનુભવી માણસો જ્ઞાની માણસો સંગ્રહ કરે કરોડો રૂપિયાના. એની પાસે હોય, પણ એમાં એને આસક્તિ જાગી ના શકે. એવા માણસ આપણા દેશમાં થઈ ગયા છે. રાજા રામમોહનરાય. અત્યંત વૈભવ-વિલાસમાં ઉછરતો માણસ. ઉ...છ...રે...લો. એ રાજા રામમોહનરાય. એક કાળમાં થઈ ગયા. જેણે આપણી સંસ્કૃતિને જીવાડી. અને જેને કારણે આ સતી થવાનો રિવાજ બંધ પડ્યો. એ એના મૂળમાં રાજા રામમોહનરાય. અંગ્રેજો નહિ સાહેબ. ઈતિહાસ જાણતા નથી. તે અંગ્રેજોને મૂકે છે આગળ. એ એક એવો અમીર ઉમરાવ હતો. પણ આવા પણ આજે પણ આપણા દેશમાં એવા કોક ને કોક વિરલો હશે ખરો. કે અઢળક સંપત્તિની વચ્ચે રહેતો હોવા છતાં એને સ્પર્શ નહિ.

ત્યારે એ બેની સંગ્રહ વચ્ચેનો આ બંનેની વચ્ચેનો ફરક કે પેલાને અનાસક્તિ સંપૂર્ણપણે અને પેલાને (ગૃહસ્થીને) આસક્તિ છે. સંપૂર્ણપણે



આસક્તિ છે. એને (ગૃહસ્થીને) સ્વાર્થમાં રાગ છે. પેલાને (મહાત્માને) સ્વાર્થ નથી સાહેબ. આ એક મોટામાં મોટી વાત છે.

### ● અનુભવી પુરુષનાં લક્ષણો વિષે ●

હવે ઠા કલાકમાં. આ સમાજની અંદર આવા જે ભગવાનનો જેમને અનુભવ થયો છે. એના વિષે અતિશયોક્તિ બહુ કરે છે લોકો. આગળ-પાછળના લોકો. હું પણ જાણું છું સાહેબ. જો કે એનું કામ સુધરતું નથી.

અનુભવી પુરુષનાં લક્ષણ આપણે જો સમજવા જઈએ, તો આજે આપણે એને સ્વીકારી નહિ શકીએ. શંકરાચાર્યે પણ લખ્યું છે સાહેબ, “જીવનમુક્તાનંદ લહરી” “બૃહતસ્તોત્રરત્નાકર”માં આ વિષે છાપેલું છે. જેને વાંચવું હોય તે વાંચી જાય. પણ એવાને આપણે નહિ સ્વીકારી શકીએ. એવા કેવા હોય છે એને ગુજરાતી સમજવું હોય તે “જીવનસંદેશ”માં “પૂર્ણપુરુષ” એ વિષેનો મારો એક લેખ કાગળ લખેલો છે એ વાંચજો. મેં બહુ જ સ્પષ્ટતાથી થોડું ભણેલાઓને પણ આ રીતની સમજણ બૌદ્ધિક—માત્ર બૌદ્ધિક intellectual grasp બુદ્ધિની સમજણની પકડ એને કંઈક આવે એટલા માટે મેં કાગળ આ લખેલો. એ વાંચી જાય તો એને હમજણ પડે. એવા લોકોનો વહેવાર કેવી રીતનો હોય છે ને કેમ વર્તે છે ? પણ એને આપણે સ્વીકારી નહિ શકીએ.

ત્યારે કે શું થાય ? આપણે પ્રેમ કરો ભઈ. આપમેળે, ઓચિંતો, સહજમેળે એવાની સાથે સંબંધ થઈ જાય. હજાર ઠેકાણે રખડવાની જરૂર નથી. મારાં પુષ્પાબહેન\* અમારા મિત્ર છે. જયરામદાસને કહું કે અલ્યા, કેટલા તં ગુરુ કર્યા મારા હાળા. અને હજુ રખડે છે. બધાને શું તારે ? શું મળવાનું છે ? એમને મોઢે જ કહેવાનું. પાછળ નહિ સાહેબ હોં.... પાછળ નહિ. એમને મારા દેખતાં.... મારા ભાઈબંધ બેઠા હોય ને સાવલીના મોટા દેસાઈ તેમને પણ એ કહે મોઢે. વાત સાચી પણ.

\*શ્રી જયરામભાઈ દેસાઈ (વડોદરા)નાં પત્ની.

### ● સાધનામાં એકશ્રય જરૂરી છે : એકાશ્રયની સમજણ ●

એકાશ્રય આમાં જરૂરનો. પણ એકાશ્રય એટલે કોઈની પાસે નહિ જવું એમ નહિ. કોઈક એવા આવ્યા તો આપણે જવાય ખરું. પણ તે એનામાં આપણે એકનો જ જેને આપણે જેને માટે આપણા દિલમાં ભક્તિ હોય, શ્રદ્ધા હોય, તેની જ ધારણા પેલાનામાં આપણે તે વખતે જીવતીજાગતી કરવાનો આપણે અભ્યાસ પાડવો. એટલે એકાશ્રય તૂટે નહિ. અને કૂપમંડૂક જેવા આપણે ના થઈ જઈએ. કૂવાના દેકડા જેવા આપણે ના થઈ જઈએ.

એકાશ્રય આ માર્ગે બહુ જરૂરનો. હત્તરસેં ઠેકાણે તમે પગે જરૂર લાગો. પણ એ પગે લાગો છો તે વખતે તમારી જાગ્રતિ સભાનતા એકને જ વિષે હોવી જોઈએ. તો એકાશ્રય પણ જીવતોજાગતો રહેશે અને આપણે કૂપમંડૂક—એક છીછરી વૃત્તિના નથી રહી શકતા. ઉદારતા આપણી કેળવાય. કારણ કે જ્ઞાન તો બધે રહેલું છે. આ સૂર્યનારાયણ જે આપણા જ દેશને પ્રકાશ આપે છે એવું નહિ. આખી પૃથ્વીને આપે છે. એટલું નહિ પણ બીજા ગ્રહોને પણ આપે છે. એવી રીતે જ્ઞાન જે છે. એ બધામાં વિકસેલું છે. બધામાં એ છે. એટલે એને આપણે નમસ્કાર ન કરીએ તો તો આપણે બહુ સંકુચિત વૃત્તિના થઈ જઈએ. એને પ્રણામ કે ભક્તિ તો આપણે એને માથું નમાવવું જોઈએ. પણ તે વખતે આપણા મનની ધારણા પેલા એકની જ રહેવી જોઈએ. એવી રીતે રહેતું હોય જેને તેને માટે આ બરાબર છે.

ત્યારે મને આ પ્રશ્ન થયેલો ખરો ભાઈ કે મને એમ થયું કે આપણે આ આવા સાંકડા મનના તો નથી રહેવું. પણ બધાનામાં મારી આવી એકાશ્રયની સદ્ભાવના ટકે નહિ. ત્યારે કરવું શું ? ત્યારે કે પહેલાં એકાશ્રય મજબૂત કરો. પહેલાં એકાશ્રયની ભાવના જીવતીજાગતી તમે તમારામાં કરો. પછી જુઓ તમે પરિણામ. પછી વાંધો નહિ આવે. પણ પહેલું એકમાં જ તમારો એકાશ્રય જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો પૂરેપૂરો જાગ્યો નહિ હોય, તો બધું વેરવિખેર થઈ જશે.

### ● એકાશ્રય સામે લાલબત્તી ●

પણ એમાંથી મૂર્ખતા પણ પાછી અજ્ઞાન પણ એટલું જ પ્રાપ્ત થાય છે. તે વૈષ્ણવો એકાશ્રય પાળે. પણ શિવ ના કહે. શિવવું ના કહે. સાંધવું કહે. આવી મૂર્ખામી પણ એમાંથી પાકે છે. એ પરાકાષ્ટા. પણ એવું આપણે નહિ થવા દેવું જોઈએ. એકાશ્રય એ જ્ઞાન પ્રગટાવે એવો હોવો જોઈએ. પણ એનો પાયો મજબૂત થયા સિવાય જ્યાં ત્યાં જો રખડતા રહ્યા તો બાવાના બન્ને બગડશે. એ વાત પણ એટલી જ સાચી છે માટે અને પાયો તો જ મજબૂત થશે એકાશ્રયમાં કે આપણી ભાવના એવી ખરેખરી ઉત્કૃષ્ટમાં ઉત્કૃષ્ટ પ્રકારની આપણામાં એવી ઊગેલી હશે તો જ નીકર નહિ સાહેબ થાય.

ત્યારે આપણા સામાન્ય માણસે શું કરવું? ભઈ, એનું કામ કરો. એની સેવા કરો. એનામાં—એની સાથે મહોબત કરો. સોબત કરો. મને મારા શરીરની સેવા કરે એ મને બહુ નથી ગમતું. મારું કામ કરે એ બહુ ગમે છે. ઘણા લોકો આ શરીરની સેવાને મહત્ત્વ આપે છે, પણ એને બિલકુલ મહત્ત્વ નથી આપતો. એનું જે મિશન હોય. એનું જે કામ હોય એ કામ તમે કરો. કોઈ ને કોઈ રીતે એને ખપમાં લાગો. તે તમારું નકામું નહિ જાય સાહેબ. અનુભવથી કહું છું.

### ● મડાગાંઠ તોડાવવા ગુરુમહારાજ કસોટી કરે ●

મારી પાસે તો કોઈ શક્તિ નો'તી કાંઈ. પૈસા તો હતા નહિ. પણ બેચાર વખત મારી કસોટી એમણે કરેલી. પાકી કસોટી. મને એમ થયેલું ત્યારે. આ મગજ મારું કેળવાયેલું નહિ. પાકું નહિ થયેલું. મને એમ થાય કે આમ-આમ આવા અનુભવી મહાત્મા છે એને ખબર નથી કે આ છોકરા પાસે પૈસા તો છે નહિ અને આ ખવડાવવાની વાત કરે છે. આટલા રૂપિયા લઈને આમ કરી દે તેમ કરી દે. મને એવો વિચાર જાગેલો પણ કરેલું વર્તેલો ખરો. પણ આજે સમજણ પડે છે કે એ મારી ભૂલ હતી એ વિચાર જાગ્યા સિવાય. મૂળ ભક્તિપૂર્વક, આનંદપૂર્વક મારા પોતાના વિકાસ માટે છે. એટલું જ નહિ પણ મારી આ પડી

રહેલી મડાગાંઠ છે. એને તોડવાને માટે જ આ ગુરુમહારાજ કરાવતા. અનેક પ્રકારની મડાગાંઠો આપણામાંથી નીકળવી જોઈશે.

### ● દ્રૌપદી જેવા નવસ્ત્રા થવું એટલે શું ? ●

મહાભારતમાં દ્રૌપદીનું દૃષ્ટાંત નવસ્ત્રા કરવાનું આપેલું છે. એ તો એક રૂપક છે, symbol છે. આપણે અનેક પ્રકારના વેશો છે આપણામાં. અનેક પ્રકારનાં લુગડાં—આપણે સમજણોનાં આપણે કહીએ છીએ કે આપણી બુદ્ધિ શુદ્ધ પ્રકાશ આપનારી છે, પણ જીવદશાવાળી છે. પ્રકૃતિવાળી બુદ્ધિ છે. તે પ્રકૃતિની તમને સમજણ આપશે. ચેતનની સમજણ તમારા પ્રકૃતિવાળી બુદ્ધિ તમને ચેતનની સમજણ નહિ આપી શકે. અશક્ય વાત છે. એ એની... એ એની શક્યતા બહારની વાત છે.

### ● અનુભવી પુરુષની સાથે મહોબત કરો, એનું કામ કરો ●

ત્યારે એ પેલા પુરુષને સમજવાની ઓળખવાની વાત મૂકી દો આપણે બધા. આપમેળે, સહજમેળે જો આપણો પરિચય થયો એવો લોકોનો—એની સાથે મહોબત કરો. પ્યાર કરો. એનું કામ કરો. અગવડ વેઠીને. સગવડ સાચવીને તો સૌ કોઈ કરે. એ નહિ ચાલે. પણ અગવડ વેઠતી વખતે તમારામાં ઉમળકો જાગવો જોઈએ. એનું કામ કરતાં કરતાં તમારા દિલમાં ઉમળકો જાગવો જોઈએ. કોઈનાં ઘરેણાં જો લઈ લીધાં હોય. એમણે મને પ્રેમથી આપ્યાં છે. મેં અપીલ તો કરી. પછી એને એમ થાય કે સાલું ક્યાં આપી દીધું. તો ખોટું છે. તે આપેલાનો કાંઈ અર્થ નથી સાહેબ. મારે તો બધું જોઈએ છે. હું તો ગરજવાળો રહ્યો તે માગું અને તમે પ્રેમથી આપો તે વખતે તમને આનંદ રહે ને દિલમાં ખટકે નહિ.....

ત્યારે આજે સમાજમાં આવા લોકો જે છે તેને ઓળખવાની વાત, સમજવાની વાત મુકી દો. એની સાથે મહોબત કરો. પ્યાર કરો. એનું કામ કરો. એને ખપમાં આવો. ખપમાં આવે એવી રીતે વર્તો. પાછું

કોક મને કહેશે કે મોટા આ તો તમે બધું તમારું કામ કઢાવવાની વાત કરો છો. જેને જેમ લેવું હોય તેમ લે. મને એની સાથે કોઈ નિસબત નથી.

હું સાચી વાત કરું છું કે ઓળખવાની વાત મુકી દો. આપણા ગજા બહારની વાત છે. આપણે કોઈ સંસારવહેવારમાં પણ માણસને એની સમગ્રતાથી—એનાં બધાં પાસાંથી આપણે એને ઓળખી નહિ શકીએ. તો આવા પુરુષને તો ઓળખવા એ આપણી તાકાત બહારની વાત છે. માટે એને ઓળખવા ને સમજવાની વાત મુકી દો. એની સાથે મહોબત કરો. એનું કામ કરો. એને ખપમાં લાગો. એ સાચી વાત છે.

તો જેમ આપણે સંસારવહેવારમાં કોઈનું આપણે કામ કર્યું હોય તો એ નકામું જતું નથી. એવો અવગુણવાળો તો કોક થોડો હોય. બહુ થોડા. થોડા જ. નજીવા માણસ. ગુણ કરનારા ઘણા છે. જો સંસાર-વહેવારમાં કોઈનું આપણે અડીઓપટીએ કર્યું કામ. એનું કામ કાઢ્યું. આપણે એને કાંઈ ખપમાં આવ્યા, તો એ માણસ આપણો ગુણ ભૂલતો નથી તો આવો અનુભવી માણસ કેમ ભૂલશે ? એ વિચાર કરો. તમારી બુદ્ધિથી. પણ એનો બદલો કેમ વાળવો એ એકલો જાણે. એનું ધોરણ આપણે જીવદશાવાળા જે છીએ એવું ધોરણ એનું નથી. એનું ધોરણ આગવું છે.

*અમે તો ધણી કેરા ઘોડલા,*

*અમે એની લગામ.*

આ એક ભજન મેં લખી નાંખેલું એક વખતે. નંદુભાઈ પર લખીને મોકલેલું. અમે તો અમારા ધણીના ઘોડલા છીએ એની લગામ... ચાલીએ છીએ. તદ્દન અનુભવનું સાચું. મેં તો અનુભવનાં બહુ ગીતો લખેલાં છે. કારણ કે આ સમાજમાં કાંઈ એનો અર્થ નથી. કોઈ સમાજને એની પડી નથી ભગવાનની. સમાજને એક માત્ર સ્વાર્થની પડી છે. એ વાત સાહેબ મને દીવા જોવી ચોખ્ખી દેખાય છે. પણ અમે કહીએ છીએ કે ભઈ, જરા આ તમારા શરીરમાં તમે તપાસો તો સત પણ છે ને અસત પણ છે. તે એકલો સ્વાર્થ કરશો તે નહિ ચાલે. આપણે

સંસારવહેવારમાં એકબીજાને માટે ઈચ્છા હોય કે ના હોય તો પણ ઘસાવું પડે છે જ. વિચાર કરી જુઓ. ત્યારે ઉમળકાથી ઘસાવ. પ્રેમથી ઘસાવ. પ્રભુપ્રીત્યર્થે ઘસાવ. ભાવના કેળવવાને માટે ઘસાવ. એને ખપમાં લાગો. એ સાચી વાત છે. જેમ સ્વાર્થ જરૂરનો છે. પરમાર્થ પણ એટલો જ જરૂરનો છે.

### ● વિકાસ માટે સ્વાર્થની ભાવના ઘટાડો ●

આપણા સમાજે પણ જો વિકાસ કરવો હશે તો આ સ્વાર્થની ભાવના આપણે ઘટાડવી પડશે. પશ્ચિમના દેશોમાં પોતાના દેશને માટે પૈસા તો શું જાનમાલ ફના કરી દેવાની ભાવના જાગેલી છે. પૈસા પણ ઘણા ત્યાગ કરે છે. પોતાના દેશને માટે આપવું પડે ત્યારે. આપણા દેશની પેઠે નથી સાહેબ. આપણે..... થયો ત્યારે દેશભાવના જાગેલી. પણ હું તો એને ઝલક કહું છું. અને આપણે બહુ સ્વાર્થમાં રચ્યા-પચ્યા રહીએ છીએ. તે રહો ભઈ. મારી ના નથી. અને મારા ઉપદેશથી કરીને બધા સ્વાર્થ મટી જશે એમ તો હું માનતો નથી.

### ● ભાષણ કરતાં કંઈક નક્કર કરો : કંઈક મથો ●

તેથી હું તો મારું તો એમ કહેવું છે કે આ ભાષણો બંધ થાય તો હારું. પણ આવો વેશ લઈને હું બેઠો. મારા નિમિત્તે ઉત્સવ ઉજવાય. અને એ તો હું સ્વાર્થ માટે થવા દઉં છું. મારે સારાં કામ કરવાં છે. એ સારાં કામ કરવાને માટે મારે પૈસા જોઈએ. ત્યારે આવો કોઈ ઉત્સવ કરે. ગોકળકાકાએ એમની મેળે કહેલું. મેં કાંઈ એમની પાસે માંગ્યું નથી. માંગીને તો એક જ ઉત્સવ લીધો છે. ચીખોદરાના ઈશ્વરભાઈ પાસે. તે મારે આફત આવેલી. એ બાસઠ હજાર રૂપિયા મારે સોનાના પર્વત જેવા થઈ પડેલા.

ત્યારે આ વાત એવી છે ભાઈ. તો સ્વાર્થ તો પડેલો જ છે ભાઈ. તમે છૂટકો કે ના છૂટકે તમારે છોકરાઓને એ બધાને મોટાં કરવા જ

પડશે. એમાં તમે કાંઈ ઉપકાર કરતા નથી. પણ આ પરમાર્થને માટે સાહેબ વિચારજો. આ કરવા જેવું છે. આ પાસું—પરમાર્થનું પાસું કેળવવા જેવું છે અને આ પૈસા બારે માસ તમારી પાસે જિંદગી સુધી રહેશે એની કોઈ ખાતરી નથી. મારા બાપ જીવતા હતા એની પાસે ઘણી મોટી મિલકત હતી સાહેબ. તદ્દન સાચી વાત કહું છું સાહેબ..... હજુ ઘર છે..... બે ચાર વખત ગયેલો. ત્યારે મારું ઘર ત્યાં મારો જન્મ થયેલો. તે પણ જોવા ગયેલો. મોટું ઘર હતું. મારા બાપે ..... ચાલી ગયું અને ગરીબ એવા થઈ ગયા કે ખાવાના સાંસા સાહેબ.

### ● ગરીબ લોકોની પ્રામાણિકતાનો દાખલો ●

પણ બે મિનિટમાં એક વાત કહી દઉં. ગરીબ લોકમાં પણ કેવી ભાવના પ્રામાણિકતાની હોય છે.

એટલા ગરીબ કે અમારે ખાવાના સાંસા સાહેબ. મારા કાલોલ ગામમાં ..... બહુ મોટી વસ્તી હજુ છે. તો લગનગાળો આવે ત્યારે બબ્બે મહિના સુધી નાતો જ ચાલે. આજે કોઈને કહું આ માન્યામાં આવે એવી વાત નથી. .... મારા કાંટાવાળા સાહેબને પૂછી જુઓ. હમણાં વચ્ચે વાત કરતા'તા..... તો કે નાતો ચાલે તો કેટલા બધા દિવસ સુધી સતત બે મહિના હુધી ચાલે.

તે પેલા અમારા નિશાળમાં હું ભણતો. નિશાળમાં પહેલો નંબર રાખું ને મને એમ થાય કે અલ્યા.... અલ્યા ભઈ ફલાણા.... માળા હાળા તમે રોજ લાડવા ખાવ ને મારે કાંઈ જ ખાવાનું નહિ? મને આ મોંમાં પાણી આવે છે. ત્યારે એ મને કહે ખરાં. ચૂનીલાલ તું અમસ્તો. અમારી વાડીએ આય. બહુ મોટી વાડી. કાલોલમાં..... પોષ્ટ ઓફિસ. ત્યાં મોટો લાલ થાંભલો. કાગળ નાંખવાનો. કે ત્યાં તું બેસજે. એક મોટી તાંબડી ભરીને તને લાડવા આપી દઈશ.

હું તો ગયો ભાઈ. અને થોડીવારમાં તો તાંબડી ભરીને લાડવા લાયા. બે-ત્રણ છોકરાઓ. લે અલ્યા ચૂનીલાલ. મને એમ તો થયું કે

સાલું એક-બે લાડવા ખાઈ લઉં. પણ મને થયું ખરું. ગરીબાઈ એવી એટલે શું કરીએ? પણ મને એમ મારી મા અને મારા ભાઈઓ સાંભર્યા. અરરર! મારા નાના ભાઈઓને મુકીને. માને મુકીને ખાઈ લઉં? મારી મા—મને મારી મા ઉપર બહુ હેત હતું હંઅ....

આ પાછો ફરીથી રાવજીભાઈની વાત કરું. એની માને બહુ પૈસા આપતા હંઅ..... એમની માને કહે, મને બા તું કમાવા દે. પછી હું તને આપીશ. જે માંગે તે આપતા. આ મેં સાંભળેલું છે. ડાહીબેન\* મને વાત કરે એમની કેટલીક. સાચું ખોટું તે રામ જાણે.

પણ મને મારી બા ઉપર બહુ હેત. તે મેંકુ મારી માને એમ ખાધા સિવાય મારા મોઢામાં આટલે હુધી તો કોળિયો આવેલો પણ પાછો મુકી દીધો. તે દોણીમાં લાડવો પાછો મુકીને હું તો ઘરે ગયો લઈને. અંદર જઈને મારી બાને આપ્યા. કે અલ્યા કંઈથી લાયો? મારા રડ્યા! મેં કહ્યું બા, હું આ લાડવા એની પા ગયો'તો. તો આ મોહન ને આ છગન ને આ બધા મગન ને બધા છોકરાઓ મને આપી ગયા. મારા રડ્યા મેર, મારા રડ્યા. તારો તે અવતાર છે? આ તે કાંઈ ચોરીના ખવાય આપણાથી? સાહેબ, એક લાડવો એણે ની ખાવા દીધો. એને અમારે ત્યાં રસ્તા પર ભંગી ભાઈ જે વાળતો હતો તેને બધાં આપી દીધાં.

ગરીબ લોકોમાં પણ કેવી એક ભાવના—ઉન્નત ભાવના હોય છે. .... એ ભાવના આજે આપણું ઘર ટકાવે છે. તે બહેનો જ ટકાવે છે. પણ બહેનોનું બહુ વધારે નહિ લઉં. પિષ્ટપેષણ નહિ કરું.

### ● અંબામાતાની સાચી ભક્તિ ઘરમાં મા, દીકરી, બહેનો સાથે આદરથી વર્તો ●

પણ કહું છું કે આપણા સમાજને આ સ્વરાજ ભોગવવાની લાયકાતવાળો કરવો હશે તો આ બહેનોનું જીવન જ્યારે ગુણ અને ભાવનાથી વિકાસની શિખરે પહોંચશે ત્યારે જ થશે. એ વાત મારા

\*રાવજીકાકા (ડભાણવાળા)ના બહેન.

દિલમાં બહુ ચોક્કસ લાગી છે. તદ્દન સાચી લાગી છે. એને માટે મારી તો પ્રાર્થના છે. તમને બધાને મનાય તો માનજો કે આપણા ઘરમાં આપણી મા, બહેન, દીકરી વગેરેની સાથે આદરભાવ રાખવો.

આ તમને એકલાને નથી કહેતો. ત્યાં અમારા સુરતમાં અંબાજીની પ્રતિષ્ઠા થઈ. હમણાં જ ઉત્સવ ઉજવ્યો. બસો બાવન વર્ષ થયાં— એકાવન વર્ષ. અને કૃષ્ણશંકર શાસ્ત્રી દેવી ભાગવત્ની ત્યાં સપ્તાહ કરતા હતા. ત્યારે મને ત્યાં નોતરેલો. મેં કહ્યું, ‘તમારો બધો માતાની ભક્તિ કરો છો તે દંભ છે. તમારા ઘરમાં તમારી માતાઓ સાથે, બહેનો સાથે, દીકરીઓ સાથે કેવી રીતે વર્તો છો તમે ? કે માતા જગદંબા હોત તો તમને મારે. વિચાર કરો તમે કે આ માતાની શી ભક્તિ લઈને બેઠા છો તમે ? ખોટી વાત કરો છો. તે કૃષ્ણશંકરે પણ કહ્યું. કબૂલ કર્યું કે મોટા તારી આ વાત સાચી છે.

### ● આપણી માતા—બહેનો—દીકરીઓનું જીવન ગુણ-ભાવનાવાળું હશે તો સમૃદ્ધિ થશે ●

મેં કહ્યું ..... પડી જઈએ. પણ આ રીતે તું કરે તે બરાબર નહિ. ત્યારે આપણા પુરુષોનું માન જે જળવાય છે તે સ્ત્રીઓ ..... પૈસાને લીધે સાહેબ. હમણાં ગરીબોને પૈસા ન ..... તો આ રીતે જ ઘણે ઠેકાણે મેં જોયું છે. પણ તેથી કરીને મારો આદર એમના પરત્વેનો ઘટતો નથી. મારા મનમાં એ ચોક્કસ ઠસી ગયું છે કે આ બહેનોનું જીવન માતા, બહેનોનું, આપણી દીકરીઓનું જીવન આવું ઉન્નત થશે. ગુણ અને ભાવનાથી ભરપૂર ત્યારે આપણી પ્રજા પાછી સમૃદ્ધિ થવાની છે. હરિ:ઓ.....મ્ .....તત્ સત્.

**મોટાની પ્રાર્થના :** ફરીથી એક પ્રાર્થના. ભાઈ કોઈ જમ્યા વગર જશો નહિ અને વ્યવસ્થા બસની થયેલી છે.

॥ હરિ:ૐ ॥

### ● પૂજ્ય શ્રીમોટાના જીવનની મહત્વની તવારીખ ●

જન્મ : તા. ૪-૯-૧૮૯૮, ભાદરવા વદ ચોથ, સંવત ૧૯૫૪.

સ્થળ : સાવલી, જિ. વડોદરા, નામ : યૂનીલાલ,

માતા : સૂરજબા, પિતા : આશારામ, અટક : ભાવસાર.

૧૯૧૬ : પિતાનું અવસાન.

૧૯૦૫ થી ૧૯૧૮ : તૂટક અભ્યાસ સાથે આકરી મજૂરી.

૧૯૧૯ : મેટ્રિક પાસ

૧૯૧૯-૧૯૨૦ : વડોદરા કોલેજમાં.

તા. ૬-૪-૧૯૨૧ : કોલેજ ત્યાગ.

૧૯૨૧ : ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ.

૧૯૨૧ : વિદ્યાપીઠનો ત્યાગ. હરિજન સેવાનો આરંભ.

૧૯૨૨ : ફેફરુંના રોગથી કંટાળીને ગરુડેશ્વરની ભેખડ ઉપરથી આત્મહત્યાનો પ્રયાસ, દૈવી બચાવ, ‘હરિ:ૐ’ જપથી રોગ મટાડવાનો સફળ પ્રયોગ.

૧૯૨૩ : ‘તુજચરણે’ તથા ‘મનને’ની રચના.

૧૯૨૩ : વસંતપંચમીએ પૂ. શ્રીબાળયોગીજી દ્વારા દીક્ષા. શ્રીકેશવાનંદ ધૂણીવાળા દાદાનાં દર્શને - સાંઈખેડા ગયા. રાત્રે સ્મશાનમાં સાધના અને દિવસભર પ્રભુપ્રીત્યર્થે હરિજન સેવા.

૧૯૨૬ : લગ્ન-હસ્તમેળાપ વખતે સમાધિનો અનુભવ.

૧૯૨૭ : હરિજન આશ્રમ, બોદાલમાં સર્પદંશ-પરિણામે ‘હરિ:ૐ’ જપ અખંડ થયો.

૧૯૨૮ : ‘તુજ ચરણે’ ની પ્રથમ આવૃત્તિનું પ્રકાશન.

૧૯૨૮ : પહેલી હિમાલય યાત્રા.

૧૯૨૮ : સાકોરીના પૂ. શ્રીઉપાસનીબાબાનું નડિયાદમાં આગમન, એમના આદેશ મુજબ સાકોરી જવું-ત્યાં મળમૂત્રની પથારીમાં સાત દિવસ.

૧૯૩૦ : મનની નીરવતાનો સાક્ષાત્કાર.

૧૯૩૦ થી ૧૯૩૨ દરમિયાન સાબરમતી, વીસાપુર, નાસિક અને યરવડા જેલમાં. હેતુ-દેશસેવાનો નહિ, સાધનાનો. સખત પરિશ્રમ અને લાઠીમાર દરમિયાન પ્રભુસ્મરણ-મૌન, વિદ્યાર્થીઓને સમજાવવા વીસાપુર જેલમાં સરળ ભાષામાં શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાનું વિવરણ લખ્યું— ‘જીવનગીતા’.



- ૧૯૩૪ : સગુણ બ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર.
- ૧૯૩૪ થી ૧૯૩૯ દરમિયાન હિમાલયમાં અઘોરીબાવા પાસે જવાનું બન્યું, ધુંવાધારના ધોધની પાછળની ગુફામાં સાધના. ચૈત્ર માસમાં ૨૧ છાણાંની ૬૩ ધૂણી ધખાવી નર્મદાકિનારે ખુલ્લામાં શિલા ઉપર નગ્ન બેસીને સાધના, શીરડીના સાંઈબાબાનું પ્રત્યક્ષ દર્શન—આદેશ—સાધનાના અંતિમ તબક્કાનું માર્ગદર્શન.
- ૧૯૩૯ : તા. ૨૯-૩-૧૯૩૯, રામનવમી, સંવત ૧૯૯૫ કાશીમાં નિર્ગુણ બ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર. હરિજન સેવક સંઘમાંથી રાજનામું. ‘મનને’ની પ્રથમ આવૃત્તિનું પ્રકાશન
- ૧૯૪૦ : (તા. ૯-૯-૧૯૪૦) વિમાનમાર્ગે અમદાવાદથી કરાંચી જવાનો ગૂઢ હુકમ.
- ૧૯૪૧ : માતાનું અવસાન.
- ૧૯૪૨ : હરિજન સેવક સંઘમાંથી છૂટા થયેલા, છતાં હરિજન કન્યાછાત્રાલય માટે મુંબઈમાં ફાળો ઉઘરાવ્યો. બે વખત સખત પોલીસમાર-દેહાતીત અવસ્થાના પુરાવા.
- ૧૯૪૩ : ૨૪, ફેબ્રુઆરીમાં ગાંધીજીના પેશાબના ઝેરી જંતુઓનું પોતાના પેશાબમાં દર્શન. નૈમિત્તિક તાદાત્મ્યનો અનુભવ.
- ૧૯૪૫ : હિમાલયની યાત્રા-અદ્ભુત અનુભવો.
- ૧૯૪૬ : હરિજન આશ્રમ, અમદાવાદ મીરાંકુટિરમાં મૌનએકાંતનો આરંભ.
- ૧૯૫૦ : દક્ષિણ ભારતનાં કુંભકોણમ્માં કાવેરી નદીને કિનારે હરિ:ૐ આશ્રમની સ્થાપના.
- ૧૯૫૪ થી સુરતના કુરુક્ષેત્રમાં એક ઓરડીમાં મૌનએકાંતનો આરંભ.
- ૧૯૫૫ : (તા. ૨૮-૫-૧૯૫૫) નડિયાદ, શેઠી નદીને કિનારે હરિ:ૐ આશ્રમની સ્થાપના.
- ૧૯૫૬ : (તા. ૨૩-૪-૧૯૫૬) સુરત, કુરુક્ષેત્રમાં હરિ:ૐ આશ્રમની સ્થાપના.
- ૧૯૬૨ થી ૧૯૭૫ : શરીરના અનેક રોગો—સતત પ્રવાસ સાથે ૩૬ અધ્યાત્મ અનુભવ ગ્રંથોનું લેખન-પ્રકાશન.
- ૧૯૭૬ : ફાજલપુર-મહીનદીના કિનારે શ્રી રમણભાઈ અમીનના ફાર્મ હાઉસમાં તા. ૨૩-૭-૧૯૭૬ના રોજ માત્ર છ જણની હાજરીમાં આનંદપૂર્વક દેહત્યાગ. પોતાનું ‘ઈંટ-ચૂનાનું સ્મારક ન કરવાનો આદેશ’ અને આ નિમિત્તે મળેલી રકમનો ઉપયોગ દૂર ગુજરાતનાં પછાત ગામોમાં પ્રાથમિક શાળાના ઓરડાઓ બંધાવવાના લોકફાળામાં કરવાની સૂચના.
- ॥ હરિ:ૐ ॥

## ● જનકલ્યાણની પ્રવૃત્તિઓ ●

મૌનમંદિરની સાધના ઉપરાંત, શ્રીમોટા તરફથી હરિ:ૐ આશ્રમો દ્વારા નીચે મુજબની વિવિધ પ્રકારની લોકકલ્યાણની પ્રવૃત્તિઓ પણ થાય છે.

૧. ભક્તિ પરત્વેનાં અને ભાવનાત્મક સાહિત્યનાં મૌલિક સર્જનો.
૨. બાળકોમાં ગુણ અને ભાવના પ્રકટે એવાં મૌલિક વાર્તાનાં સર્જનો.
૩. બહેનો અને માતાઓના જીવન પરત્વે સમાજના માનસમાં સદ્ભાવ, આદર અને માન પ્રકટે એવા સાહિત્યનું સર્જન.
૪. “જ્ઞાનગંગોત્રી” સંદર્ભ ગ્રંથો (Book of Knowledge)નું સર્જન. ‘બાલભારતી’, ‘કિશોરભારતી’, વિજ્ઞાનશ્રેણીના ગ્રંથો તથા સર્વધર્મી તત્ત્વજ્ઞાનદર્શન—શ્રેણીના ગ્રંથો વગેરે.
૫. માનવસમાજનાં સાહસ, હિંમત, પરાક્રમ, પ્રામાણિકતા, ત્યાગ, સહનશક્તિ વગેરે ગુણની કદરભાવના-પ્રતીકરૂપે ચંદ્રકો આપવા.
૬. સ્ત્રીઓનાં શરીર સુદૃઢ બને ને તેમનામાં ગુણ અને ભાવનાના સંસ્કાર પ્રકટે તેવી સક્રિય યોજનાઓ.
૭. વિદ્યાર્થીઓમાં ગુણ અને ભાવના પ્રકટે તેવા નિબંધની હરીફાઈઓ.
૮. નાનાં નાનાં ગામડાંની નિશાળોમાં ગુણ અને ભાવના પ્રકટે એવાં પુસ્તકોની વહેંચણી.
૯. જૂના જર્જરિત થઈ ગયેલા ઓવારાઓનું દુરસ્તી કાર્ય અને જુદી જુદી સામાજિક સંસ્થાઓને સહાય.
૧૦. પછાતવર્ગની બહેનોમાં એસ. એસ. સી. ઈત્યાદિમાં પ્રથમ આવનારને શિષ્યવૃત્તિઓ.

૧૧. ખેડા જિલ્લામાં અસ્પૃશ્યતા નિવારણનું સારામાં સારું કામ કરે તેને પ્રત્યેક વર્ષે ચાંદીનો મોટો શિલ્ક.
૧૨. નડિયાદમાં, સુરતમાં, વડોદરામાં અને રાજપીપળામાં સ્નાનાગારો, તાપી નદીમાં અને નર્મદા નદીમાં તરણ-હરીફાઈઓ, તથા અખિલ હિંદ ધોરણે સમુદ્ર તરણસ્પર્ધા યોજનાઓ તથા રાજ્ય કક્ષાએ હોડી હરીફાઈઓ તથા મેરેથોન દોડ-રેઈસ યોજના.
૧૩. યુનિવર્સિટી દ્વારા શ્રીઅરવિંદ તત્ત્વજ્ઞાન વ્યાખ્યાનમાળા અને બીજી વ્યાખ્યાનમાળાઓ.
૧૪. ફળાઉ વૃક્ષારોપણ, પાણીની પરબ, તિતિક્ષા હરીફાઈ. વિદ્યાર્થીને મદદ, નાનાં ગામોમાં નિશાળોનાં બાંધકામોમાં મદદ, પક્ષીને ચણ, દવા-મદદ વગેરે વગેરે.
૧૫. વેદની ઋચાઓના અર્થો આમજનતાને સુલભ બને એ માટેનાં પ્રકાશનો.
૧૬. વિજ્ઞાન, ખેતી, મેડિસિન, સર્જરી, ઇલેક્ટ્રોનિક્સ, પ્લેનેટરી એન્ડ સ્પેસ સાયન્સીસ, ગામડાંમાં અને શહેરોમાં સસ્તાં અને મજબૂત મકાનોનાં બાંધકામ આદિ ક્ષેત્રોએ એન્ડાઉમેન્ટના વ્યાજમાંથી પ્રતિવર્ષે મોટી રકમોનાં અખિલ હિંદ કક્ષાએ માતબર પારિતોષિકોની યોજનાઓ.
૧૭. વિદ્યાર્થીઓમાં શ્રમનું મહત્ત્વ પ્રકટે, તેનાં ટ્રસ્ટો અને કન્યા-વ્યાયામશાળાઓને ઉત્તેજન.
૧૮. હાઈસ્કૂલ કક્ષાનાં વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓ માટે સાઈકલ અને દોડસ્પર્ધા પારિતોષિક ટ્રસ્ટો.
૧૯. પર્યટનો, પર્વતારોહણો, બોટિંગ, પગપાળા પ્રવાસો અને રમતગમતો દ્વારા ગુજરાતની બધી યુનિવર્સિટીઓના વિદ્યાર્થીઓમાં સાહસ, હિંમત, નીડરતા આદિ ગુણોના વિકાસાર્થે જુદાં જુદાં ટ્રસ્ટો અને યોજનાઓ.

૨૦. સંગીત-વાદ્ય-નૃત્ય અને ચિત્ર જેવી લલિતકળાઓની સ્પર્ધાઓની યોજના અને વાર્ષિક પારિતોષિકો.
૨૧. બ્રિટિશ એન્સાઈક્લોપીડિયાની ઢબની કક્કાવારી કોશની ગ્રંથશ્રેણીઓ તથા ગુજરાતી સાહિત્યકોશ.
૨૨. ગુજરાત સ્ટેટ કક્ષાએ બધી યુનિવર્સિટીઓના વિદ્યાર્થીઓ માટે જુદા જુદા વિષયોની પ્રતિભા શોધ અને ઉત્કર્ષ માટે સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓ દ્વારા પારિતોષિકોની યોજના.
૨૩. રામાયણ, મહાભારત, ભાગવત આદિ ગ્રંથોની ત્રિરંગી સચિત્ર સરળ શૈલીમાં વાર્તાઓના પ્રકાશન ટ્રસ્ટોની યોજનાઓ.
૨૪. ગુજરાત કક્ષાએ લીલીસૂકી ખેતી, બાગાયત, રેશમ અને તેના રેસા, સમુદ્રશાસ્ત્ર, પુરાતત્ત્વવિદ્યા, બાયો-જીઓ-સોઈલ કેમિસ્ટ્રી, બોટની પ્લાન્ટ્સ અને પ્લાન્ટ પેથોલોજી, ટ્રોપીકલ ડીસીસીઝ, ઍજિનિયરીંગ અને ટેકનિકલ વિષયો, રંગ અને રંગની બનાવટો, પ્રાણીવિજ્ઞાનશાસ્ત્ર આદિ જુદા જુદા વિષયોની ગુજરાતની જુદી જુદી યુનિવર્સિટીઓ દ્વારા સ્પર્ધાત્મક પારિતોષિકોની યોજનાઓ.

॥ હરિ:ૐ ॥

॥ હરિ:ૐ ॥

● આરતી ●

ૐ શરણચરણ લેજો, પ્રભુ શરણચરણ લેજો,  
પતિત ઉગારી લેજો (૨) કર ગ્રહી ઉર લેજો....ૐ શરણ.

મન વાણીના ભાવો, કર્મ વિષે ઊતરો, પ્રભુ (૨)  
મન, વાણી ને દિલને (૨) કૃપાથી એક કરો....ૐ શરણ.

સર્વ મળેલાં સાથે, દિલ સદ્ભાવ ઊગો, પ્રભુ (૨)  
છો અપમાન થયાં હો (૨) ત્યાંયે ભાવ બઢો....ૐ શરણ.

નિમ્ન પ્રકારની વૃત્તિ, ઊર્ધ્વગમન કરવા, પ્રભુ (૨)  
પ્રભુકૃપાથી મથાજો (૨) ચરણશરણ ગ્રહવા....ૐ શરણ.

મનના સકળ વિચારો, પ્રાણતણી વૃત્તિ, પ્રભુ (૨)  
બુદ્ધિતણી સૌ શંકા (૨) ચરણકમળ ગળજો....ૐ શરણ.

જેવા દિલ હોઈએ પ્રભુ, તેવા દેખાવા, પ્રભુ (૨)  
મતિ મુજબ ખુલ્લી રે'જો (૨) સ્પષ્ટ જ પરખાવા....ૐ શરણ.

દિલમાં કંઈક ભર્યું હો, તે થકી બીજું ઊલટું, પ્રભુ (૨)  
કદી પણ મુજથી ન બનજો (૨) એવી મતિ દેજો....ૐ શરણ.

જ્યાં જ્યાં ગુણ ને ભાવ, દિલ ત્યાં મુજ ઠરજો, પ્રભુ (૨)  
ગુણ ને ભાવની ભક્તિ (૨) દિલ મુજ સંચરજો....ૐ શરણ.

મન, મતિ, પ્રાણ પ્રભુ! તુજ ભાવ થકી ગળજો, પ્રભુ (૨)  
દિલમાં તુજ ભક્તિની (૨) છોળો ઊછળજો....ૐ શરણ.